

Ústav etnológie SAV

Recenzenti:

PhDr. VĚRA FROLCOVÁ, CSc.

PhDr. HANA URBANCOVÁ, DrSc.

Soňa Burlasová

NARATÍVNE PIESNE O ZBOJNÍKOCH

Príspevok k porovnávaciemu štúdiu

Ústav etnológie SAV

Bratislava 2015

Publikácia vychádza v rámci projektu VEGA č. 2/126/14

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 22

© Ústav etnológie SAV Bratislava

© PhDr. Soňa Burlasová, DrSc.

Editorka a jazyková redakcia:

doc. PhDr. Eva Krekovičová, DrSc., Ústav etnológie SAV Bratislava

Dizajn © Eva Kovačevičová-Fudala

Translation Judita Takáčová

Native supervisor Michael Sabo

ISBN 978-80-970975-4-7

ÚVOD

Zbojníckym piesňam ako výraznému žánru slovenského folklóru venovali *bádatelia na Slovensku pomerne veľkú pozornosť*. Texty a melódie zbojníckych piesní sú bohato dokumentované v početných zbierkach piesní, väčšinou bez zvláštneho tematického vyčlenenia. Tak napr. Ján Kollár uvádza v *Spievankách*¹ niekoľko zbojníckych piesní v oddieli *Balady, Romance, Rozprávky*. K. Medvecký vo svojej zbierke *balád*² však už vyčlenil zvláštny oddiel „Zbojnícke“ a taktiež v oddieli „*Piesne šibeničné*“ (s. 109–122, 123–129) je obsiahnutá zbojnícka motívika. V tom istom čase vychádzajúci Horákov výber *poézie*³ má v I. zväzku v oddieli *V. 10* zbojníckych piesní. (Prvá z piesní zaradená v tom istom oddieli nie je zbojníckou piesňou, čo vyplýva aj z komentára.) Veľký zberateľ slovenských ľudových piesní K. Plicka venoval svoju pozornosť lyrickým zbojníckym piesňam.⁴ Vo svojom príspevku uvádza príklady vlastných zápisov a vyslovuje sa aj k melódiám zbojníckych piesní. Historika J. Vilikovského⁵ zaujal rukopis populárnych skladieb „*O Surovec Jakubovi, zbojníkovi*“, „*Píseň o Jánošíkovi zbojníkovi*“ a „*Píseň o Adamovi a Ilčíkovi, zbojníkoch*“, ktoré sa šírili opisovaním. Rukopis pochádza pravdepodobne z roku 1780. Aj keď ide o skladby umelé, medzi niektorými z nich (najmä skladbou o Jánošíkovi) a ľudovou tradíciou sa javia motívické aj priame textové súvislosti.

Za základnú prácu venovanú slovenskému folklóru so zbojníckou tematikou treba považovať Melicherčíkovu knižnú publikáciu *Jánošíkovská tradícia na Slovensku*,⁶ ako aj rad jeho časopiseckých štúdií. V týchto prácach Melicherčík presadzoval poňatie zbojníckeho folklóru ako dokumentu hrdinského, progresívneho, protifeudálneho postoja ľudu. Na túto koncepciu nadviazala V. Gašparíková,⁷ predmetom štúdia ktorej bol Michal Vdovec, zbojník regionálneho, nie celonárodného dosahu, typický predstaviteľ epilógu zbojníctva na Slovensku. Obaja autori venovali veľa pozornosti porovnaniu

1 KOLLÁR, J.: *Národné spievanky*. II. diel, 2. vyd., Bratislava 1953, s. 65–69.

2 MEDVECKÝ, K.: *Sto slovenských ľudových balád*, Bratislava 1923.

3 HORÁK, J.: *Výber slovenskej poézie ľudovej*. I. *Piesne epické*. Martin 1923.

4 PLICKA, K.: *Lyrické piesne zbojnícke*. *Slovenské pohľady*, 50, 1934, s. 290–298.

5 VILIKOVSKÝ, J.: *Tri najstarší slovenské zbojnícke písně*. In: Bratislava IX, 1935, č. 5, s. 550–573.

6 MELICHERČÍK, A.: *Jánošíkovská tradícia na Slovensku*, Bratislava 1952; *Ten istý: Juraj Jánošík – hrdina protifeudálneho odboja slovenského ľudu*. Praha 1956, 2. vyd. Bratislava – Martin 1963.

7 GAŠPARÍKOVÁ, V.: *Zbojník Michal Vdovec v histórii a folklóre gemerského ľudu*. Bratislava 1964; okrem toho publikovala taktiež rad časopiseckých štúdií na túto tému.

historickej skutočnosti a jej odrazu vo folklórnej tvorbe. Ide o analytické práce, ktoré zároveň prinášajú početný dokumentačný materiál, z literatúry aj z vlastných terénnych výskumov.

Za aký významný považoval materiál slovenského folklóru so zbojníckou tematikou vynikajúci ruský folklorista pôsobiaci roky aj na Slovensku P. G. Bogatyriov, o tom svedčí jeho knižná práca venovaná tejto problematike, v ktorej sa zaoberá aj prozaickými podaniami, vo väčšej miere ako piesňami.⁸ V práci bližšie predstavuje slovenskú zbojnícku folklórnu tradíciu, ktorú zároveň porovnáva s tradíciou ruskou, poľskou a ukrajinskou.

Doteraz najvýznamnejšou prácou venovanou špeciálne zbojníckym piesňam je publikácia J. Horáka a K. Plicku *Zbojnícke piesne slovenského ľudu*.⁹ Obsiahlu antológiu 705 piesní všetkých žánrov uvádza rozsiahla štúdia J. Horáka, venovaná historickému pohľadu na vývin zbojníctva a jeho peripetie, ako aj mnohostrannému rozboru piesní. Materiál čerpal J. Horák jednak z tlačených prameňov, ale aj z rukopisných zbierok, v rámci ktorých má závažné miesto po rukopisnej zbierke A. Halašu z konca 19. a začiatku 20. storočia, zbierka K. Plicku. K. Plicka obohatil zbierku aj záznamom 289 melódií. Táto práca sústreďuje reprezentatívny materiál, na ktorého základoch si možno urobiť hodnovernú predstavu o bohatstve slovenskej piesňovej tradície o zbojníkoch. Jediným rušivým momentom je nedostatočná distinkcia zbojníckych a pastierskych piesní, medzi ktorými jestvuje úzka súvislosť, a preto je tu zaradených veľa piesní, z ktorých motiviky nevyplýva, že by boli eminentne zbojníckymi.

Príspevok I. Mačáka¹⁰ skúma špecifické črty hudobného myslenia prejavujúceho sa v zbojníckych piesňach. Tak ako v textovej motivike, aj v melódiách sa javí nápadný stupeň príbuznosti s pastierskymi piesňami. Z tejto premisy vychádza aj O. Elschek,¹¹ ktorý vyslovuje názor, že zbojnícke piesne tvoria vyššiu fázu rozvoja pastierskej kultúry. Ich melodika do veľkej miery svedčí o organickej spätosti s nástrojovou technikou uplatnenou pri hre na fujare.

Osobne som sa zbojníckymi piesňami zaoberala v dvoch štúdiách, v prvej¹² z hľadiska tematiky, zastúpenia epických aj lyrických prvkov v nich a z hľadiska vystupujúcich postáv, poetiky a ekológie. V druhej štúdii som sa pokúsila naznačiť aj ich niektoré medzislovanské filiácie.

V roku 1979 pri príležitosti jubilejného stretnutia Medzinárodnej komisie pre štúdium ľudovej kultúry v oblasti Karpát a Balkánu (MKKKB) vzišiel

8 BOGATYRIOV, P. G.: Slovacckije epičeskije rasskazy i liro-epičeskije piesni. Zbojnickij cikl. Moskva 1963.

9 HORÁK, J. – PLICKA, K.: Zbojnícke piesne slovenského ľudu. Bratislava 1965.

10 MAČÁK, I.: K problematike zbojníckej piesne. Vlastivedný časopis, r. 12, 1963, s. 60–63.

11 ELSCHKEK, O.: Piesne a hudba. Slovensko. Ľud – II. časť. Bratislava 1975, s. 1075–1076. Charakteristiku zbojníckych piesní obsahuje aj antológia ELSCHKEKOVÁ, A. – ELSCHKEK, O.: Slovenské ľudové piesne. Bratislava 1980, s. 9; 212–213.

12 BURLASOVÁ, S.: Slovenské ľudové piesne so zbojníckou tematikou. In: Slovenský národopis 36, 1988, č. 3–4, s. 469–482.

BURLASOVÁ, S.: Slovenské zbojnícke piesne a ich medzislovanské filiácie. In: Československá slavistika, Literatura, Folklór. Praha, 1988, s. 221–231.

návrh, popri štúdiu iných oblastí ľudovej kultúry, venovať sa osobitne výskumu folklóru so zbojníckou tematikou v Karpatoch a na Balkáne. Vedením autorského kolektívu a redakčným spracovaním publikácie boli poverení B. N. Putilov a V. Gašparíková. Slovenský materiál, teda aj zbojnícke piesne, ktorých výber som pripravovala, avšak iba ich textové znenie, boli súčasťou sústredovaného materiálu. Publikácia mala pôvodne vyjsť v Moskve, po úmrtí B. N. Putilova sa však situácia skomplikovala a knižná práca vyšla až roku 2002 v Budapešti.¹³ V Národopisnom ústave (od roku 1994 Ústav etnológie SAV) v 80. rokoch vznikla aj iniciatíva venovať sa v spolupráci s Českou akadémiou vied koordinovanému výskumu českého a slovenského zbojníckeho folklóru s porovnávacím účelom. Vzhľadom na neskoršie dobové udalosti a zlomy, k naplneniu toho návrhu už nedošlo. Medzičasom vznikali jednotlivé štúdie, ktoré vychádzali zo záujmov konkrétnych autorov. Medzi nimi by som vyzdvihla ako inšpirujúci príklad štúdiu moravských kolegov M. Šrámkovej a O. Sirovátka „Moravské a slezské lidové balady se zbojníckou tematikou“,¹⁴ ktorá nielen že dáva dobrý základ k interetnickému porovnávaniu, ale ho už čiastočne aj uskutočňuje.

Prevaha zbojníckych piesní má lyrický a lyricko-epický charakter. Ich náplňou sú reflexie bohato poprepletané rozličnými reáliami z každodenného života, ako aj útržkovitými epickými pasážami odrážajúcimi deje, ktoré zbojníkov práve vyčleňovali z každodenného života. Analýzou veľkej vzorky týchto piesní možno získať pomerne panoramatický obraz života zbojníkov zviazaného s prírodou, života romantického, dynamického a vitálneho, ale aj krutého a tragického.

Ako základ medzinárodného porovnávacieho štúdia možno najrukolapnejšie využiť zbojnícke piesne naratívneho charakteru, preto v tomto príspevku obraciam pozornosť na ne. Zbojnícke piesne sú podľa Katalógu slovenských naratívnych piesní z roku 1998 vo fonde naratívnych piesní zastúpené 30 typmi z celkového počtu 307.¹⁵ Naratívnymi nazývame piesne, ktoré vyrozprávajú nejaký príbeh alebo udalosť. Dramatické, lyrické a epické prvky, ktoré sa v týchto piesňach zákonito striedajú, sa v niektorých typoch dostávajú do dominantného postavenia a na základe toho ich možno ďalej deliť na balady, romancy a novelistické piesne. Takto sa na ne pozerajú viacerí domáci, ale aj zahraniční autori, pracujúci s repertoárom príbuzným našemu. Najčastejšie sa sleduje protipostavenie epického a lyrického, teda dejového a reflexívneho, objektívneho a subjektívneho, dynamického a statického, alebo vonkajšieho a vnútorného princípu. Prevaha niektorého z motívov nás sama vedie k bližšiemu určeniu jednotlivých typov. Podrobnejšie

13 GAŠPARÍKOVÁ, V. – PUTILOV, B. – KÜLLÖS, I. – SZABÓ, P.: Geroji ili zbojnik? Obraz razbojnika v folklóre karpatskogo regiona, Budapest 2002.

14 ŠRÁMKOVÁ, M. – SIROVÁTKA, O.: Moravské a slezské lidové balady se zbojníckou tematikou. In: Interetnické vzťahy vo folklóre karpatskej oblasti. Bratislava 1980, s. 171–204.

15 BURLASOVÁ, S.: Katalóg slovenských naratívnych piesní. Typenindex slowakischer Erzähllieder, zväzok 1-3, Etnologické štúdie 2–4, Bratislava 1998.

som sa touto otázkou zaoberala, opierajúc sa o štúdie slovenských, českých, poľských, ukrajinských, ruských, juhoslovanských, bulharských, nemeckých, rumunských a maďarských bádateľov v dvoch štúdiách z rokov 1983 a 1984.¹⁶ V súčasnej štúdií ponímam naratívne zbojnícke piesne predovšetkým ako súvislý tematický celok, ktorý má súhrnom všetkých jednotlivých typov, teda balád, romancí a novelistických piesní, slúžiť ako dostatočne zrozumiteľný podklad, či už k dielčiemu, alebo celkovému porovnávaciemu štúdiu európskych zbojníckych piesní.

Ako pracovnú metódu tejto práce som použila súbor malých monografických štúdií o každom z typov epických zbojníckych piesní zaznamenaných v slovenskej tradícii. Štruktúra každej state je nasledovná: Incipit, Sujet, Varianty, Strofa, Melódie, Záver, Príklady. Medzi príkladmi uvádzam kvôli prístupnosti predovšetkým zápisy z tlačených prameňov, ak je ich dostatok. Ak nie sú k dispozícii publikované zápisy, citujem aj archívny materiál. Určitá časť dokumentačného materiálu poskytuje iba zápis textu, kompletných textovo-melodických zápisov je menej. Túto situáciu miestami riešim tak, že text dopĺňam melódiou z textovo zlomkového, neúplného, ale tematicky toho istého typu. Údaje o pôvode obidvoch zápisov sú vždy uvedené. Jednotlivé piesňové typy zoradujem za sebou tak, že na prvé miesto kladiem typy medzinárodne známe a interetnicky rozšírené, ďalej celoslovensky rozšírené typy predpokladanej staršej domácej proveniencie s väčším počtom variantov, ktoré nadobúdajú až mytologický charakter, hoci ich skutočná báza je reálna, za nimi realisticko-fantastické typy (s menším počtom variantov) a napokon regionálne obmedzené novelistické typy.

POZNÁMKY K ZÁPISU PIESNÍ A ANALÝZE MELÓDIÍ

Zápis textu rešpektuje originál, preto sa strieda pravopisná podoba so spôsobom zaužívaného tzv. čitateľsko-fonetického zápisu.

Notový zápis takisto rešpektuje originál, s výnimkou transpozície na finálny tón G₁, ustálený vo folkloristickej literatúre od jeho zavedenia B. Bartókom.

Analýza hudobnej zložky vychádza z geneticko-historickej teórie Jozefa Kresánka (1951), doplnenej a prehĺbenej prácami Alice a Oskára Elschekovcov (1980).

¹⁶ BURLASOVÁ, S.: Kompozícia balady ako kritérium žánru. In: Československá slavistika, Praha 1983, s. 209-219.

BURLASOVÁ, S.: Ľudová balada a jej vzťah k príbuzným epickým piesňam. Slovenský národopis 32, 1984, č. 1, s. 39-48.

Neznámy autor: Jánošíkova družina. Prvá polovica 19. storočia, Vyhne, okr. Žiar nad Hronom (zo zbierok Slovenského národného múzea – Historického múzea, Bratislava)

Neznámy autor: Jánošík a jeho družina. Prvá polovica 19. storočia (z archívu S. Kovačovičovej)

Neznámy autor: Jánošíkova družina. Prvá polovica 19. storočia, Kráľovec – Krnišov, okr. Zvolen (zo zbierok Slovenského národného múzea – Historického múzea, Bratislava)

Neznámy autor: Jánošíkova družina. Prvá polovica 19. storočia (zo zbierok Slovenského národného múzea – Historického múzea, Bratislava)

Ján Papco: Láska a žiarlivosť v zbojníckych kruhoch, 1985 (Slovenská národná galéria Bratislava)

Michal Škrovina: Jánošík, 1985 (majetok autora)

Michal Škrovina: Dobrý a zlý Jánošík, 1993 (majetok autora)

Ján Papco: Čudná noc o Jáne, 1985 (Slovenská národná galéria Bratislava)

TYPY PIESNÍ A KOMENTÁRE

1. Zbojník zabije ženinho brata (aj svoju ženu)

A tam ho - re pod ja - vo - rom, a tam ho - re pod ja - vo - rom
o - re Ul - ča s jed - nim vo - lom, o - re Ul - ča s jed - nim vo - lom.

1. /:A tam hore pod javorom:/
/:ore Ulča s jednim volom:/
2. Ešče brazdu ňezorala,
už na ňu mať zavolala.
3. Hibaj, Ulča, hibaj domu,
vidavam ťa, ňeznam komu.
4. Vidavam ťa Jaňičkovi,
v širom poli zbojňičkovi.
5. A keď mi sa pobereme,
džeže mi bivať budeme?
6. Pod tou horou, pod visokou,
pod tou skalou, pod širokou.
7. Bivali zme ročok i dva,
požehnal nam Pan Boh sina.
8. Keď ho ona kolembaua,
tak mu ona zaspievaua.
9. Hajaj, belaj, sinačku muoj,
že bis ňebuu jak otec tvoj.
10. Bo tvoj otec šiři zbojňik,
zna po horach každi chodňik.
11. Každı chodňik, aj cestíčki,
kađe chodil s ňevesťički.
12. V noci idě, v noci pridě,
ňič dobreho ňedoňese.
13. Len košielku viznojenu
a šabličku skrvavenu.
14. Raz mi doňies ručňik praťi,
ake ňesmiem rozkrucaťi.
15. A ja som sa osmeliua,
ručňičok som rozkruťiua.
16. V tom ručňičku rukavička,
v rukavičke prava ručka.
17. Na tej ručke obruč zlata,
to je obruč mojho brata.
18. Janko, Janko, čo si zrobiu,
veď si mojho brata zabiu.
19. Pritma buuo, ňevideu som,
vietrik poviau, ňepočuu som.
20. A Jaňiček za dveriami
visuchuje svoje rani.
21. Spievaj, Ulčo, jak spievaua,
kot si sina kolisaua.
22. Veď som mu ja ňespievaua,
len som mu tak povedaua.
23. Zobleč, Ulčo, zobleč šati,
bo ťi idem huavu sťaťi.
24. Podajte mi sinka mojho,
naj poboskam ličko jeho.
25. Jedno ličko mu boskaua
a druhuo mu pokusaua.
26. To ťi, sinku, na pamiatku,
že ťi otec zrubau matku.

Incipit: *A tam hore pod javorom*

Sujet: Verzia A: Dievča orie pod horou, matka ju privoláva domov, lebo ju ide vydávať za *Janíčka-zbojníčka*. Do roka má syna. Spieva mu uspávkanku, v ktorej ho varuje, aby nebol taký ako jeho otec, ktorý prichádza v noci domov a prináša len *košielku vyznojenú a šablíčku skrvavenú*. Košelu musí oprat', ale nesmie ju rozkrúcať. Len raz ju rozkrútila a našla v nej ruku svojho brata (väčšinou ju spozná po prsteni). Muž ju vypočuje a vyzýva ju, aby spev zopakovala. Žena sa vyhovára, že iba hrešila pestúнку. Muž jej káže zbliečť si šaty (klaknúť), lebo jej ide sťať hlavu. Žena si pýta objať syna, na jedno líčko ho bozká a druhé mu uhryzne na pamiatku *že ti stinau otec matku, že si z mrcha pokolenia*.

Verzia B (bez uspávkanky): Dievča orie pod horou, matka ju privoláva, lebo ju ide vydať za *Janíčka-zbojníčka*. Janko večer ide a ráno prichádza so zalkrvavenými šatami. Žena sa žaluje, že mu ich musí prať, ale nesmie rozkrúcať. Len raz tak urobila a našla v nich rukavičku a v nej bratovu ruku. (Obracia sa listom na matku, či sú všetci bratia doma, matka odpovedá, že najmladší nie je doma.) Žena sa pýta muža prečo to urobil, ten sa vyhovára, že nevidel pre tmú a nepočul pre vietor. Žena ostáva v dileme, lebo ako manželka by nemala vyzradiť muža, ale ako sestra by nemala zatajiť brata. V niekoľkých variantoch berie zbojník ženu na koni do lesa a tam jej zotne hlavu.

Varianty: 187 variantov reprezentuje najväčší súbor zápisov spomedzi všetkých slovenských balád. Zápisy pochádzajú z celého Slovenska, množstvom zápisov však vyniká predovšetkým oblasť zvolenská (30 zápisov), Gemer (20), Liptov (20) a v druhom poradí oblasť nitrianska (13), žilinská (10), Horehronie (9), Hont (9), Spiš s Vysokými Tatrami (9). Šesť zápisov je aj od Slovákov v Maďarsku, dva od Slovákov z Bulharska a jeden od Slovákov z Juhoslávie. Časť variantov začína *Pod hájičkom pod zeleným* a pod. (99 variantov) a nachádzajú sa tu rovnako kompletne rozsiahle znenia ako aj torzá. Kompletne znenie má rozsah 50–60 veršov. Druhá časť variantov (23), začína od strofy *Janík, Janík, ty si zbojník* a predstavuje už verziu bez úvodu, kompletne znenie tohoto typu má okolo 20–40 veršov, väčšina sú torzá. Veršami *Načo ste ma, mamko, mali, načo ste ma vydávali za Janíka, za zbojníka, za veľkého bezbožníka?* začína 10 variantov a ďalej nasledujú verše o Janíkových nočných výpravách. Tieto texty sprostredkujú verziu bez uspávkanky aj bez vraždy zbojníkovej ženy. Uspávkankou začína 35 variantov, kompletnejšie znenia tejto skupiny predstavujú verziu s vraždou zbojníkovej ženy. Iné začiatky má 20 variantov, ktoré občas kontaminujú s piesňou ako vedú zbojníka na popravu k šibenici.

Strofa: Dvoj alebo štvorriadková strofa z 8-slabičných veršov je často obmieňaná opakovaním oboch, alebo len jedného z veršov dvojriadkovej strofy, zriedkavejšie tiež refrénmi, kratšími aj dlhšími, iba za jedným, alebo za oboma veršami.

Melódie: Vychádzajúc zo zápisov 121 melódií, ktoré som analyzovala z hľadiska tonality, formy, melodiky a rytmu, prišla som k nasledujúcim záverom. Balada bohato dokumentovaná na celom Slovensku líši sa navzájom nielen

regionálnou príslušnosťou jednotlivých melódií (K podobnému záveru som prišla štúdiom 17 zápisov melódií balady o zbojníkovej žene v príspevku Vzťah textu a melódie v slovenských ľudových baladách. Narodno stvaralaštvo – Folklor, zv. 29–32. Beograd 1969, s. 245–252), ale aj svojim vekom, stupňom vývoja príslušnej melódie. Odlišujem v ich rámci vývinovo staršie typy, ktoré sa vyznačujú malým ambitom, celkovo krátkou melódiou, predharmonickou tonalitou a vývinovo taktiež staršou kratšou a otvorenou formou, a typy novšie, predovšetkým s novodobým harmonickým myslením, ale aj typy smerujúce k nemu, s oblúkovou stavbou melódie, často s transpozíciou druhého dielu a s rozmernejšou, najčastejšie štvordielnou formou, uzavretou aj otvorenou. Medzi krajnými vývinovými typmi, najarchaickejším a najnovším, existuje celý rad prechodných typov, ktoré zachytávajú niektoré prvky staršieho hudobného myslenia, do ktorého zase včleňujú ďalšie prvky myslenia novšieho.

Najarchaickejšie hudobné typy reprezentujú tri zápisy: z Pozdišoviec (Zemplín, RÚHV č. 21439), ktorý zachytáva kvart-kvinttonálnu parlandovú melódiu formy AB, ktorá v 11 strofách textu neustále variuje, a druhý zápis z Choňkoviec (Zemplín, H-P s. 624, č. 484_a), ktorého nápev má taktiež kvart-kvinttonálny charakter, formu AB, giusto prednes a navyše prvky variantnej heterofónie. Tretí zápis z Očovských Dúbrav (Zvolenská, H-P, s. 621, č. 483₁) má kvinttonálnu parlandovú descendenčnú melódiu nástrojového typu s ozdobnými tónmi a triolovým rytmom (príznačný regionálny štýl!) a formou ABB_v.

Melódie malého rozsahu (tetrachord, kvinta), ale už rozmernejšej formy, predstavujú zápisy: z Moravského Jána (Záhorie, H-P, s. 624, č. 483₁₃), v ktorom ide o transláciu tetrachordu so súčasným vybočením o celotónový krok pod základný tón a o formu AABB_v, zápis z Terchovej (Kysuce, SLP II, s. 120, č. 194) a Maríkovej (Horné Považie, H-P, s. 622, č. 483₇, taktiež štvordielna forma), ku ktorým sa pridávajú aj príznačné regionálne črty prednesu solo-tutti. Ďalšie príklady kvinttonality, ale vo väčšom počte spájania tetrachordov a kvint dokumentujú hlavne príklady Slovákov z obcí Kishuta, Vágás Huta, Múcsony a Vanyarc v Maďarsku, ako aj v južnoslovenskej obci Nová Ves nad Žitavou.

Modálne tóniny sa vyskytujú najčastejšie v spojení s trojdielnou otvorenou, ale taktiež štvordielnou otvorenou formou. Z nich je v prevahe mixolydická tónina (ktorá sa sémanticky spája s pastiersko-zbojníckou tematikou), a to hlavne vo zvolenskej oblasti, ale aj v Liptove, Novohrade a Gemeri. Príznačný pre ňu je parlandový prednesový spôsob. V menšej miere sa vyskytuje lydická tónina, a to hlavne v oblasti trenčianskej (Štiavnik). Pomerne početne sú zastúpené aj hypotóniny, pre ktoré je charakteristická trojdielna forma, častejšie otvorená, v menšom počte aj uzavretá. Viacero melódií sa pohybuje prevažne v rámci kvinty, iba sporadicky je pridaný skok na spodnú kvartu, pričom forma je trojdielna (oblasť zvolenská, liptovská, púchovská dolina).

Ťažko popísať množstvo príkladov, v ktorých ide o prechodné útvary, napr. jednoduchá melódia v rámci kvinty je posunutá v závere do iného rebríčka použitím citlivého tónu, alebo starobylejšia melodika, založená na autentickom

spojení dvoch kvint, sa prekvapujúco viaže s 3/8 metrom. Prechodných útvarov, poukazujúcich na vývin od modalít k harmonickému cíteniu, je taktiež viacero, dokumentované sú na rozličných miestach Slovenska.

Najväčšie množstvo príkladov, percentuálne však tvoriacich iba asi 1/4 celkového počtu zápisov, je zaznamenaných v tóninách dur-molových. Ide v nich o rozličné modifikácie tak čo sa týka melodiky (vlnivá, ale prevažne oblúková), ako aj rytmu (jednoduchý rytmus, giusto prednes, ale aj bodkovaný rytmus) a hlavne formy. Forma je buď zo štyroch rozdielnych častí (ABCD), ale tiež z troch (ABCA, AA⁴BC), z dvoch (AA⁵vBB, AA⁵vBA, AA⁵vBA, AA²BA_v, ABA_vA), alebo ojedinele býva vystavaná aj z jednej motivickej časti pomocou transpozície a variácie (AA⁵A_vA_{v_v} – RÚHV č. 21163). Pre melodiku harmonicky cítených príkladov je príznačné, že je v druhom dieli výškovo vyklenutá, či už cestou transpozície prvého dielu, alebo aj použitím nového motivického materiálu výškovo exponovaného. Zápisy vývinovo najmladších melódií nachádzame rozptýlené v rámci celého Slovenska, neraz aj v tých istých oblastiach, z ktorých sme citovali znenia najstaršie.

Osobitnú zmienku si zasluhujú znenia s refrénom. Nie je ich veľa (7). Ide v nich prevažne o dur-molovú melodiku v spojení s jednoduchšou formou (dvoj- alebo trojdielnou). Refrén býva po prvom dieli kratší a po druhom alebo treťom dieli dlhší. Texty týchto príkladov sú prevažne torzovité, prípadne aj kontaminované s inými piesňami. Znenia s refrénom sú teda jednoznačne novšie.

Tri rozličné príklady zapísané na Horehroní (BUR s. 138–143) v obciach Telgárt, Závadka a Pohorelá sú vo variantovom vzťahu, pozorovaním ich ďalších súvislostí (pozri tiež poznámky BUR s. 207–208) však možno uzavrieť, že najväčšie variantové spojitosti možno pozorovať medzi zvolenskou oblasťou (Podpoľaním), Gemerom a Horehroním.

Záver: Balada známa pod názvom *Zbojníkova žena* je podľa medzinárodných bádání eminentne karpatský typ. Vychádzajúc z analýzy melódií zápisov tejto balady na Slovensku možno dedukovať, že tu musela byť tradovaná veľmi dlhý čas. V spojení s ňou nachádzame nielen najbohatší výskyt textových variantov, ale aj najarchaickejšie melodické znenia medzi baladami vôbec, ktoré možno porovnať napr. s romancou *Ta dala mati, ta dala dcéru* a s baladou *Išli hudci horou*. Podľa charakteru melódie nemôžeme pravdaže usudzovať priamo na vek balady, pretože ľudové hudobné myslenie je rezistentné, pretrváva dlhší čas a nové texty sa môžu spievať aj na staršie melódie. Avšak výskyt viacerých starobyľých hudobných útvarov v spojení s tým istým baladickým textom nemôže byť náhodný, pričom významným dokumentom je aj množstvo prechodných útvarov, svedčiacich o dlhom vývine. Baladu o zbojníkovej žene preto považujeme za jednu z najstarších balád spievaných na Slovensku dlhé obdobie až do súčasnosti.

Príklady: H-P, s. 404 a 621–624, č. 483; s. 405–408 a 624, č. 484. SLSp I, s. 306, č. 255; s. 328, č. 285. SLSP II, s. 166, č. 219; s. 424, č. 555. SLSP III, s. 294, č. 379; s. 204, č. 253; s. 468, č. 593. SLP I, s. 57, č. 36; s. 218, č.

324. SLP II, s. 120, č. 194. SLP IV, s. 136, č. 106; s. 330, č. 345. BAR I, s. 507, s. 312; s. 543, č. 332b. MED s. 112, č. 2. PLI, s. 118, č. 83. DEME, s. 44-47, č. 15, 16. BUR s. 138-143, č. 16a, 16b, 16c.

2. Zbojníci okradnú krčmárku

V By-sú-ci na rie - ga ku-čmár-ka bo - ha - tá, ma-la o - ra
štvrt-ku srieb - ra, tri me-ri - ce zla-ta, tri me-ri - ce zla-ra.

1. V mestečku na Sliachu
krčmárka bohatá,
mala ona štvrtku sriebla,
tri merice zlata.
2. Rojko sa zastrája,
že ju on ozbija
o maľičkú, krátku chvíľku,
o jednu hodinku.
3. „Krčmáruočka naša,
dajže nám nocovať,
abi zme mi šeci mohli
do rana tancovať.“
4. „Skaďe ti, mláďenček,
skaďe ti pochádzaš,
že ti také sladké slová
predo mňa predkladáš?“
5. „Ja som z mesta toho
perom písaného,
ja som z mestečka Trňavi
kupca bohatého.“
6. Ako to krčmárka,
ako to počula,
razom ona, razom ona
po hudcou skočila.
7. „Kamaráti moji,
dnu sa do komori,
lojom pilku namastíte
a dvere vipíľte!
8. Slaňina aj sadlo,
to vám buďe snadno
aj tie klobási na pantě,
aj tie dolu dajte!
9. Zlato je v truhlici,
strieblu na polici
a to súkno na tej hradě,
aj to naše buďe.
10. Kamaráti moji,
už sa von z komori,
veď jej tam už ňeostalo
aňi štipka soli.
11. Kamaráti moji,
na koňe sadajte,
tam pri hore pod javorom,
tam na mňa čakajte!
12. Kamaráti moji,
tam si posadajte
a tamže vi, dobrí chlapci,
peňiažke čítajte!

13. Jednému dveťisíc,
druhému tritisíc
a Rojkovi naostatok,
tomu sedemtisíc.
14. Nechojťe dolami,
len chojťe horami,
lebo vás tam pochitajú
zvolenský žandári.
15. Krčmáruočka tlstá,
tancuj sebe zhusta,
veď ťi je už komoruočka
aj z maštalkou pustá.“
16. Ako to povedau,
na koňa viskočiu,
tam pri hore pod javorom
kamarátou zočiu.

Slatinské Lazy 1972, RÚHV č. 37929, MEL.: Detva, detto č. 12776

Incipit: *V mestečku vo Sliezsku*

Sujet: Zbojník Rojko (Rolek, Juro, Janík, Brunka) sa vyberie s kamarátmi okradnúť bohatú krčmárku. Pýtajú si u nej nocľah, aby si mohli večer zatancovať. Hudci hrajú a vedúci zbojník tancuje s krčmárkou. Pri tanci dáva spevom kamarátom povely čo majú robiť: namazať pílku lojom a tak rezať truhlice, zobrať slaninu, sadlo aj súkno, všetko čo sa dá, zapchať diery nad dverami, ktorou preniká svetlo, napokon odísť z komory a osedlať si kone. Sivku (Lisku, Fačku) nechať jemu. V ojedinelých variantoch ešte spevom aj delí peniaze kamarátom a dáva im povel kde ho majú čakať, v iných iba odcvála smerom k hore, kde sa s nimi stretne.

Varianty: Úhrnom je zapísaných 49 variantov, ktoré sa členia na tri verzie. Verzia A: Počtom 29 záznamov je najfrekventovanejšia. Príznačný pre ňu je incipit *V mestečku vo Sliezsku* (Liptov, Orava, Kysuce, Stredné Považie, Hont), ktorého lokalizácia opisovaného deja sa nasledovne mení: *V Opave* (Kysuce, Stredné Považie), *Na Sliačku* (Gemery, zvolenská oblasť), *V Prešporku na rínku* (Stredné Považie). Verzia B: Tri zápisy, všetky v nitrianskej oblasti, majú incipit *Dajte si klobúky nabok*. Verzia C: Známa je iba v jednom torzovitom zápise zo Žakaroviec, s incipitom *Ej, pomalučky stupaj*.

Strofa: Verzia A: Štvorveršová strofa zložená z veršov 6686, alebo 6666. Verzia B: Trojriadková strofa zložená z dvoch 8-slabičných veršov a 8-slabičného refrénu, ktorý sa niekedy opakuje. Verzia C: Štvorriadková strofa zo 6-slabičných veršov s interjekciou.

Melódie: Verzia A: Väčšina melódií je príbuzná a predstavuje varianty jedného typu. Ide o modálnu melódiu pohybujúcu sa kvartu pod a kvintu nad základným tónom. Metrum je najčastejšie dvojdobé, jednoducho čle-

nené a forma štvordielna, v niektorých prípadoch päťdielna, ak sa opakuje posledný verš. Kvintový rad nad finálnym tónom býva najčastejšie jónický, ale aj lydický (Papradno, okr. Považská Bystrica, Detva). Aj v rámci tohto typu sa ešte odlišujú niektoré varianty charakteristické už svojím začiatkom, ktorý tvorí skok zo spodnej kvarty na základný tón. V niektorých variantoch sa objavuje aj citlivý tón k finále, ale iba ojedinele. Jeden príklad tohoto typu (Jarovnice, okr. Sabinov) je v trojštvrťovom metre. Tri varianty sú zase naopak archaickejšie, pohybujú sa iba v rozsahu kvinty. V archíve ÚEt SAV (č. 2594) je aj hybridný zápis – prozaické rozprávanie ilustrované niektorými strofami piesne. Tu sú niektoré strofy, ktoré nie sú známe z variantov iba piesňových. **Verzia B:** Táto melódia je odlišná od predchádzajúcich. Ide v nej o štvordielny nápev s uzavretou formou, trojosminovým metrom a iba kvintovým ambitom. Archaickejšia tonalita je v protiklade s trojdobým rytmom (vzhľadom na štýlové vrstvy slovenskej ľudovej piesne). **Verzia C:** Spieva sa na melódiu stojacu na prechode staršej a novšej vývinovej vrstvy.

Záver: Tri textové aj melodické verzie závislé jasne na oblasti výskytu, ukazujú na možnosť šírenia piesne viacerými kanálmi, a to zo severu (Poľsko) a zo západu (Morava). Autori O. Sirovátka a M. Šrámková zisťujú taktiež tri teritoriálne odlišné redakcie v moravskosliezskej tradícii a navyše ojedinelé varianty v južných a východných Čechách (S-Š, s. 179). Podľa nich vznikla pieseň v Poľsku, odkiaľ sa šírila na Moravu, Sliezsko a Slovensko. Podľa O. Zilinského (ZIL, s. 376) mohla vzniknúť na severnom alebo strednom Slovensku niekedy v 18. storočí, pretože slovenské verzie majú širšiu epickú osnovu a obsahujú konkrétnejšie údaje o mieste a osobách deja. Závažné je, že ide o medzinárodný epický sujet zachytený v katalógu The Types of International Folktales (ATU) 2004, č. 1525L.

Príklady: BAR I, s. 222, č. 55. BAR II, s. 382, č. 734a, 734b. BAR III, č. 1226 (rukopis). GER s. 40, č. 97. ŽAK, s. 571, č. 42.

3. Zbojníci zabijú tehotnú ženu, aby získali na magické účely nenarodené dieťa

Na ho - re, na do - le, tam sed - lia - čok o - re,

tam sed - lia - čok o - re, tam sed - lia - čok o - re,

1. Na hore na dole,
tam sedliačok ore.
2. Prišli k nemu, prišli
šiesti zbojničkove.

3. „Daj boh šťastá, daj boh,
chudobni sedliačku.
4. Porac že nam, porac
samodruhu ženu!“
5. „Jak že ja vam ju mam,
ket ja sam taku mam?“
6. „Začo nam ju predaš,
ket ju sam taku maš?“
7. „Za korec červenich
a za korec bielich.“
8. „Jak že nam ju odaš,
ket ju ti taku maš?“
9. „Pošlem ju do mlyna,
de husta vierbina.
10. Tam vi pozor dajte,
tam si ju lapajte!“
11. Jak ju ulapili,
na križ ju pribili.
12. Život rosparali,
diťa s nej vibráli.
13. A s toho diťaťa
pravu ručku zial'i.

Rejdová 1954, SĽP III, č. 858

Incipit: *Na hore, na dole, tam sedliačok ore.*

Sujet: Za sedliakom orajúcim pole prídu dvanásti (dvaja, šiesti) zbojníci, aby im pomohol nájsť tehotnú ženu. Sedliak sa prizná, že sám má takú a je ochotný ju predať *za korec červených a za korec bielych (za merku červených a za štvrtku bielych)*. Ženu pošle podľa dohovoru do mlyna, pri ceste nazad ju zbojníci chytia, vyberú z nej dieťa a zoberú si z neho *pravu ručku* (obrežú mu *palčeky*).

Varianty: Zo 6 zápisov 5 je z Gemera, jeden zo Šariša (Jarovnice, okr. Sabinov). Východoslovenský variant spolu s jedným gemerským (Poloma, okr. Rožňava) majú odlišný záver. Žena prosí zbojníkov, aby jej dovolili zaspievať jednu pieseň *Nech se mi materi do uší donese, Nech se mi bratovi do uší donese* – Gemer. Vo variante z obce Jarovnice pieseň počuje *jáger*, vystrelí a zbojníci sa rozutekajú.

Strofa: Dvoj- alebo štvorriadková, zásadne zo 6-slabičných veršov.

Melódie: Bartókové zápisy, oba z Grlice (Gemerská) zachytávajú jednoduchú melódiu v štvordielnej forme. Napriek malému ambitu (v prvom prípade sexta, v druhom prípade septima) uplatňuje sa v druhom dieli transpozícia motivického materiálu o kvintu vyššie (v prvom príklade je motivický materiál v rozsahu tercie, v druhom príklade v rozsahu kvarty), čím pieseň nadobúda oblúkovú stavbu. Ide v nej o kombináciu archaického rozsahu s novším princípom kvintovej transpozície. Oba príklady sú príbuzné a pripomínajú okrem toho melodický typ, ktorý je známy na Horehroní s textom *Šli hudci cez horu* (BUR s. 88–89, č. 1a) a známy je v trochu odlišnom stvárnení aj s textom balady *Stála bitka, stála* (BAR I, s. 373, č. 186a) a s textom *Chceu sa Janík ženiť* (BAR I, s. 377, č. 186b). Príklad z Rejdovej (SĽP III, s. 579, č. 858) je podobnej konštrukcie s kvintovou transpozíciou, avšak melodicky úplne odlišný. Jednotlivé diely štvordielnej melódie sa pohybujú každý v inej výške, pričom sú časté transgenerácie tónov. Celkový rozsah je nónový. Aj zápis zo Šariša inklinuje k starším vývinovým štýlom, v podstate

kvinttonálna melódia má citlivý tón k finále a jednotónový presah nad kvinttový ambitus.

Záver: Medzinárodne rozšírený sujet je na Slovensku známy na obmedzenom území. Ide o *poverový sujet*, zbojníci potrebujú prsty nenarodeného dieťaťa, aby ich použili pri zboji ako magický prostriedok. V súhlase s prežitkovým sujetom, ako aj s jazykovými archaizmami, ide aj v melódiách o vývinovo starší, neharmonický typ.

Príklady: BAR I, s. 378, č. 186c; s. 379, č. 186d. SLP III, s. 579, č. 858 (na priadkach). H-P, s. 409, č. 485.

4. Zbojníci prepadnú furmana

i - de fur-man do - li - nou, i - de fur-man do - li - nou
a zboj-ni-ci bu - či - nou, a zboj-ni-ci bu - či - nou.

1. Ide furman dolinou
a zbojníci bučinou.
2. „Postoj, furman, nešibaj,
prednie kone odpínaj!“
3. „Načo by ich odpínau,
já som s tebou nezbíjau.
4. Keď si taký veľký pán,
odpínaj si kone sám!
5. Keby bolo na poli,
Nedau by ti po vŕli.
6. Ale že je pri horách,
pri zbojníckych komorách.“

Horák – Plicka, s. 258, č. 242b, Horný Tisovník
(tam tiež 7 ďalších melódií z iných obcí)

Incipit: *Ide furman dolinou*

Sujet: Zbojníci prepadnú furmana a žiadajú od neho kone, ten sa zdráha vypriačať ich. Najčastejšia je krátka verzia končiaca furmanovým zvolaním vyjadrujúcim buď nevôľu podrobiť sa želaniam zbojníkov, alebo naopak rezignáciu pred týmto želaním. V niektorých variantoch sa furman jedná so zbojníkmi ktorého koňa nemajú vypriačať, alebo sa zbojníci jednájú s furmanom až od pálenky pospia (Očová, zvolenská oblasť). Pieseň viackrát kontaminuje s textom *Vlha, vlha (Žlna, žlna), pekný vták* – 8 krát na začiatku, 2 krát na konci piesne, alebo po záverečnom furmanovom zvolaní zasa kontaminuje s textom *Tam je jeden zameček* (bratia zabijú milenca svojej sestry).

Varianty: Vyše 50 zápisov pochádza z celého Slovenska, ako aj od Slovákov v Srbsku a Maďarsku. Na Slovensku patrí medzi známe a spoločenským spevom 18. a 19. storočia rozšírené piesne.

Strofa: Dvojriadková strofa zložená zo 7-slabičných veršov, z ktorých sa jeden, častejšie však oba verše opakujú. Ojedinelý je variant zo Spiša, v ktorom sa opakuje posledné 3-slabičné slovo každého verša.

Melódie: Melódia, taktiež bohato dokumentovaná v zápisoch zo Slovenska, od Slovákov v Maďarsku i Srbsku, je rozmanitej štruktúry, líši sa nielen vzhľadom na miesto zápisu, ale aj v rámci jednej lokality. Spoločné znaky viacerých znení tvorí štvordielna forma (opakuje sa každý riadok dvojriadkovej strofy), pričom druhý diel býva vo vyššej polohe vzhľadom k prvému dielu. Zriedka ide o doslovnú transpozíciu, skôr iba o využitie motívického materiálu prvého dielu v dieli druhom, alebo iba o výškové vykľutenie druhého dielu, z čoho vyplýva prevažne oblúková melodická forma. Iba variant z Očovských Dúbrav (H-P, s. 599, č. 242₇) je descendenčný. Niektoré príklady sú iba kvinttonálne (jonické), väčšina je však veľkého ambitu, oktávového i decimového. Niektoré príklady sú mixolydické, väčšina však využíva rozličné bližšie neurčiteľné mody, ktoré sú veľmi premenlivé v rámci priebehu piesne. V stavbe melódie hrajú významnú úlohu kvartové a kvintové skoky. V starších zápisoch ide jednoznačne o neharmonické melodické typy, čo poukazuje na vyšší vek piesne. V novších zápisoch ako by sa ustálil jeden melodický typ, svojím charakterom harmonický, tiež dosť variovaný, čo sa mohlo stať spopulárnením, alebo skôr znárodnením piesne pod vplyvom spoločenského spevu.

Záver: Predpokladáme, že pieseň patrí medzi najstaršie balady-romance so zbojníckou tematikou. Pritom je jasne protizbojnícka: *Vlha, vlha, pekný vták, nerob hniezdo pri cestách. Lež rob si jich pri horách, pri zbojníckych komorách. Kde zbojníci bývajú, dobrých ľudí zbíjajú.* Takto začína pieseň v niekoľkých variantoch, napr. Pivnica (Srbsko). Pieseň je najbohatšie dokumentovaná na Slovensku, pomerne rozšírená je aj na Morave, a to v Slovácku a v južnom Valašsku. Ojedinelé poľské varianty sú predovšetkým z pohraničného územia juhopoľského (S-Š, s. 180), v Ukrajine je známa u severných Lemkov (Zil. s. 376). Zilynskij upozorňuje aj na súvislosť s textom zápisu piesne z 15. storočia *Stuoj, formánku, nehýbaj.*

Príklady: SlSp I, s. 337, č. 298. BAR I, s. 448, č. 254e; s. 455, č. 259a, 259b. SLP II, s. 262, č. 473. PL I, s. 173, č. 179. H-P s. 257 a s. 597, č. 242; s. 257–260 a s. 598–599, č. 242a–d, mel. s. 598, č. 242₁₋₉. BUR, s. 134–135, č. 14₁, 14₂. ROZ, s. 155, č. 11. MAN, s. 159, č. 38.

5. Dievča vypustí jedenástich zbojníkov zatvorených vo veži, iba jedného nechá, aby ho obesili

Čer - ve - ni kan - tár, bie - li kôň, čer - ve - ni
 kan - tár, bie - li kôň, o - že - ňev bich sa, Bo - že môj,
 o - že - ňev bi sa, Bo - že môj!

1. Červení kantár, bieli kôň, ožeňev bich sa, Bože môj!
2. Zav bi si dievča z majera, čo nemá otca, maťera:
3. Dvanásť klúčikóv od veži; tam dvanásť zbojníkov leží.
4. Šeckých dvanásťich pobila, kreme Jaňička ňechala.
5. „Tu bud', Jaňiček, tu bud' sám, prinde ťa vešať radní pán.“
6. „Čo bi to bolo za pána, abi mňa vešav prez práva!
7. Ňevešajťe ma na dubi, lebo ma zedá holubi.
8. Lež ma vešajťe nad vodu, d'e milá chodí na vodu.
9. Keď milá vodu nabere, se mňa vtáčatká zažeňe.“
10. „Hešu, hešu, heš, vtáčatá, už je hlavička načatá.
11. Ej, hešu, hešu z milého, z jeho ťelečka bélého!“

Bartók I, s. 564, č. 344b, Malý Lapaš 1907

Incipit: Červený kantár, biely kôň

Sujet: Dievča má kľúče od veže, v ktorej sú zatvorení zbojníci. Jedenástich pustí (zabije), jedného nechá aby ho obesil *radný pán*. Mládenec sa vzpiera *ej, čo by to bou za pána, že by ma vešau bez práva*. Za tým nasleduje žiadosť kde ho majú obesiť *kde milá chodí na vodu*, aby z jeho tela odháňala vtáčence. V určitom počte variantov (prevažne zo západného Slovenska, iba jeden je z Gemera) začína pieseň textom: *Slúžilo dievča na fare, nemalo otca, matere*, ktorý je blízky moravským variantom. Vo variante uverejnenom v Kollárových Spievankách, je kontaminovaná v závere s textom, v ktorom zbojník posielal odkaz matke, aby mu poslala dve košele, *V bielenej budem ležati, v lenovej budem visati* a odkaz milenke, aby mu poslala dva vence *V ružovom budem ležati, v zelenom budem visati*. Variant z Lišova (Hont) nespomína dievča, iba fakt, že zo zbojníkov, *chyma Janíka nahali*. Šibenicu mu sľubujú slovami: *Budeš, Janík, vyvýšený, nebudeš ležať na zemi*.

Varianty: 37 zápisov je prevažne zo západného (aj juhozápad je dobre zastúpený – Myjava, Záhorie) a stredného Slovenska, ale aj od Slovákov v Maďarsku, Srbsku a Bulharsku. Prevažuje zvolenská oblasť a západ. Na Morave je známa ako *Děvče a dvanáct zbojníků*.

Strofa: Pieseň má dôsledne štruktúru strofy zloženú z dvoch 8-slabičných veršov s cézúrou po piatej slabike.

Melódie: Melódia tejto piesne má nápadné príbuznosti (vychádzali sme z 11 melodických zápisov). Je nimi štvordielna väčšinou uzavretá forma (AA⁵BA), ale aj otvorená (AA³BC), ba v jednom prípade budovaná zo základného motivického materiálu (AA³AA) – SISP I, s. 146, č. 393), ako aj spôsob výstavby melódie na princípe transpozície. Jedná sa výlučne o terciovú alebo kvintovú transpozíciu. To by nás viedlo k domnienke, že ide o novšiu dur-molovú melódiu s novouhorským princípom. Nie je to však tak. I keď sa tu uplatňuje transpozícia, vedenie melódie má starší štýl (kvintové skoky, trioly a ozdobné tóny), melódia má neraz malý ambitus a taktiež tonalita je iba výnimočne durová alebo molová, pretože sa tu stretávame dvakrát s lydickým modom, raz s dórsnym, trikrát s aeolským a iba štyrikrát s durovou stupnicou. (Uverejnený príklad charakterizujeme ako jónickú tóninu vzhľadom na vedenie melódie /inak je jónická zhodná s durovou/.) Blízke sú si melódie z Krajného a z Turej Lúky (Nitrianska) a iný melodický typ zase zo Švainsbachu (Viničné), Chorvátskeho Grobu a zo Zvolenskej (SISP IV, s. 307, č. 441) – tento typ je známy ako celonárodný. Melódia piesne nám teda ukazuje v prevažnej väčšine variantov na starší štýl, avšak už s niektorými prvkami prechodu k harmonickému mysleniu, kým tri varianty majú dur-molový charakter.

Záver: Vzhľadom na počet variantov je pieseň pomerne frekventovaná. Dejovou osnovou je veľmi blízka moravsko-sliezskej piesni *Děvče a dvanáct zbojníků*. Dievča slúži vo dvore, kde je vo veži uväznených dvanásť zbojníkov, odomkne a pustí ich von, len jedného (svojho Janka) tam nechá, aby ho obesil pán (Š-S, s. 183). Českí autori predpokladajú, že do Sliezska i Moravy prenikla zo slovenského územia. Vzhľadom na variačný proces tejto piesne, do ktorej textu sa dostalo aj viacero známych putovných strof, mohlo by ísť o pôvodom slovenskú pieseň.

Príklady: KOLL II, s. 65, č. 52. BAR I, s. 560, č. 342b; s. 565, č. 345a. SISP III, s. 120, č. 343; s. 210, č. 587. SLSP IV, s. 307, č. 441. MED s. 116–117, č. 5; s. 128, č. 3. VÁC, s. 315. ROZ, s. 150, č. 8. HOR, s. 255, č. 59. SLP III, s. 99, č. 94.

6. *Mládenca zabitého pre peniaze oplakávajú rodičia a milá*

Za - bi - li Ja - nič - ka pre šez - do - siat zla -
 tich, ru - či - li ho do Du - naj - ka pre
 te tri du - ka - ti. ru - či - li ho
 do Du - naj - ka pec te tri du - ka - ti.

1. Zabili Janička
pre šezdesiat
zlatich,
rušili ho do Dunajka
pre te tri dukati.
2. Dunaj ho neprijal,
na vrch ho vihodil,
prišiel k nemu šifkapitan,
do šifa ho vložil.
3. Prišla k nemu mať,
stavaj, moj sin zlati,
ale jeho černe vlaski
primrznute najšli.
4. Prišla k nemu milá,
žalosne plakala,
že ona ho sedem ročkov
verne milovala.
5. Pred vašima dvermi
stoji suchi topol,
keď sa, milá, ten rozvíje,
vtedy ja budem tvoj.
6. Kebi som ja znala,
že sa ma rozvíti,
vera bi som mu ja išla
oleja kupiťi.
7. Kebi ja vedela
v keru noc, v kerí d'eň,
vera bich mu pomazala
jeho suchí koreň.

BUR, s. 128, č. 12, Pohorelá 1966

Incipit: *Zabili Janička pre šesťdesiat zlatých* (v 1 var. *Zabili Šipoša*)

Sujet: Zabitého Janíka hodia do Dunaja, ten ho neprijme, vyhodí ho na breh. Tam ho nájde *šifkapitán* (*hajoš, hajov-legeň, kamarat, Lajoš Legen, Ferenc Jožka, Serec Jožka, Sekaj Lajoš*), ktorý ho hodí *do šifa* (*do hája, do trňa*). Príde k nemu matka (niekedy aj otec) a milá a oplakávajú ho. Motív lúpežnej vraždy nie je špecifikovaný, sujet sa sústreďuje na medziludské vzťahy.

Varianty: 14 variantov je rozptýlených po veľkej časti Slovenska – nitrianska oblasť, Hont, zvolenská oblasť, Horehronie, Liptov, Myjava, Orava.

Strofa: Strofa 6686 sa dodržiava dôsledne okrem dvoch variantov z Dráňovíc (okr. Nitra – HAL, BAR), v ktorých je strofa 6666.

Melódie: Zapísané slovenské melódie ukazujú na výskyt dvoch typov. V jednom ide o harmonickú melódiu s oblúkovou stavbou a trojdobým metrom, táto sa vyskytuje na Horehroní a v Liptove. Druhý typ predstavuje taktiež harmonická melódia so 4/4 metrom, bodkovaným rytmom a častejšími kvartovými skokmi, najmä v záveroch. Táto je zaznamenaná v Honte a v nitrianskej oblasti. Ostatné zápisy sú iba textové. Zaznamenané melódie nevykazujú ani v oblasti bližšej našim južným susedom žiadnu príbuznosť s maďarským variantom.

Záver: K. Medvecký (MED, s. 100) upozorňuje na súvislosť s maďarskou baladou, ktorá mohla byť tejto piesni predlohou. Takýto predpoklad upevňujú maďarizmy (hajov-legen), ako aj komolenie názvu osoby, ktorá zabitého nájde. Dotyčný maďarský text (v článku Seprödi János: Marosszéki dalgyűjtemény. Ethnographia, XXIII. Budapest 1912) je slovenskému skutočne veľmi blízky. Tu zabijú mládenca pre šesťdesiat forintov a hodia ho do Tisy. Tisa ho neprijme, vyhodí ho na breh, ide tadiaľ prievozník a naloží ho do loďky. Príde k nemu otec, matka, brat, prihovárajú sa mu, ale on ich nepočuje. Napokon príde milá a k tej prehovorí. Pýta sa jej, či ho bude oplakávať pred celým svetom. V komentári sú citované bibliografické údaje o variantoch a taktiež poznámka, že ide o veľmi populárnu, známu baladu. Melódia je celkom odlišná od slovenských variantov. Príklad uverejnený Bartókom má priamo v incipite „Zabili Šipoša“.

Príklady: BUR, s. 128–129, č. 12. BAR III, č. 1123, s. 114.

7. Zbojníka vedú k šibenici

A ten Jožko Šúb - - - ry
od ma - - lič - ka múd - - - ry.
chodeu on do školy
do ba - kon - skej ho - - - - ry.

1. A ten Jožko Šúbry
od malička múdry,

chodeu on do školy
do bakonskej hory.

2. A ked chodeu sedem,
sedem rokou aj den,
jakživ on nevedzeu,
kedy noc lebo den.
3. Lež on potom vedzeu,
ked ho zvezuvali,
ked na jeho ruky
železá dávali.
4. A ked ho už viezli
pres to šire pole,
otec, maci kriči:
„Vráť sa, dieta moje!“
5. „A já sa nevrácim,
to sú tažké veci,
už ma frajmon čaká
tam pri šibenici.
6. Dočkaj ty, frajmone,
netahaj ma hore,
nech sa odeberem
od oca, matere.
7. Od oca, matere,
od mej frajřečky,
čo mi podávala
studenej vodičky.“

H-P, s. 540, č. 653, Moravský Ján

Incipit: *A ten Jožko Šúbry, Jožko Čubrík bol zbojník*

Sujet: Jožko Šúbry sa od malička školil v Bakonskej hore. (Má tam kaštieľ a v ňom tri služobníčky, ktoré sú jeho frajerkami.) (Oznamujú mu, že ide proti nemu vojsko, on sa však nebojí a povzbudzuje aj kamarátov.)

Jožka Šúbryho chytia a spútajú. Keď ho vedú k šibenici, otec aj matka ho volajú, aby sa vrátil domov. Keďže vie, že už ho čaká kat, žiada iba, aby sa mohol rozlúčiť s rodičmi a milou.

Varianty: 3 varianty sú zo západného Slovenska.

Strofa: Štvorriadková strofa zo 6-slabičných (7-slabičných) veršov.

Melódia: Dve zaznamenané melódie (jedna rubato, druhá giusto) sú staršieho typu, aj s transgeneráciou tónov, obe však oproti tomu majú citlivý tón k finále.

Záver: Aj keď si jedna z piesní (Nadlice, 1926) poslovenčila meno na Jožko Čubrík a spomína ho dokonca v súvislosti s Ilčíkom, a známy je aj maďarský zbojník Sobri Jóska (svojím menom bližší), ide zrejme o kontamináciu s maďarskou piesňou o Rózsa Sándorovi, zbojníkovi z druhej polovice 19. storočia (H-P s. 109), ktorý sa usídlil v zadunajskej Bakoňskej hore, odkiaľ pochádza miestopisná zmienka v piesni. Z maďarčiny prekladané príbehy „ľudového čítania“ vydával od r. 1886 „Uhorský kráľovský vzdelávací spolok“. Strofy o ceste na šibenicu však súvisia s inými slovenskými ľudovými zbojníckymi piesňami.

Príklady: H-P, s. 540, č. 653, RÚHV, č. 4069, WOL č. 72/98.

8. Uväznený zbojník sa žaluje na krivdu

O ti čar - na hu - ra, co tak smut - ňe sto - jíš,
o ti čar - na hu - ra, ce tak smut - ňe sto - jíš,
po - vjec že mi, po - vjec, dze je Jan - či zboj - ňík,
po - vjec že mi, po - vjec, dze je Jan - či zboj - ňík.

1. O ti čarna hura,
co tak smutně stojíš,
povjec že mi, povjec,
dze je Janči zbojník!
2. Jag že ja ci povjem,
keď ja sama ňeznam,
chodzil on do školi
do tej čarnej huri.
3. Chodzil on do školi
dva ročki, jeden dzeň,
ešči on ňevedzel
kedi noc, kedi dzeň.
4. Až on ftedi vedzel,
jag ho ulapil'i,
jak na jeho ručki
žežeza vložil'i.
5. Žežeza vložil'i,
tvardo ho zvjazal'i,
až ho do Ružňavi
zašikovac dal'i.
6. Te ružňafske pani
tag ho privital'i:
„Vitaj, Janči, vitaj,
už sme ce čakal'i!“
7. A jak on tam prišol,
keho on tam našol,
adjutanta sveho
zviazaneho našol.
8. „Vitaj, adjutance,
už sme tu obodva,
dze še nam podzela
naša čarna hura?“
9. „Kebi čarna hura,
ta bi ňebulo nič,
ale naše ručki
zvjazane muša bic.
10. Zvjazane muša bic,
bo krivda veľika,
bo o takej krivdze
ňeznal ňichto ňigda.“

RÚHV č. 18652, Ordzoviany (Spiš. Nová Ves) 1930–1953

Incipit: *O ti čarna hura, co tak smutně stojíš*

Sujet: Apostrofa čiernej hory s otázkou, či nevie kde je Janči zbojník – Kovačovič. Chodil do školy do čiernej hory, nevedel kedy je noc a kedy deň, až kým ho neulapili, tvrdo poviajali a zašikovali do Rožňavy. Vo väzení na-

šiel už aj svojho adjutanta (adjutant – vojenský pobočník), s ktorým sa spolu žalujú na krivdu aká sa im deje, keď majú byť ich hlavy sťaté.

Varianty: 6 variantov pochádza z nitrianskej oblasti, zo Záhoria, z Liptova a Spiša.

Strofa: Štvorveršová strofa zo 6-slabičných veršov.

Melódie: Pieseň má vo všetkých variantoch molovú melódiu novouhorskeho štýlu s mechanickou kvintovou transpozíciou druhého dielu a štvordielnou formou (v dvoch prípadoch iba trojdielnou). Tri zo štyroch hudobných zápisov predstavujú ten istý melodický typ, štvrtý zápis, štruktúrne podobný, prebral melódiu z populárnej ľudovej piesne *Sihote, sihote*.

Záver: Vo všetkých variantoch spomínaná čierna hora, sa chápe buďto neutrálne a zbojníka tu šikujú *hore Ďarmotami*, alebo do *Rožňavy*. Vo variante ktorý zapísal S. Hatala r. 1892 (SLSp II, s. 276, č. 367) v Myjave, je Čierna Hora zapísaná ako miestny názov, spomína sa tiež mesto Mostár a Dormus a o Kovačovičovi sa nehovorí ako o zbojníkovi. Zároveň je pripojená poznámka redakcie, že túto pieseň doniesli iste vojaci z Hercegoviny. Zmienky o nabíjaní „kverov“ svedčia zase o prípadnom vojenskom prenasledovaní. Mohlo teda ísť aj o pôvodne vojenského zbeha, ktorý si v stave núdze pomáhal zbojníčením. Do viacerých variantov sa však dostali zlomky iných slovenských zbojníckych piesní. Ide o zaujímavú južnoslovansko-slovenskú kontamináciu.

Príklady: SLSp II, s. 276, č. 467, POD s. 247, RÚHV č. 19652.

9. Ranený zbojník žiada kamarátov, aby ho pochovali

Na ví - den - skej hu - ri bys - trý oh - ník hu - ri
a pri tem oh - nič - ku je - de - násť zbej - ní - čku,
dva - násť je cho - tý.

1. Na vídenskej hori
bystrý ohník horí
a pri tem ohníčku
jedenást zbojníčku,
dvanástý je chorý.
2. Dvanást rokú zbíjal,
peníze odbíral,
keď už umríti miel,
kamarádom rékel:
3. „Sebú mja vezmite,
tu mja nenechajte,
na tej krížnej cesty
jamu mi vykopte,
do ní mja položte.
4. A muj zlatý paloš
napoly prelomte,
napoly prelomte,
kríž mi udelejte,
kríž mi udelejte.

5. Kdo tady pojede,
nech si každý spomne:
Tu leží Janíček,
dvanásty zbojníček.“

H-P s. 431, č. 507 Láb, bez zápisu melódie. Melódia: RÚHV, č. 40771,
Lednica 1965 (Púchov) *Hore Fedýmešom tichý ohník horí*

Incipit: *Na Kráľovej holi, Na vídenskej hori*

Sujet: Okolo ohňa stojí dvanásť zbojníkov (chlapcov), jeden z nich je chorý (starý, dorúbaný). Obracia sa na svojich kamarátov, aby ho tam ne nechali, aby mu vykopali hrob „pod lipku zelenú“, „pod skalú Katrušu“, „na krížnu cestu“. Okolo pôjdu páni z Uhier do Moravy, budú sa spytovať kto je tam pochovaný. Vo variante zo Štrby (RÚEt č. 3060) sa spomína ako trinásť „hadnaď, dorúbaný celý“. Kamaráti mu vykopú hrob na samom vrchole Poľany.

Varianty: 7 variantov pochádza zo západného Slovenska, z Považia aj zo severného Slovenska.

Strofa: Štvorriadková strofa zo 6-slabičných veršov (6–7 strof).

Melódie: Väčšinu tvoria zápisy bez melódií. Uvedený príklad má molovú melódiu spadajúcu do skupiny starších typov.

Záver: Funkcia poručika dobitého kamarátmi a kopanie hrobu ostrými šablami v jednom z variantov ukazujú na možnosť príhody v zbojníckej družine vzniknutej z vojenských zbehov.

Príklady: CSE s. 249, to isté BUR II, s. 88, č. 208, H-P s. 428–433, č. 505–508, RÚEt č. 3060, RÚHV č. 40771.

10. Družinu zbojníka Rinaldiniho zajmú vojaci

V čier-nej ho - le nad ska - fi - nou v jed - nej tmavej jas - ki - ni
žil tam vod - ca lí - peč - ni - kov Ri - nal - do Ri - nal - di - ni.

1. V čiernej hoľe nad skalínou
v jednej tmavej jaskiňi
žil tam vodca lúpežníkovi
Rinaldo Rinaldini.
2. Rinaldino mal milenkú,
ktorá ho milovala,
jedného dňa zavčas rána
poľibkom ho vzbudila.

3. „Stávej hore, lúpežníku,
staň hore a probuď se,
tvoj ľud je už dávno hore,
visoko je už slnce.“
4. Rinaldino prebudení
dáva všem dobré jitro:
„Dobré jutro, kamaráti,
čo má znamenať toto?“
5. „Rinaldino, zlá novina,
šetci sme s ňu dojatí,
zme od vojska obklúčení,
zme od vojska zajatí.“
6. „Hurá chlapci, hurá na nej,
ať jej povím čo ja jsem,
ňech sa viacej ňeodváží
Rinaldiho rušiť sen.“
7. Padla rana, padla druhá,
už to padá ze všech strán,
vojáci sa valia prví,
odhadzujú svoju zbraň.
8. Triadvacať lúpežníkov,
šetci sa už lapení,
ľen sám slávni Rinaldino
na svem koňi uháňi.

RÚHV č. 27808

Incipit: *A tam hore ve skalínách, V čiernej hoľe nad skalínou*

Sujet: Vodca lúpežníkov Rinaldino spí v jaskyni. Jeho milenka ho jedno ráno budí bozkom, lebo je slnko už vysoko. Kamaráti mu hovoria zlú novinu, že sú obklúčení vojskom. Rinaldino sa hnevá, že rušili jeho sen. Nastáva krutá bitka, krv sa valí. Všetkých *dvaatridsať (päťatridsať, triadvacať)* lúpežníkov chytili, iba vodca Rinaldini uháňa preč na svojom koni.

Varianty: 6 variantov pochádza z Liptova (3), Gemera, žilinskej oblasti a Kysúc. Tri varianty sú dejovo celistvé, tri sú torzovité.

Strofa: Dôsledne sa dodržiava štvorriadková strofa 8787.

Melódie: Všetky varianty zachovávajú tú istú melódiu nepatrne variovanej. Je to harmonická melódia so štvordielnou formou a 3/4 metrom. Jej základom je nápev známej ruskej piesne „Volga, Volga“, populárnej u nás už v prvej polovici 20. storočia.

Záver: V celom materiáli sme sa nestretli s piesňami venovanými známym zbojníkom susedných národov Čechov, Poliakov a Ukrajincov, preto prekvapuje pieseň o talianskom zbojníkovi. Nejde však o čisto ľudový text, ale o prevzatý vzor českej verzie, známej z tlačenej predlohy. Odráža sa to zreteľne na jazykovej stránke slovenských variantov (*probuď se, dobré jitro, hurá na nej, uháňi*). Pieseň je však do značnej miery poslovenčená.

Príklady: RÚHV č. 27808, č. 30957, č. 25477, RÚEt č. 4163.

11. Sestra prezradí brata zbojníka

Rubato

1. Ej, ší - dzem roč - ki cho - džil, po hu - roch zbu - je - val
 a na os - mi roč - ek do - mu še zbli - žo - val.
 2. Je - ho vlast - na še - stra tra - vič - ku zbí - ra - la,
 po hla - še ja po - znal, jak še - be špi - va - la.

<p>1. Ej, šídzem ročky chodzil,
 po huroch zbujoval
 a na osmi roček
 domu še zblížoval.</p> <p>2. Jeho vlastna sestra
 travičku zbírala,
 po hlaše ju poznal,
 jak šebe špivala.</p> <p>3. „Ej, sestričko ma ľuba,
 popater na duba,
 jaki ten dub hrubi,
 ta jak tvuj brat ľubi.</p> <p>4. Keľo ma listečki,
 ta ci dam dudečki,
 keľo ma gonaroch,
 ta ci dam taľaroch.“</p> | <p>5. Jeho vlastna sestra
 nič nato ňedbala,
 ľem stoličnim panom
 na znamene dala.</p> <p>6. Z ručkami strepotal,
 z noškami zvirgotal,
 ešči totu huru
 tri razi oblital.</p> <p>7. „Kebi ja bul vedzel
 šestri zradlivošci,
 buli bi padali
 pod tim dubom kosci.</p> <p>8. Ale ja ňevedzel
 šestri zradlivosci,
 zato ňepadali
 pod tim dubom kosci.“</p> |
|---|---|

RÚHV č. 21854, Brezovica nad Torysou (Sabinov) 1957

Incipit: *Byla jedna Hanička, Ej, šídzem ročky chodzil, po huroch zbujoval*

Sujet: Dievča, ktorého brat odišiel zbojníčiť, išlo do lesa na trávu. Priblížil sa ku nej jej brat-zbojník a ponúkal jej *keľo ma dub konare, telo ci dam taľare*. Sestra peniaze neprijme, lež beží oznámiť stoličným pánom, že majú v horách zbojníka. Tí hned' pošlú hajdúchov, ktorí ho chytia. Pieseň končí monológom zbojníka, ktorý ľutuje, že sa im nemohol odplatiť.

Varianty: Dva varianty sú zo Šariša.

Strofa: Štvorriadková strofa zo 6-slabičných veršov. Variant z Dlhej Lúky má v priebehu piesne viackrát prvé dva verše strofy 7-slabičné.

Melódie: Jediný melodický zápis, ktorý zároveň uverejňujeme, je v neúplnej mixolydickej tónine so zníženou sextou a voľným parlandovým prednesom. Reprezentuje typický pastiersko-zbojnícky štýl.

Záver: Vzhľadom na sujet neobvyklý na Slovensku – sestra prezradí brata zbojníka vrchnosti, – ako aj vzhľadom na minimálny výskyt variantov, predpokladáme, že ide o príklad prevzatia témy z východoslovenského folklóru.

Príklady: RÚHV č. 21854. HAL č. 3336. Dlhá Lúka (Bardejov) 1901 – to isté H-P, s. 412, č. 487, bez melódie.

12. *Sestra poskytne pomoc svojmu uväznenému bratovi zbojníkovi*

1. S jednej strany hory
kalina previta,
s druhej strany hory
šírota narika.
2. Šírota narika
a breskyne sbira
a jej smutna duša
žaloscú zemira.
3. Breskynečky moje,
choc'ja vas nasbiram,
choc'ja vas nasbiram,
komuže ja vas dam?
4. Hoha, koňu, hoha!
Bo tu ktoštká špiva,
šicko še mi vidzi,
že to sestra moja.
5. Haničko, sestričko,
či ty ešte žiješ?
Jaj, žijem, jaj, žijem,
šak me plakac čuješ!
6. Ej, Haničko, na ty
ten korec peňaží,
dva valy postavi,
na sukeň belavu.
7. A to vysluchali
dvanacte zbojnikov,
dvanacte zbojnikov,
rozenych bracikov.
8. Haničku sestričku
vzali za ženičku,
Janička bracička
vzali do temnice.
9. Haničko, sestričko,
ked ci budze dobre,
ked ci budze dobre,
nezapomni na mne!
10. Až na šedmym ročku
chlapca kolisala,
chlapca kolisala,
horko zaplakala:
11. Ej, synu muj, synu,
maš ty tu rodzinu,
jednoho ujčeka,
to mojho bracika.
12. Kľučiky porvala,
doraz tam bežala:
Janičku, bracičku,
či ty ešte žiješ?
13. Ej, žijem ja, žijem
Haničko, sestričko!
Muž pre teba zomrec,
ubohy Janičko!
14. Idz ty mne, Haničko,
po popa ruskeho,
nech mne vyspoveda
z hrichu smercelneho!

15. Jak ho vyspovedal
z hrichu smercelneho,
doraz še rozsypal
do prachu drobneho.

Kollár II, s. 68, č. 57

Incipit: *Z jednej strany hory kalina prekvita.*

Sujet: Sirota zbiera broskyne a pritom narieka. Počuje ju jej brat, o ktorom nič nevedela, ponúka jej peniaze a látku na šaty. Vypočujú ich dvanásť zbojníci, Haničku si zoberú za ženu a Janka uväznia. Po siedmich rokoch Hanička kolíše syna a spomenie si pritom na svojho brata. Zoberie kľúče a beží za ním. Brat ju žiada, aby mu zavolala popa. Akonáhle sa vyspovedá, rozsype sa na prach.

Varianty: Jediné znenie pochádza z Kollárových Spievaniek (r. 1835), nie je uvedené miesto zápisu, dialekt však ukazuje na východné Slovensko (Šariš alebo Zemplín).

Strofa: Pravidelná štvorriadková strofa zo 6-slabičných veršov.

Melódie: Melódia nebola zaznamenaná.

Záver: Zdá sa, že ide o kontamináciu so sujetom ako sestra prezradí brata zbojníka, pokračovanie je však úplne iné. Niektoré motívy pripomínajú baladu o deťoch zajatých Turkami. Možno ide o zápis príležitostnej improvizácie, pretože celok nie je logický.

Príklady: KOLL II, s. 68, č. 57.

13. Zbojníci spoznajú v násilne privedenom dievčati svoju sestru

A na hu - re ho - ri uir - ňo - vy oh - ni - čok,
ko - lo ne - ho še - dza dva - nac ro - zboj - ni - čok.

1. A na hure hori cirňovy ohničok,
kolo neho šedza dvanac rozbojničok.
2. „Ta i ja trinacty ku vam še obracam,
ščesce vam, bože, daj, tak ku vam hovaram:
3. Braci, kamaraci, a co vy mi dace,
kedz ja vam privedu Siberbenu Katku?“
4. „Dame ci mi, dame dva vozy červení,
dva vozy červení a dva vozy bílí.“

5. Lem konička scisnul a tak zakopanil,
zaraz on še, zaraz (v) bilohradze vstavil.
6. Poklopal, podurkal na pisane vratka:
„Vyjdzí ku mne, vyjdzí, Siberbena Katka!“
7. „Ja by ku ce vyšla, a ty by me sklamal.“
„Kedz ja by ce sklamal, panboh by ma skaral.
8. Nesvicilo by mne toto tu slunočko,
kedz ja by ce sklamal, nadobna dzivočko!“
9. Lem prah prekročila a mu ručku dala,
pred koňa prerucil a tak zakopanil.
10. Zaras on še, zaraz v cemnym leše vstavil.
„A tu vy ju mace, braci, kamaraci!“
11. Začali jej scelic svoju bilu ložu,
a še jej pytali, jakeho je rodu.
12. „Ach, z rodu ja, z rodu, a zos bilohradu,
nemala moja mac lem me samu jednu.
13. Išče ona mala i dvanasc synakov,
lem kuščok področli a na rozboj pošli.“
14. Zciha pomalučky jeden ku druhemu:
„Braci, kamaraci, šak to naša šestra!“
15. Siberbenu Katku zbohom sprovodzili
a kovaľa Jurka do ohňa šmarili.

H-P s. 410, č. 486, Staré (Michalovce) – z vlastnej zbierky

Incipit: *A na hure hori cirňovy ohničok*

Sujet: Okolo ohňa sedí dvanásť zbojníkov, príde k nim mládenec a ponúka sa, že im privedie Siberbeny Katku. Zbojníci mu za to sľúbia *dva vozy červený a dva vozy bily* (druhy dobových mincí). Mládenec vyláka dievča z domu, prehodí ju cez koňa a odovzdá zbojníkom. Tí jej začnú stlať posteľ, ale najprv sa jej pýtajú akého je rodu. Z odpovede vysvitne, že je to ich sestra. Siberbeny Katku nechajú odísť a mládenca hodia do ohňa.

Varianty: Dva varianty sú z východného Slovenska (Zemplín) a obcí Nacina Ves a Staré.

Strofa: Pravidelná štvorveršová strofa zo 6-slabičných veršov.

Melódie: Jednoduchá melódia v rozsahu kvinty s pridanou spodnou kvartou a citlivým tónom ukazuje na prechod k harmonickej tonalite. V druhom dieli je typický východoslovenský heterofonický dvojhlas.

Záver: J. Horák (H-P, s. 83–85) považuje túto pieseň za reprezentanta tematiky rytierskeho zbojníctva, ktoré bolo na Slovensku známe v 15. a 16. storočí. „Mathias Basso koncom dvadsiatych rokov 16. storočia urobil z Muránskeho zámku zbojnícke sídlo, Balassa lúpežil okolo Levíc. Na Spiši lúpežný rytier Čitnecký (Tschitnecky) r. 1539 vylúpil Smolník!“ (H-P, pozn. na s. 83). Katka sa totiž v piesni priznáva, že je z bilogradu. „Muránske zám-

ky svietili belosťou do kraja a často v slovenských piesňach bývajú označované ako „belohrad“ (H-P, s. 84), z čoho vyvodzuje Horák jej šľachtický pôvod. Balada o zbojníkoch, ktorí sa zmocnia mladej ženy o ktorej zistia, že je ich sestrou, je rozšírená u východných Slovanov (H-P, s. 84). Slovenský variant je odlišne stavaný dejove, mohol teda vzniknúť samostatne na východnom Slovensku, vyrásť z dobových pomerov, ale aj pod vplyvom poznania východoslovenskej tradície. V prospech posledného predpokladu hovorí fakt, že ide o ojedinelý typ známy iba na východnom Slovensku.

Príklady: JAN č. 650. H-P, s. 410–412 a s. 625, č. 486. Nacina Ves.

14. Zbojník sa vyslobodí zo žalára v podobe vtáka

Sostenuto (♩ = 76)

Be - la jed - na ma - mič - ka, ej, bo - la jed - na ma - mič - ka,
cho - va - la si si - nač - ka, cho - va - la si si - nač - ka.

1. Bola jedna mamička,
ej, bola jedna mamička,
/:chovala si sinačka.:/	6. Čože je to za ftača,
čo tak veselo spieva?
2. /:Chovala ho sedem liet:/
/:a na vuosmi leťel het.:/	7. Azda je to Janičok,
ten hirešni zbojničok?
3. Leťel, leťel, ta leťel,
až na foghaz zaleťel.	8. Ale už je ľapeni,
vo foghaze zavreni.
4. Nad foghazom strepotal,
že sa foghaz zľegotal.	9. Ten bistricky ermešter,
že si on to tak misľel.
5. Vo foghaze ti paňi,
čože sťe ma sem daľi?	10. Že ja stađe ňepriďem,
že ja už tam zahiňiem.

11. Ale mi Boh pomohou
z toho foghazu domov.

Sl.ř.p. IV, s. 432, č. 483, Hrochoť 1958

Incipit: *Bola jedna mamička*

Sujet: Matka chová synáčka sedem rokov, na ôsmy jej letí preč. Objaví sa nad väznicou a obracia sa na väzenských pánov, prečo ho dali sem. Nasleduje otázka, čo je to za vtáča, či to nie je *Janičok*, *ten hyrešny zbojničok*, veď ten je už zatvorený vo väzení. Na záver Janikova úvaha, že bystrický strážmajster si mysľel, že on už zahynie vo väzení, ale jemu Boh pomohol dostať sa domov.

Varianty: 4 varianty, dva sú z Hrochote, ďalšie dva z blízkych obcí.

Strofa: Dvojriadková strofa 77 je rozšírená opakovaním každého verša, pričom k opakovaniu prvého sa pridáva citoslovce ej.

Melódie: Melódia piesne, zapísanej iba v Hrochoti v dvoch príbuzných zápisoch, je štvordielna mixolydická (opakuje sa každý riadok dvojriadkovej strofy), ktorá využíva charakteristickú mixolydickú septimu vo funkcii kadenčného tónu dvoch dielov, prvého a tretieho, čo dodáva piesni zvláštne napäto-zádumčivé zafarbenie. Pri piesni je zaznamenaná príležitosť spevu – na zábave, pred muzikantmi.

Záver: Pieseň nie je úplne logickým celkom. Prvé 4 strofy sú epické, ďalšie pokračovanie sa už rozvíja iba v úvahách. Idea piesne pôsobí ako imaginácia alebo symbolizácia vyslobodenia sa vzlietnutím v podobe vtáčika. Kompozícia pripomína romancu *Bola jedna hrdlička*. Ide zrejme o miestnu skladbu, o čom svedčí aj lokálne príznačná melódia.

Príklady: SĽP IV, s. 432, č. 483 – to isté RÚHV č. 20894, č. 20986 a č. 38910.

15. *Jánošíka (Vdovčíka) chytia a obesia*

Bou bi Ja - ník bo - jo - vau, ke - bi sa bou va - ro - vau.
ke - bi si bou svoj o - pa - štek na sto - le še - ň - hau.

1. Bou bi Jáňík bojovau,
kebi sa bou varovau,
/:kebi si bou svoj opaštek
na stole ňenahau.:/
2. Ten opaštíček bou
vigombíkování,
každá jedna gombíčuocka
stála po toliari.
3. Jedna stará baba,
tá ho vizraďila,
že ona ten opaštíčok
na stole viděla.
4. V komore ho čiňili,
na dvore ho bili
a tak nočnou hoďinuočkou
do Rašľa dovedli.
5. A keď ho dovedli,
tak ho privítali:
„Vítaj, mladík mladí,
pod karabinami!“
6. „Prosím vás, panove,
prosím vás prvíkrát,
dajteže mi muoj opaštok
do ruki ešte raz.“
7. Oňi mu ňedaľi,
lebo sa ho báli,
že je chlapec pekní, strojní,
že bi pokapali.
8. „Prosím vás, panove,
prosím vás druhíkrát,
dajteže mi valaštíčku
do ruki ešte raz.“

9. Oňi mu ňedali,
lebo sa ho báli,
že je chlapec pekní, strojní,
že bi pokapali.
10. „Prosím vás, panove,
prosím vás treťíkrát,
dajteže mi starú babu
du ruki ešte raz.“
11. Oňi mu ňedali,
lebo sa ho báli,
že je chlapec pekní, strojní,
že bi pokapali.
12. Jaňičok, Jaňičok,
samopašno d'ieťa,
kebi si ňezbájau
ňemučil'i bi ťa.
13. Sedem centou železa
na svojich nuožkach mau,
ešte preca sedem razi
stĺp obhajduchovau.
14. Keď ho obhajduchovau,
seďem raz viskočiu,
až po samie šibeňice,
ďe ho kat obesiu.

RÚHV, č. 39330, Železná Breznica (Zvolen) 1970

Incipit: *Bol by Janík bojoval (bol by Vdovčik vdovčoval), keby sa bol varoval*

Sujet: V úvode je naznačené, že Jánošíka (Vdovčíka) chytili pre jeho nepopatnosť. Opasok ponechaný na stole videla stará baba, ktorá prezradila, že má v ňom silu. Opasok („opasniček“) je krásne vyzdobený. Jánošíka (Vdovčíka) vedú k pánom, ktorí ho vítajú ako *lapeného vtáčika*. Jánošík sa na nich obracia s prosbami, aby mu ešte raz dali vziať do rúk: opasok, valašku, frajerku, starú babu, klobúk na hlavu, halenu na väzy. Žiadosti bývajú najčastejšie 3, ale tiež 4-6. Žiadosti mu odmietajú, splnia mu iba poslednú, obhajdukovať šibenicu. Keď tak urobí sedemkrát (dvanásťkrát), vyskočí do výšky háka na ktorý ho obesia za rebro. V menšom počte variantov si na šibenici ešte vyfajčí fajku. Stredná časť piesne so žiadosťami Jánošíka (aj Vdovčíka) je príbuzná s piesňou *Co sa stalo nové* v tom liptovskom dvore (na Kobeliarove – Vdovčik). Vo variante zo Skalitého (Kysuce) je aj Jánošíková odpoveď na výčitku prečo kradol: *Bohatým som krádal, chudobným som dával, tak som ja, božemuoj, chudobným pomáhal*.

Varianty: 46 variantov je lokalizovaných prevažne v Liptove, menej vo zvolenskej oblasti (Detva), na Pohroní, v Turci, na Kysuciach a strednom Považí. Piesne o Vdovčikovi sú najpopulárnejšie na Gemeri, kde je o ňom aj veľa ľudových rozprávok.

Strofa: Štvorriadková strofa 6686, ale aj 7786, v piesni je však z tejto stránky veľa nepravidelností, najčastejšie sa 6-slabičné a 8-slabičné verše rozlične kombinujú, alebo v pokračovaní sú iba 6-slabičné verše.

Melódie: Pre texty tejto piesne je charakteristické spojenie s odzempkovou melódiou postavenou na durovom kvintakorde so skokmi na oktávu, ako aj na spodnú kvintu. Melódia tejto štruktúry sa v jednotlivých variantoch pestro obmieňa, v niektorých obsahuje iba skok na spodnú kvintu, má teda menší ambitus, v iných, so skokom aj na oktávu, má ambitus väčší. V niekoľkých záznamoch melódia iba nepatrne prekračuje kvintový ambitus, pie-

seň si však stále zachováva typický giusto prednes. Znakový charakter tejto melódie ju jednoznačne zaraďuje do pastierskeho štýlu.

Záver: Pieseň o domácom hrdinovi Jánošíkovi má v texte aj v melódiách slovenské štýlové prvky. Varianty o Vdovčíkovi, ktorý pôsobil o storočie neskoršie, sú pravdepodobne adaptáciou piesní o Jánošíkovi. Toto nadväzovanie piesní o Jánošíkovi a Vdovčíkovi možno pozorovať aj v kratších lyrických piesňach. V naratívnych piesňach sú okrem podobností aj odlišnosti, páni vítajú Vdovčíka menej blahosklonne, nie „vitaj, vtáčku Jánošíčku“, ale „vitaj Dovčík tvrdý“. Okrem toho piesne o samom Vdovčíkovi sú často iba zlomkovité, sú však početnejšie.

Príklady: SISP IV, s. 428, č. 589, H-P s. 534, s. 649, SISP IV, s. 96, č. 112, BAR I, s. 412, č. 217e, SLP III, s. 606, č. 904.

16. Jánošíka (Vdovčíka) chytia pri frajerke a odvedú ho obesit'

The image shows a musical score for a song. It consists of two staves. The top staff is the vocal line, and the bottom staff is the piano accompaniment. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 3/4. The tempo is marked '♩ = 108'. The lyrics are written below the notes.

Čo sa sta - lo no - ve v tom lip - tov-skom dvo - re, u - la - po - fi
 Ja - no - šič - ka pri mi - lej v ko - mo - re.

1. Čo sa stalo nove
v tom liptovskom dvore,
ulapeli Janošička
pri milej v komore.
2. Keď ho ulapeli,
tak mu povedali:
„Vitaj, ftačku, Janošičku,
už zme ťa lapeli.“
3. Keď ho ulapeli,
hneď ho poviazali
a do mesta Mikulaša
odšikovať dali.
4. Tí liptovski paňi
pekne ho vitali:
„Vitaj ftačku, Janošičku,
už zme ťa lapeli.“
5. „Prosim vas, panovia,
prosim po prvi krat,
dovoľte mi sekerečku
ešte do ruki vziať.“
6. Oňi mu ňedali,
lebo sa ho báli,
oňi mu tu sekerečku
do ruki ňedali.
7. „Prosim vas, panovia,
prosim po druhi krat,
dovoľte mi opaseček
ešte raz opasať.“
8. Oňi mu ňedali,
lebo sa ho báli,
oňi mu ten opaseček
opasať ňedali.
9. „Prosim vas, panovia,
prosim po treťi krat,
dovoľte mi frajerečku
ešte raz obejať.“

10. Oňi mu ju daľi,
už sa ho ňebaľi,
oňi mu tu jeho milu
poobejmut daľi.

11. Hučia hori, hučia,
že Jaňička mučia,
ešte večmi hučať budu
keď ho vešať budu.

12. Hučia hori, hučia,
huči aj osika,
že už ňigda ňezahiňie
meno Janošika.

Sl.ř.p. II, s. 124, ř. 202. Terchová 1950

Incipit: *Čo sa stalo nove v tom liptovskom dvore (v Bardejovom dvoře, v Jaworowem dvoře, pri dubovom strome, Dubovej vo dvore, v tej hore tamborskej, v tym Kobeljarove, Mikulášu v dome, na stoličnom dome).*

Sujet: Jánošíka chytia pri frajerke, avšak o jeho zrade sa nehovorí. Jánošíka poviažu a odvedú najčastejšie do Mikuláša (ale aj do Rožňavy, do Kubína). Páni vítajú *lapeného vtáčika*. Jánošík sa na nich obracia so žiadosťami: vziať ešte raz do rúk *sekerečku (valaštičku)*, opásať opasočok. To mu odrieknu. Iba tretiu žiadosť objasť *frajerečku (moju milu)* mu dovolili, lebo sa ho už nebáli. Variant z Nižnej n. Oravou má aj štvrtú žiadosť *zbojnickieho tanca zaskakač ešte raz*. O hajdukovaní sa nehovorí. Strofy so žiadosťami sú príbuzné s piesňou *Bou by ten Jánošík, bou by ten bojovau*. Niektoré varianty neobsahujú Jánošíkove žiadosti, ale obsahujú zase zdôvodnenie prečo Jánošík zbíjal: *Veď som ja nezbíjal chudobných žobrákov, ale som ja veru zbíjal pánov vikolakov*. Aj táto pieseň má paralelný text o Vdovčíkovi, ktorý tvorí štvrtinu z počtu záznamov, u všetkých je však zachytený iba text bez melódie. Hovorí sa v nich aj o tom kto vykresal Vdovčíkovi šibenicu, v lokalizácii sa väčšinou hovorí o Kobeljarove, alebo Slanej. Spomína sa aj jeho matka, ktorá ho ľutuje, *že ho na šibeni vetrík preduchuje*. Vdovčík jej odpovedá: *Darmo vy, mamička, teraz ľutujete, keď sú deti malie, vtedy ich kárajte*.

Varianty: 33 variantov pochádza v najväčšom počte (5) z Terchovej, Jánošíkovho rodiska, ďalej z Kysúc, Oravy, Liptova, Gemera, Tekova, Hontu a Spiša. Najkompletnejšie varianty sú v rukopisných záznamoch.

Strofa: Okrem ojedinelých výnimiek štvorriadková 6686, v piesňach o Vdovčíkovi aj 6666.

Melódie: Najjednoduchší a teda najarchaickejší je nápev z Hladovky (Orava, RÚHV č. 13765), ktorého osnovou je kvinta vyplnená lydickým tónovým radom. Rytmus je jednoduchý, ozvláštnený triolami, tempo giusto. Terchovský nápev má osnovu dvoch autenticky spojených kvint, z ktorých vrchná je taktiež lydická, rytmus bez triol a tempo rubato. Tento typ sa opakuje aj v Lipt. Sliáčoch. Ďalší liptovský variant je už v prvej časti odlišný (kvinta s pridanou spodnou kvartou) a variant z Tekova má harmonický záver. Terchovský príklad uvádzame v typickom miestnom viachlasnom podaní.

Záver: Pieseň o Jánošíkovi je príbuzná ďalším piesňam z jánošíkovského cyklu. V lokalizácii je spätne ovplyvnená piesňou o Vdovčíkovi, ktorá je odvodená z jánošíkovských piesní. Hudobne uchováva prvky pastierskeho štýlu.

Príklady: SLP II, s. 124, č. 202. KOL, s. 149. MIŠ s. 129. SISP II, s. 401–402, č. 526. MIŠ s. 3, č. 2. H-P, s. 524, č. 640, s. 525, č. 642, s. 536, č. 650.

17. Jánošíka vedú k šibenici, dievčence za ním plačú

A v Lipto - ve vi - zva - ňa - ju, a v Lipto - ve vi - zva - ňa - ju.
Ja - no - ši - ka la - pac ma - ju, Ja - no - ši - ka la - pac ma - ju.

1. /:A v Liptove vizvaňaju,/
/:Jánošíka lapac maju.:/	6. Kebi ja bul o tim vedzel,
že ja budzem na nej višel.
2. Ulapili, už ho vedu,
tri panenki za nim idu.	7. Bul bi ju dal vimaľovac,
zlatom, sriebrom ovakovac.
3. Jedna plače, druha kvili,
treca še mu lape šíji.	8. A na veršek zlati križik,
bi vedzeli, že Janošik.
4. Ach, Janošik, šerco mojo,
dze popatriš, šicko tvojo.	9. A na križik zlati venec,
bi vedzeli, že mladzenec.
5. Popatrel ja na hurečku,
spatrel som tam šibeničku.	10. A na venec zlati šnurik,
bi vedzeli, že bul zbojnik.

RÚHV č. 21757, Brezovica nad Torysou (Prešov) 1957

Incipit: *Už v Liptove vyzváňajú, Jánošíka chytať majú (v Levoči, vo Zvolene).*

Sujet: Lapeného Jánošíka vedú cez ulice, tri dievčence (*panenky, nevesty, frajerky*) za ním plačú, jedna sa mu vrhá do náručia. Jánošík vidí jedľu pripravenú na šibenicu a hovorí ako by ju dal prikrášiť, keby vedel, že na nej bude visieť: *Bol bych ju dal omurovať, zlatom, striebrom ovakovať* a. i.

Varianty: 21 variantov, z toho 7 z východného Slovenska, 4 z Liptova, ostatné z Gemera, Spiša, stredného a severozápadného Slovenska.

Strofa: Základná štruktúra dvojveršovej strofy 88 je obmieňaná opakovaním, interjekciami a refrénami, takže výzor jednotlivých variantov je dosť odlišný, napriek základnej zhode.

Melódie: Melódie tejto piesne sú väčšinou oktávového rozsahu a modálneho charakteru. Niektoré príklady majú už novšie harmonické závery,

alebo aj melodické úseky, väčšinou však ide o melodiku staršieho typu, s mnohými skokmi a prekvapivými zvratmi. Melódia má prevažne oblúkovú stavbu, čo sa dosahuje výškovým vyklenutím melódie v strednej časti, občas však aj mechanickou kvintovou transpozíciou. Prejavujú sa tu teda aj prvky novšieho melodického myslenia, napr. aj bodkovaný rytmus (varianty z východného Slovenska), prevažne však ide o modálne typy, príznačné aj charakteristickým voľným prednesom. Forma je prevažne štvordielna, avšak príklady s refrénom majú nesymetrickú trojdielnu formu. Príklady z Ordzovian (RÚHV č. 19667) a Brezovice n. Torysou (RÚHV č. 21757), oba z východného Slovenska, sú melodickými variantami, ostatné spájajú iba občasné príbuzné motivické úseky.

Záver: Lúboštno a romanticky ladená pieseň, odlišná od ostatných z Jánošíkovského cyklu. Územný rozptyl variantov je široký.

Príklady: PL I, s. 318, č. 430. CSE s. 378–379. MED s. 126, RÚHV č. 30944.

18. Jánošíkova družina zbíja

$\text{♩} = 60$
 V tej ba - kon-skej líc - ri ni - chý oh - níc ho - ri
 a pri tom oh - nác - ku, a pri tom oh - nác - ku,
 ej, dva - nác - chlap - ců sto - jí.

1. Na Cvgl'ovom vřšku
jasný ohník horí
a okolo neho
desať chlapcov chodí. 2. Chodia oni, chodia,
baltami zvíjajú,
hej, veď Jánošíka
verne si vartujú. 3. Desať ich vartuje
a jeden gajduje,
Jánošík si sladko
spí a odfukuje. 4. Ako si on takto
sladko odfukuje, | <ol style="list-style-type: none"> Ilčík, bystrý chlapík,
hore ho vzbudzuje. 5. „Vstaňže hore, Janko,
choj dačo uloviť,
akože si budeš
dobrých chlapcov živiť?“ 6. „Ilčíku, Ilčíku,
vyskoč na jedličku,
pozriže sa, pozri,
či mi dačo vezú!“ 7. „Vezú, vezú, vezú,
ale ich je mnoho,
sto ich je s košťúrmí
a toľko bez toho.“ |
|--|---|

8. „Nebojže sa, neboj
tej veľkej hromady!
Hej, postoj, kočišu,
skladaj dolu lády!“
9. „Keby sme neboli
pod zeleným hájom,
veru bych sa spýtal,
či si im ty pánom.“
10. „Keď bys sa bol spýtal,
ale sa nespýtaš,
veď ty za to slovo
tu dušu zahanáš!“
11. Hej, a vy sypajte
peniaze do jamy,
nach ich netrovíme
ani my, ani vy!“

Text Veľké Borové, okr. Liptovský Mikuláš,
1950, RÚEt č. 3068, melódia H-P s. 597

Incipit: *Na Cvengľovom vršku, V tej bakonskej hori*

Sujet: Na vršku pri ohni odpočívajú zbojníci, Jánošík spí, desiati vartujú a jeden gajduje. Ilčík budí Jánošíka, aby išiel *dačo ulovíť*, aby sa mali ako život. Ilčík spozoruje z jedličky veľký sprievod s nákladom. Jánošík vyzýva kočiša, aby zložil náklad. Ten sa ohradzuje, že keby neboli pod zeleným hájom, nebol by taký povoľný. Jánošík sa naňho oborí a káže sypať peniaze do jamy *nech ich netrovíme ani my, ani vy!*

Varianty: Dva varianty, oba bez zápisu melódie, jeden z r. 1870, druhý z r. 1950 sa natoľko zhodujú, že druhý sa zdá byť na prvom priamo závislý.

Strofa: Štvorveršová strofa zložená zo 6-slabičných veršov.

Melódie: K. Plicka v Zbojnických piesňach slovenského ľudu, vydaných spolu s J. Horákom (H-P), uvádza melódiu k tejto piesni, avšak uverejnený text 1. strofy je odlišný: *V tej bakonskej hori tichý ohník horí a pri tom ohníčku, ej, dvanásť chlapcú stojí*. Záznam je z Jablonice (okolie Trnavy). Pravdepodobne ide o melódiu prebratú z torza piesne zhodujúceho sa s úvodom balady. (Porovnaj: *Pod bakonskou horou jasný ohník horí a pri tom ohníčku Róža Šándor stojí*. GAŠ, s. 76.) Plickom zapísaná melódia je molová, veľkého rozsahu, s bohatou transgeneráciou tónov, takže jeden úsek je lydický. Ide teda o prechodný typ, kombinujúci staršie a novšie melodické myslenie. Záznam zo SbM, ako aj z ÚEt je bez melódie.

Záver: P. G. Bogatyriov (BOG, s. 69-71) upozorňuje na súvis tejto piesne s maľbami na skle (hôrni chlapci okolo ohňa), tiež na súvis s povestou o tom, ako Jánošík premohol oddiel vojska na čele s generálom, ale aj na súvis s piesňou o prepadaní furmana zbojníkmi. Súvis s piesňou o furmanovi je iba vo výzve ku kočišovi, aby skladal bedny z voza a v jeho odpovedi *Keby sme neboli pod zeleným hájom, veru bych sa spýtal, či si im ty pánom*. Ide teda iba o drobnú motivickú príbuznosť. Pieseň líči konkrétnu epizódu zo života zbojníkov, mohla byť teda skôr podmienená prozaickým slovesným podaním a môže byť aj umelého pôvodu. Prekvapujúci je totiž jej ojedinelý výskyt. Vzhľadom na osobu hlavného hrdinu Jánošíka predpokladám slovenský pôvod piesne. Tento predpoklad podporuje aj motivická súvislosť s inými folklórnymi útvarmi, aj prozaickými.

Príklady: SbM II, s. 90, č. 9 – to isté znenie tiež H-P, s. 254, č. 241, melódia s. 597, RÚEt č. 3068 Veľké Borové, Liptov.

19. *Jánošíka chytia a obesia, čo mu predpovedal zlý sen*

A na hu - re o - heň čis - ty cir - nič - ko - vy,
ve - ra a pri tom oh - nič - kon dva - uac roz - boj - nič - ky.

1. A na hure oheň
čisty cirničkovy,
vera a pri tom ohničku
dvanac rozbojničky.
2. „Jedenace brance!
Mi še plany sen šnil,
vera plany, braci mojo,
lem by še nevymstil!“
3. Ked vun vypovedzel,
už ho obskočili,
vera dvanac rozbojničky
stolični panove.
4. Jak ho polapili,
tvardo pokapčali,
vera jeho bili ručky
kervu zaplynuli.
5. „Stolični panove,
popusce mi ručky,
vera, bo mi popraskaju
na palcoch obručky.“
6. Oni nepuscili,
horše zacisnuli,
vera jeho bile ručky
s kervu zaplynuli.
7. „Stolični panove,
pytam vas perši raz:
Dajce vy mne mojo zlatko
do ručky choč lem raz!“
8. Oni mu nedali,
bo še obavali,
vera jemu jeho zlatko
do ručky nedali.
9. „Stolični panove,
pytam vas druhy raz:
Dajce vy mne piščaločku
zapiskac choč lem raz!“
10. Oni mu nedali,
bo še obavali,
vera jemu piščaločku
zapiskac nedali.
11. „Stolični panove,
pytam vas treci raz:
Dajce vy mne valašočku
podzvihac choč lem raz!“
12. Oni mu nedali,
bo še obavali,
vera jemu valašočku
podzvihac nedali.
13. (Z) Komorovskej brany
vykukuju pani,
vera Janošička vedu
pod karabinami.
14. Janči, Janči bily,
ty neščasny dite,
vera kedz byš nekradnulo,
nelapali by ce.

15. Kedy my ho vedli
cez to šire poľo,
zaplakali ocec, matka:
„Vrac še, šerce mojo!“
16. „Vera še nevracim,
bars som ukovany,
vera už drajmore stoja
pod šibeničkami.
17. Drajmore, drajmore,
necahaj me hore,
vera naj ja še odpytam
od oca, macere.
18. Neodpytam ja še
na roček a na dva,
vera lem ja še odpytam,
že nepridu nikda.“
19. Na nožkou von šidzem
centy železa mal,
vera išče kolo zamku
raz obhajduchoval.
20. Jak obhajduchoval,
do hury poskočil,
vera pod tu šibeničku,
kdze ho kat obešil.

RÚHV č. 5845, Fekišovce 1936, zap. J. E. Jankovec, to isté H-P,
s. 426, č. 643 (u neho trochu iné diakritické znamienka)

Incipit: *A na hore oheň čistý cirničkovy*

Sujet: Dvanásť zbojníkov je pri ohni. Jánošík sa na nich obracia s oba-
vami, lebo sa mu prisnil zlý sen. Len čo to dopovie, obklúčia ho stoliční páni
a spútajú ho. Jánošík žiada, aby mu uvoľnili ruky, ale oni ešte lepšie pri-
tiahnu, až do krvi. Jánošík sa potom na pánov obracia so žiadosťami (tak
ako v piesni *Bou by Jánošík bojovau* a v ďalších s ňou príbuzných) vziať do
rúk svoje *zlatko*, zapísať na píšťalke a podvíhať valašku. Páni mu nič ne-
dovolia, ale ho pod karabínami odvedú. Cestou k šibenici sa zhovára s ro-
dičmi. Pod šibenicom žiada, aby sa mohol „odpýtať“ od rodičov. Potom ob-
hajdukuje zámok a poskočí pod šibeničku, na ktorej ho hneď obesia.

Varianty: Jediný zápis je z Fekišoviec pri Úbreži (Zemplín), 20 strof.

Strofa: Štvorriadková strofa 6686.

Melódie: Dvojdielna melódia staršieho typu s citlivým tónom.

Záver: Pieseň tvorí súčasť idealizujúcej tradície o Jánošíkovi. Motivickou
príbuznosťou sa zaraďuje do jánošíkovského cyklu. Časti o tvrdom spútaní
sú príbuzné piesni *Čo sa stalo vnove pri Kobeliarove*, v ktorej je hrdinom
zbojník Vdovec. Pravdepodobne umelého pôvodu, vzhľadom na ojedinelý
výskyt, ako aj na komplexnosť podania. Väčšina dielčích motívov však patrí
k ľudovým putovným strofám.

Príklady: JAN VII, č. 1362, to isté H-P s. 526, č. 643, čerpal z JAN (u neho
trochu iné diakritické znamienka), RÚHV č. 5845.

20. Jánošík sa žaluje na zradu gajdoša

„Ja-no-šík, Ja - no - šík, de je tvoj pa - lo - šík?“

„Ej, v Byštri - ci u ka - ta, u dob - ré - ho chla - pa.“

1. „Nenazdau som sa ja v Klenovci na krčme, že by ma bou zradiu môj gajdoš falošne.
2. Prišeu on ta, prišieu s Nemci i s hajdukmi, dau on moje ruky v tie preťažké muky.“
3. „Janošík, Janošik, nepobožné dieťa, kebys' bou nezbiájau, nelapali by ťa.“
4. „Šak som ja nezbiájau chudobných sedliakov, len pánov zemanov, tých zlých prokurátrov.“
5. „Janošík, Janošik, tvoje biele ruce už nebudu zbíjať kupecké truhlice.
6. Gombári, kramári už bezpečne pôjdu, ani súkeníci báť sa ťa nebudú.“
7. „Tebe, milý Hunka, čo si vo väzení, Bohu ťa porúčam v tomto mém trápení.
8. Bohu ťa porúčam, Bohu poručujem, už sa ja, môj Hunka, s tebou rozlučujem.
9. A tebe, Uherčík, čo si na slobode, srdečne ti žiadam, maj sa na pozore.“
10. „Janošík, Janošik, de je tvoj palošík?“ „V Klenovci na kline pri červenom víne.“
11. „Klenovec, Klenovec, hospoda má milá, bodaj si zhorela, keď si ma zradila.“
12. Kto tú pieseň skladau, nebou to žiadny pán, ale bou Janošik, zbojnícky kapitáň.

H-P, s. 519, č. 633, čerpá z HAL č. 13985, Tomčany 1812.
Melódia H-P, s. 636, č. 621, Hrochoť

Incipit: *Nenazdau som sa ja v Klenovci na krčme*

Sujet: Jánošík sa žaluje na falošného gajdoša, ktorý ho zradil. Ďalej je apostrofa Jánošíka (v zmysle poslednej strofy nelogická), že už nebude viac zbíjať. On sa bráni, že zbíjal len pánov zemanov a *zlých prokurátrov*. Ďalej sa Jánošík obracia na Hunku, ktorý je vo väzení a lúči sa s ním. Potom oslovuje Uherčíka, ktorý je na slobode a žiada ho, aby sa mal na pozore. V dvoch predposledných strofách sa strieda apostrofa Jánošíka (*de je tvoj palošík?*) s Já-

nošíkovým oslovením klenoveckej krčmy. V poslednej strofe sa hovorí, že túto pieseň skladal *Jánošík, zbojnícky kapitán*.

Varianty: Jediné znenie v zbierke A. Halašu (HAL č. 13985) pochádza z obce Tomčany (Turiec). Podľa Halašu je jeho pôvodným prameňom rukopis neznámeho autora z r. 1812. Uverejnil ho aj J. Horák (HOR s. 236, č. 50).

Strofa: Štvorveršová strofa zložená zo 6-slabičných veršov.

Melódie: Zaznamenaný bol iba text piesne. Zápis melódie, ktorú uvádzame, pridal K. Plicka z vlastných zápisov, textovo súvisiacich s motívom Jánošíkovho palošíka. Melódie s tým istým motívom sú v zbierke H-P 4 z rôznych častí Slovenska. Ďalšie 4 sú s motívom apostrofy „Jánošík, Jánošík, prenešťastnuo (samopašné) dieťa, kebys nebol zbíjal, nelapili (nevešali) by ťa“ (Nitra, Považie, Zvolen, Liptov, Hont, Orava). Publikovaná melódia parlandového rázu s descendenčnou melódiou oktávového rozsahu a transgeneráciou tónov, patrí k starším vrstvám.

Záver: Pieseň má ľudový ráz, nemá však plynulý sled, je akoby poskladaná z nesúrodých dielov. Skladateľ pesničky asi použil rozličné známe strofy z iných piesní. J. Vilikovský (VIL) popisuje históriu a uverejňuje v plnom rozsahu tri rukopisné skladby pochádzajúce asi z r. 1780, ktoré sa ďalej šírili opisovaním. Vilikovský dostal do rúk prameň na základe ktorého mohol identifikovať aj zmeny, ktoré do znenia básní vniesol B. Tablic, ktorý ich uverejnil r. 1809 vo svojich „Slovenských veršovcoch“ (s. 107–137). Ide o tri umelé básnické skladby „O Surovec Jakubovi, zbojníkovi“, „Pieseň o Jánošíkovi zbojníkovi“ a „Pieseň o Adamovi a Ilčíkovi, zbojníkoch“. S našou ľudovou romancou súvisia niektoré časti skladby o Jánošíkovi. Všetky tri skladby sú písané v biblickej češtine, v tom čase spisovnom jazyku, také sú aj časti, ktoré uvádzame. Súvisia teda s ľudovou skladbou motivicky, jazykovo sú však odlišné. Ťažko jednoznačne povedať, či bola vzorom umelej skladbe ľudová pieseň, alebo naopak, niektoré časti umelej skladby sa dostali do ľudovej tradície. Celkove ide asi o 24 veršov, v ktorých je veľká príbuznosť. Jánošík, ktorý sa žaluje na zradu Gajdošíka, spieva si vo väzení:

Nenazdal by se bol v Klenovci na krčme,
že by mne byl zradil Gajdošík falošne.

Kdy mne náhle jali rajtári, hajdusi,
hned mi dali robit preukrutné muky.

V ľudovej verzii pieseň začína:

Nenazdau som sa ja v Klenovci na krčme,
že by ma bou zradiu môj gajdoš falošne.

Prišieu on ta, prišieu s Nemci i s hajdukmi,
dau on moje ruky v tie preťažké muky.

Po dlhej umelej pasáži znovu sú včlenené do anonymnej skladby verše:

Jánošík, Jánošík, kdeže tvůj palošík?
V tom meste Žiline, tam visí na klíne.

Jánošík, Jánošík, kdeže tvá valaška,
kterú si se zvrstal, kdy ti byla láska?

Tieto verše svojou kompozíciou (prvá strofa: otázka a odpoveď), ako aj výskytom v podobe monostrof sugerujú skôr ľudový pôvod a aj v kontexte umelej skladby pôsobia ako odlišné.

Ďalej sú znovu v umelej skladbe nasledujúce verše:

Jánošík, Jánošík, samopašné dieťa,
kebyz nebol zbíjal, nelapali by ťa.

Trebarz som já zbíjal za nekeré letá,
však sem málo lidí zmoril s toho sveta.

Však sem já nezbíjal chudobných paholkov,
krom pánův, zemanův, tých zlých prokurátřův.

V ľudovej verzii:

Jánošík, Jánošík, nepobožné dieťa,
kebys bou nezbíjau, nelapali by ťa.

Šak som ja nezbíjau chudobných sedliakov,
len pánov zemanov, tých zlých prokurátrov.

Na záver sú v umelej kompozícii verše:

Kdo tu píseň zložil, nebyl to žádný pán,
však víno, pálenku, pivo rád pítával.

V ľudovej verzii:

Kto tú pieseň skladau, nebou to žiadny pán,
ale bou Janošík, zbojnický kapitáň.

Z porovnania citovaných častí rukopisu pochádzajúceho z konca 18. a Halašovho záznamu zo začiatku 20. storočia vyplýva, že ide tak o odlišnosť, ako aj o príbuznosť. Nielen odlišný spôsob myslenia, ale aj neorganické včlenenie kompaktných ľudových celkov do umelej kompozície svedčia

o tom, že autor sa z veľkej časti inšpiroval ľudovou tradíciou. Iný pohľad však pripúšťa možnosť aj opačného výkladu, teda, že prvotná bola umelá verzia, ktorá sa šírila opisovaním. Bližšie sa touto otázkou zaoberá tiež P. G. Bogatyriov (BOG s. 90–96). Zo vzájomných súvislostí nemožno vynechať ani prozaickú ľudovú tvorbu. O zásadnom podieli piesňovej ľudovej tvorivosti na celkovej kompozícii tejto piesne svedčí hlavne množstvo samostatných piesní s textami, ktoré sú aj zložkou tejto piesne. Napr. „*Jánošík, Jánošík samopašňô dieťa, kebys nebol zbíjal, nelapali by ťa*“ (Podbiel), alebo „*Jánošík, Jánošík, dze je tvoj palošík? V tej zelenej hore zacatý v javore*“ (Bytčica), alebo „*A veru, Klenovec, ty mrcha dedina, veď som sa nenazdau, Klenovec, od teba*“ (Terchová). Spomínaných torzovitých piesní je veľa, iba v H-P je ich 8 aj s melódiami. To je aj príčina, prečo sme jednu z týchto melódii použili ako ilustráciu textu.

Príklady: HAL 13985, to isté HOR s. 236, č. 50, H-P s. 519, č. 633.

21. Kapustu a Ursíniho obesia pre krádež

Do-bi-li, do - bi - li dvoch chlap-cov bez vi - ny,
dvoch chlap-cov bez vi - ny, je - den bol Ka - pus - ta
a dru - hý Ur - zí - ny a dru - hý Ur - zí - ny.

1. Dobili, dobili
/:dvoch chlapcov bez viny,:/
jeden bol Kapusta
/:a druhý Urziny.:/ 2. „Kapusta, Kapusta,
čože si pokradou,
keď ťa poviažali
do hrubých povrazov?“ 3. „Nič som nepokradol,
iba jeden tolár,
už ma idú vešať
na bystrický chotár. 4. Na bystrický chotár,
nad Jakubskú vodu, | <ol style="list-style-type: none"> už mi zaviažali
tú moju slobodu.“ 5. Čo sú to za páni
v tej bystrickej bráni,
jako ich šikujú
šestoria pandúri? 6. Keď ich šikovali
hore cez Bystricu,
už im otvárali
hajduši temnicu. 7. Keď ich šikovali
cez tie dolné lúky,
ženka za ním volá:
„Podajme si ruky!“ |
|---|---|

8. Keď ich šikovali
cez to šire pole,
ženka za ním volá:
„Vráť sa, srdce moje!“
9. „Ako sa ti vrátim
taký poviazaný,
už ma majster čaká
pod šibenicami!
10. Postoj, majster, málo,
nevešaj ma hore,
kým sa neodberiem
od ženičky mojej!
11. Ja sa neodberiem
na rok, ani na dva,
ale sa odbieram,
že neprídem nikdá.“
12. Kapusta, Urziny
boli chlapci silní,
nad nich už nebolo,
čo ich obesili.

RÚHV č. 2636, okolie Banskej Bystrice 1924, zap. E. Hula

Incipit: *Zabili, zabili dvoch chlapcov bez viny*

Sujet: Po epickom začiatku nasleduje otázka na Kapustu, prečo ho povia-
zali. Kapusta odpovedá, že ukradol iba jeden *kotál* (kotel), *tolár*, *jednu ja-
lovku*, za čo ho idú vešať. Ako ho vedú, žena za ním volá, aby si podali ruky,
on nemôže, ale pod šibenicou prosí *majstra*, aby mu dovolil odobrať sa od
ženy. Záver býva rozlične pointovaný (alebo chýba), napr. *Kapusta, Urziny
boli chlapci silní, nad nich už nebolo, čo ich obeseli* (RÚEt č. 2636), alebo *našli
sa silnejší, čo ich obeseli*, niekde tiež záver z jánošíkovskej piesne *Hučia hory,
hučia*. Z piesne jasne vyplýva sympatia so zbojníkom, zástoj na jeho strane.

Varianty: 14 variantov pochádza prevažne zo zvolenskej oblasti, ale aj
z Horehronia, Liptova a Gemera.

Strofa: Štruktúra 66 sa uplatňuje buď v dvojriadkovej, alebo štvorriad-
kovej strofe, občas s interjekciami a opakovaním.

Melódie: Pieseň sa traduje v spojení s rapsodickou parlandovou melódiou
descendenčného charakteru, v ktorej hrá významnú úlohu spájanie alebo
posúvanie kvartových kostier. Plickov zápis z Kostiviarskej (Zvolenská), má
typický výzor, v akom je pieseň najrozšírenejšia. Blízky je mu aj príklad ktorý
uvádzame. Ide v ňom o modálnu rubátovú melódiu, v ktorej hrajú významnú
úlohu kvartové skoky. Veľký rozsah vzniká voľnou transpozíciou druhého
dielu melódie o kvintu nižšie, pričom aj v rámci jedného dielu má melódia
sextový a oktávový rozsah, takto získava rozsah až decimový. Príznačný je
spôsob prednesu, ktorý okrem triol používa ešte spomaľovanie a zrýchlova-
nie tempa. Variant v podaní baču z Lipt. Sliačov (RÚHV č. 28434) má typickú
mixolydickú fujarovú melódiu známu v spojení s pastierskymi textami.

Záver: Vzhľadom na miesto rozšírenia, ako aj charakter melódií, ide
o regionálny, podpoliansky pastiersko-zbojnícky typ piesne, ktorá sa rozší-
rila predovšetkým do okolia.

Priklady: BAR I, s. 349–350, č. 169a, text b. MED D, s. 266. HOR, s. 244,
č. 54. PL I, s. 346, č. 476. SLP IV, s. 429, č. 478.

22. Paľa Demikáta zabijú kvôli vypísanej odmene

Tempo giusto (♩ = 104)

Ve - ru už za - bi - ťi De - mi - ka - ta Pa - ľa,
De - mi - ka - ta Pa - ľa, De - mi - ka - ta Pa - ľa.

1. Veru už zabilí
/:Demikáta Paľa.:/
2. Maľi dovoľenia
od pána Šurmana.
3. Pán Šurman sa d'ívau
zo saskej bučiňi.
4. Ako Demikáta
Paľíka mučilí.
5. Ktože ho zabíjau?
Bezekouci plaňí.
6. Ulakomilí sa
na ten turák maľí.
7. S čímže ho zabilí?
Len z jeho duplouki.
8. Čo si nadobudou
pri jeho frajerki.
9. Ktože ho nariekau?
Len jeho frajerka.
10. Kerá je v Klokoči
najhodnejšia d'ieuka.
11. Po poľi Bezekou
krvaví chodníčok.
12. Ktože ho krvaviu?
Demikát Paľíčok.

BAR I, s. 349, č. 169a, Poniky (Zvolen)

Incipit: *Veru už zabilí Demikáta Paľa*

Sujet: Bezekovci zabijú Paľa Demikáta, aby získali odmenu vypísanú pánom Šurmanom. *Pán Šurman (A. Šundik)* sa díval ako ho mučili. Frajerka za ním narieka.

Varianty: 10 variantov pochádza prevažne zo zvolenskej oblasti (Detva, Očová, Poniky, Pliešovce, Môťová).

Strofa: Dvoj alebo štvorveršová strofa zložená zo 6-slabičných veršov.

Melódie: Hudobný zápis variantu z Poník sa pohybuje v rámci kvinty s vybočením o veľkú sekundu nahor aj nadol. V rámci tohto úzkeho rozsahu sa uplatňuje descendenčnosť takým spôsobom, že prvý diel melódie sa pohybuje v hornej a druhý v dolnej polohe tohto ambitu. Tento príklad je giusto a pripomína tanečný typ.

Plickov zápis z Očovských Dúbrav je textovo skromnejší, odvoláva sa na súhlas cisára so zabitím zbojníka, a obsahuje aj výčitku, prečo sa nebránil, „mau valašku v rukách, veď bou chlapík súci“. Melódia je naopak rozvinutejšia, aj keď je takisto v giusto tempe.

Záver: Ide o typickú novelistickú pieseň, ktorej základ tvorí skutočná udalosť, ešte známa vo vedomí ľudí aj nezávisle na piesni. P. Dobšínský pripojil v SbM (s. 89) túto poznámku: „Demikát bol rodom z Klokoča v stolici Zvo-

lenskej, zbíjal ako huorný chlapec v kamarátstve s druhými. Šurman, služnodvorský, vyhlásil odmenu 300 zl. za chytenie živého a 100 zl. za dodanie mŕtveho Demikáta. Za tú odmenu zradili a zastrelili ho Bezekovci, rodina to roľnícka v Pliešovciach.“ Pieseň vzhľadom na faktografiu a mená je jednoznačne domáceho pôvodu.

Priklady: MED, s. 122, č. 11. MED D, s. 261–262. HOR, s. 239, č. 52. BAR I, s. 349, č. 169a. H-P. s. 568, č. 690, 690a.

23. Matúša Budáča zabijú pri zboji

Spo-za vrch Po - ľa - ny sl - nieč - ko vy - cho - di, v Bu - dá - čo - vom
 dvo - re, v Bu - dá - čo - vom dvo - re s me - siač - kom sa scho - di.

1. Spoza vrch Poľany
slniečko vychodí,
/:v Budáčovom:/
s mesiačkom sa schodí.
2. Prišli kamaráti
Matúška volati:
/:„Stávaj, Matúš, hore,:/
ideš na zboj s nami!“
3. Prišla za ním vonká
jeho mladá žena:
/:„Zostaň, Matúš, doma,:/
pôjdeš do kostola!“
4. „Žienka moja mladá,
choď ty do kostola
/:a tam ma vyzeraj/
medzi ženáčkami!“
5. Jeho mladá žena
pred oltárom stála
/:a tak vyzerala:/
svojeho manžela.
6. Čo sa stalo nové
v hrochoťskej doline,
/:zabili Budáča,:/
nik nevie v dedine.
7. Zabili Budáča
pri vápenej peci,
/:jeho kamaráti:/
stáli pri ňom šeci.
8. „Odkážte, odpíšte
mojej mladej žene,
/:že som ja zabitý:/
v hrochoťskej doline!“
9. Prišli kamaráti
ženičky povedať,
/:že jej Matúš leží/
v hrochoťských dolinách.
10. A keď ho zabili,
do vody hodili,
/:za tú jalovičku:/
z hrochoťskej doliny.

RÚHV, č. 15417, Detva (Zvolen) 1954

Incipit: *Spoza vrch Poľany slniečko vychodí*

Sujet: Kamaráti prišli Matúša (Janíka) Budáča volať na zboj. Jeho mladá

žena ho od toho odrádza a volá ho naopak do kostola. Matúš jej prikáže aby išla sama a vyzerala ho medzi ženáčmi, čo však bolo márne, lebo Budáča zabili *pri vápenej peci (v hrochoťskej doline)*. Jeho kamaráti *ho dvíhali hore; zutekali všetci*; prišli to oznámiť jeho žene. Jednotlivé varianty rozlične končia, Matúša prikrývajú čečinou, hodia ho do vody kvôli ukradnutej jalovici, alebo je dovetok, že za ním plačú hrochoťské vdovice, taktiež končí príhovorom Budáča alebo jeho ženy. Variant z Očovej (RMS, č. 451) hovorí o tom, ako Budáč vošiel do salaša, zobral si jednu ovečku pre brata a vtom ho zazrel bača, ktorý ho pichol do boka. V ostatných variantoch sa o predmete zboja bližšie nehovorí.

Varianty: 10 variantov pochádza výlučne zo zvolenskej oblasti (Detva, Očová, Hrochoť, Hriňová, Povrazník).

Strofa: Štvorriadková strofa zo 6-slabičných veršov.

Melódie: V melódii sa uplatňuje jeden základný typ, podmienený opakovaním tretieho verša, ktorý rozlične variuje, jednak vo vedení melódie, ale aj v moduse. Ide o parlandovú melódiu s pravidelným členením, takže vo väčšine prípadov je zapísaná v dvojštvrtovom alebo štvorštvrtovom metre s upresňujúcim údajom *Hovorene*, alebo *Pomaly*, *Voľne*. Tonálne ide väčšinou o molové melódie staršieho typu, alebo modálne.

Záver: Je to novelistický typ piesne, ktorého osnovou je skutočná udalosť, preto aj rozšírenie je regionálne obmedzené.

Príklady: MED D, s. 111, č. 1; Sl.l.p. IV, s. 425, č. 472, H-P s. 393, č. 477, RÚHV č. 15417.

24. Zbojníka Šimka chytia

1. Idú listy po Gemerskej stolici,
ulapili Šimka na Šiarkanici.
2. Ej, ktože bol taký mordár na neho?
Sám Kartúnik chcel vystreliť do neho.
3. „Nestrielaajte, bračekovci vy moji:
máte Šimka, poddám sa vám po vôli.“
4. Tie muránske nevesty sú takové,
na Šimkove peniaze sú lakomé.
5. „Podaj, hajdúk, podaj pištoľ mordárku,
nach zastrelím Fabuliho Zuzanku!“

H-P, s. 445, č. 523, čerpal z SbM II, 1874

Incipit: *Idú listy po gemerskej stolici*

Sujet: *Šimka* chytily na *Šiarkanici* (meno vrchu v muránskom chotári), *Kartúnik (Kartuňák)* chcel naňho vystreliť, *Šimko* ho žiada, aby nestrielaľ,

že sa poddá dobrovoľne. Muránske nevesty sa ulakomili na Šinkove pe-
niaze, Šinko pýta od hajdúka pištoľ, aby zastrelil *Fabuliho Zuzanku*.

Varianty: 5 variantov (4 z Gemera, 1 zo Spiša) navzájom úzko súvisia.

Strofa: Strofa zložená z dvoch 11-slabičných veršov má vnútornú štruk-
túru 443.

Melódie: Bez zápisu melódie.

Záver: Meno Šimko patrí reálnej postave gemerského zbojníka, ktorý pat-
ril do družiny Michala Vdovca a žil v prvej tretine 19. storočia. Súdne listiny
z r. 1831 uvádzajú Martina Šimku ako spoločníka Michala Vdovca v boji.
„Podľa ľudovej tradície Šimko zbehol od vojska, istý čas sa zdržiaval v Mu-
ráni, kde sa mu zapáčila Zuzanka Fabuli. Keď to zbadal Kartuňák, ktorému
bola frajerkou, začal Šimku prenasledovať. Šimko sa utiahol na Muránske
vrchy na Šárkanicu (Šiarkanicu alebo Šárkanovu jamu), kde ho Kartuňák
vysledil a zastrelil. Ľudová tradícia nevie o tom, či Šimku zradila Zuzanka
alebo či ho Kartuňák vystopoval sám“ (GAŠ, s. 68-70). Podľa V. Gašpariko-
vej pieseň o Šimkovi je zároveň jediným prípadom, keď gemerský ľud ospie-
val v piesni niektorého iného zbojníka ako Michala Vdovca.

Priklady: MED, s. 119, č. 8. GAŠ, s. 69-70. DRO s. 153. H-P, s. 445, č. 523,
to isté Sbm, s. 88.

25. Nedávno z väzenia prepusteného zbojníka vedú späť pre vraždu

Ej, všet-ci dob-ri chláp-ci z hma-bia po-zo-ra-jú,
či sa po-pod hrá-dok brá-ke roz-vi-ja-jú.

1. Zvolenskího zánku
/:chlapci pozerajú,:/
či sa popod Zvoľen
/:bučki rozvíjajú.:/
2. Ešte sa nerozvil
okre jeden hrabec,
zvolenskího zánku
skapau edon chlapec.
3. „Žandári, žandári,
kohože hľadáte?
Jaňička šuhajka,
či ho nepoznáte?“
4. A keď ho chitíli,
tag ho poviazali,
že mu od bolesti
žilki navierali.
5. Keď ho šikovali
cez bistrické bráni,
višla napred ňeho
fiškálova paňi.
6. „Jaňičko, Jaňičko,
čo si zas urobil,
ve ci sa len týždeň
z celi vislobod'il!“

7. „Čože bi som spravil,
človeka som zabil,
na zvolenskej ceste
sa mi ňepozdravil.“

8. Kapitán jej vraví:
„Daj mu dvanác ruočkou,
veď je mladí zbojník
a má veľa štrófou.“

Text: Kokava nad Rimavicou 1950, RÚEt, č. 2986.
Melódia: RÚHV č. 11702, Dolný Tisovník, 1950

Incipit: *Zvolenského zámku chlapani pozerajú*

Sujet: Zo zvolenského zámku zmizol mládenec. Žandári ho hľadajú. Keď ho chytia, poviažu ho a vedú ho cez bystrické brány (*hore Ďarmotámi*). Advokátova žena sa ho pýta čo urobil, veď sa iba pred týždňom vyslobodil z cely. Odpovedá, že zabil človeka na zvolenskej ceste, lebo sa mu nepozdravil. Kapitán vraví, že mu treba dať dvanásť rokov, lebo je mladý zbojník a má veľa previnení.

Varianty: 3 varianty sú zo stredného Slovenska.

Strofa: Štvorriadková strofa zo 6-slabičných veršov.

Melódie: Iba v jednom príklade (z r. 1950) je zapísaná aj melódia modálneho charakteru.

Záver: Tento sujet predstavuje zbojníka ako svojvoľného, vystatovačného mládenca, ktorý je schopný vraždiť pre malicherné príčiny. Aj odhadnutá odplata za jeho skutky ukazuje, že ide o kritický postoj ku zbojníkovi.

Príklady: RÚEt č. 2986, H-P s. 497, č. 593, RÚHV č. 11702.

26. Dvoch obyvateľov Kokavy uväznia za lúpežnú vraždu

ej, čo sa sta-lo vno - ve. ej, čo sa sta-lo vno - ve

vču-rim-skej do - li - ne. ej, vču-dan-skej do - li - ne.

1. Čo sa stalo vnove
v turianskej dedine,
leží Kráľ s Budínom
v Hutárskej doline.
2. Približovali sa
k turianskemu bralu,
Budín jích tam čaká,
že jím on dá radu.

3. Približovali sa
dolu na povraze,
Hlivko jím sľubuje,
že jim dá peniaze.
4. Približovali sa
k Ursíneje dvoru,
služka jích zbadala,
pustila do domu.

5. Hlivko šiel popredku,
ten sa jím pokloniu
a Budín šiel za ním,
ten jím hlávke roniu.
6. Pani Ursínička
z postele kričala:
„Striebro si zoberte,
život nám darujte.“
7. A Budín sa zvrtau,
do hlávky jej zaťau,
sedem razy zaťau,
sedem rán ranovau.
8. Kráľ vo dvore ležau,
ten jím vartu držau
a Svitaj odnášau,
ta len za dedinu,
že jím Hlivko povie
žalostnú novinu.
9. A keď ta odišli,
služka nemeškala,
na vodu bežala,
pánov umývala.
10. Keď vyumývala,
do postiel vložila,
dlho nemeškala,
k susedom bežala.
11. „/:Susedovci moji,:/
/:pán s paňou nemluví.:/“
12. A tí susedovci
dlho nemeškali,
v tej turianskej obci
chytro chýrom dali.
13. Dobre Ursínimu,
čiernej zemi leží,
ale Kráľ s Budínom
v tej temnici sedí.

Text: H-P s. 400, č. 481. Melódia: H-P s. 621

Incipit: *Čo sa stalo nové v túrianskej dedine*

Sujet: Pieseň popisuje ako postupujú štyria muži *Kráľ, Budín, Hľiuko, Svitaj* (Herceg) na pripravovanú lúpež, ako majú rozdelené úlohy, kto drží stráž, kto vojde prvý. Približujú sa k Ursíniovmu dvoru, kde im služka (Madlena) otvára dvere, zrejme vopred s nimi dohovorená. Ursína zabili bez viny a Ursínku za sedem dukátov. Záver je vecný, ale aj s určitou sympatiou k previnilcom, napr.: *teraz ich mordujú, chlapcou neborákom*.

Varianty: 3 zápisy z Novohradu a Gemera.

Strofa: Pravidelná zo 6-slabičných veršov.

Melódie: Dve zaznamenané melódie sú modálneho charakteru, parlandového, ale aj giusto prednesu.

Záver: Novelistická pieseň veľmi konkrétna a popisná, ktorej základom musela byť skutočná udalosť.

Priklady: H-P, s. 400, č. 481 (čerpá z HAL, melódiu však uvádza K. Plicka z vlastného zápisu z Hor. Tisovníka). SLP II, s. 331, č. 604, Turie Pole.

27. *Dvoch obyvateľov Kokavy uväznia a nechajú obesiť novohradskí páni*

1. Murujú, budujú
v Ďarmotech temňice,
nikto v nich ňesedí,
len dvaja Kokauci.
2. Len dvaja Kokauci,
kocťe ozbíjaľi,
keríže im, kerí
predok zavádzalí!
3. Adam Bocmanove,
ten im predok viedol,
že si von tú kanžu
z oltára zobliekou.
4. Komuže ju, komu
tú kanžu ta daľi?
Mare Pirohove,
tej ju darovalí.
5. Mara Pirohove
s nej šaty šíjala
a jej smutná sestra
do farbi zmáčala.
6. „Nefarbi ju, sestra,
ňbudeš ju nosiť!“
„Adam, duša moja,
buďem ťa v nich smútiť.
7. Tí nongrácki páni
šeci z mesta vinšľi,
keď Adam Bocmana
k šibeňicám vedľi.
8. Veď ho oňi vedú
pod karabínami
a už ho kat čeká
pot šibeňicami.
9. Kokauci, Kokauci,
veru sťe vi planí,
že sťe si dvoch chlapou
obesiti daľi.
10. Edniho Adama
a druhího Ďura,
komuže je, komu
najväčšia príčina?
11. Komuže bi bola,
pánu notárovi,
ešte preci väčšia
pánu richtárovi.
12. „Povecťe, odkážťe,
ej, mojej maťeri,
že mi svadba stojí
uhorštianskom poli.
13. V ňebi aňjelovia,
to sú mi družbovia,
Ježišova matka,
to mi bude svatka,
Hospod'in najvišší
buďe mi starejší.“

Kokava nad Rimavicou, 1950, archív RÚEt č. 2994

Incipit: *Murujú, budujú v Ďarmotech temnice*

Sujet: Dvaja obyvatelia obce Kokava sedia v temnici za zbíjanie. Pieseň rozvádza ich príbeh. Viedol ich *Adam Bocmanove*, oblečený v omšovom rúchu. Potom rúcho daroval *Mare Pirohove*, ktorá z neho šila šaty a farbila ich na čierne, aby v nich smútila za Adamom. *Nongrácki* páni sa dívajú ako vedú zbojníka k šibenici. Ďalej je apostrofa Kokavcov, prečo si dali obesiť dvoch chlapov. Tí dávajú vinu notárovi a richtárovi. Lyrický záver má formu kliše *Povecťe, odkážťe tej mojej materi, že mi svadba stojí...*

Varianty: Jediné znenie je z Kokavy n. Rimavicou (Gemer).

Strofa: Štvorveršová strofa zo 6-slabičných veršov.

Melódie: Bez zápisu melódie.

Záver: Konkrétne názvy mien, ako aj lokalizácia príbehu, svedčia o novelistickom charaktere miestnej piesne.

Príklady: RÚEt č. 2994.

28. *Janíka-zbojníka zabijú pri frajerke, vrahyňa ide do žalára*

Vul'ne

Za - bi - ťi Ja - ňi - ka, za - bi - ťi zboj - ňi - ka
v bi - e - nej ko - šeľ - ka. pri je - ho fra - jer - ke - ka.

1. Zabil'i Jaňika,
zabil'i zbojníka
v bielenej košeľki,
pri jeho frajerki.
2. Ešte si vom poslau
židom pre pálenuo,
žebi sa napil'i
s kamarátom jeho.
3. A keď sa napil'i,
meriť sa ňekceľi,
do Jankovej hláuuki
tri razi zaťali.
4. A keď ho zabil'i,
na zem ho zložil'i,
do Ankinej šatki
hláuuku ukruťil'i.
5. Keď ho ta Kľenkouka
hor' zo zemi brala,
na pomoc volala
ňvestu i sina.
6. Ňvesta jej ňešla,
žalosne plakala,
že sa z Jaňikovej
hláuuki krv ľievala.
7. Ta ho vona vľiekla
pred bratovu koňic,
jeho brat ňevedeu,
či je vom, či zbojník.
8. A ten jeho, ej, brat
šou zbojníka biťi,
a ono tam leží
jeho brat zabit'i.
9. „Susedovci moj'i,
muoj brat je zabit'i,
či o tom ňeviete,
de von išou piťi?“
10. „Ňi, Ďurík, ňi, ňeviem,
de tvoj brat šou piťi,
chojže sa ti, Ďurík,
ľuďi poradiťi.
11. Alebo choj ešte
pánu richtárovi,
nak napíše lístok
pánu doktorovi.“
12. A keď ho pán doktor
prišou opáciťi,
začau mu hlavičku
na štvore píľiťi.

13. „Povec nám, Aňička,
akos' ho zabila,
ňebudeš trápená,
hňeď o malú chvíľu.“

14. „Povedala bi vám,
ňemuoš poviedaťi,
ľebo sama strojím
mamuoša zoťiaťi.“

15. Keď ju šikovaľi
ta, čes Koprovňicu,
ta jej otvieral'i
hajdúsi temňicu.

16. „Ach, sinu premil'í,
čo som urobila,
na moje starie dňi
zľe som si dožila.“

17. Dobre je Jankovi
v čiernej zemi ľežať,
a Kľenkouki beda
z temňice vizerať.

Sl.ľ.p. II, s. 294, č. 533, Lešť 1952

Incipit: *Zabili Janíka, zabili zbojníka*

Sujet: Janíka zabijú pri frajerke. Nie je celkom jasné kto ho zabil (sú tam i kamaráti, v závere však ide do temnice iba jedna žena). Hlavu z ktorej sa leje krv mu zabalía do *Ankinej šatky* a *Klenkouka* ho vlečie pred bratovu koniareň. Privolaný doktor mu začne hlavu *na štvoro píľiti*. Aničky, jeho frajerky, sa pýtajú ako ho zabila. Tá nechce odpovedať. Klenkouku šikujú cez *Koprovnicu* do temnice.

Varianty: 2 rozsiahle zápisy z obcí Lešť a Madačka sú si blízke.

Strofa: Štvorriadková strofa zo 6-slabičných veršov.

Melódie: Mixolydická melódia z Lešti zaujme zdôraznením kvartových krokov, variant z Madačky zase kvintovou transpozíciou. Obe sú reprezentantom modálneho typu.

Záver: Ojedinelé znenie zrejme zaznamenáva nejakú miestnu udalosť, ktorá po časovom odstupe nie je celkom jednoznačná v označení vraha. Pieseň má 17 strof.

Príklady: SLP II, s. 294, č. 533, detto RÚHV č. 11600, H-P s. 396, č. 479.

29. *Render Pištu zabili, ľebo strieľal na žandárov*

1. Čo sa stalo vnove
v tej nováckej hore,
zabili tam Render Pištu
v žičovskej cerine.
2. Začo ho zabili!
Že s kverom chodievau,
že von po potockých horách
do žandárov strieľau.

3. Chto ho začau biti?
Ten Palko Tkačoje,
že sa mu on opovážiu
do komorke iti.
4. Tak sa on pripraviu,
v ženskom ruchu chodiu,
že ho ludia nepoznaju,
tak sa ubezpečiu.

5. V gecelki tarkavej,
šate indichovej
a na hlávke ručník čierny,
hlávke priklonenej.
6. Chtože ho vynajšou?
Žičovskí juhási,
de ovečky pásli,
tam nad ním bľakali.
7. „Stávaj, Pišta, hore,
už sú biele zore,
zo vŕeckých strán varta stojí,
drž sa na pozore!“
8. „Môžu pre mňa stati
šeckie svetskie varty,
moja hlávka dorúbaná,
len tak krví potí.
9. Odkážte otcovi,
odkážte materi,
aj tej mojej vernej sestre,
že ma viac nevidí.
10. A vy, Potočania,
Bohu vás porúčam,
že ja už cez ten Potočok
ostatný raz kráčam.
11. Novácky pán richtár,
pekne vám ďakujem,
za tu vašu vernú lásku
zdravia vám vinšujem.“

H-P s. 398, č. 480, Veľký Lom

Incipit: *Čo sa stalo vnove v tej nováckej hore*

Sujet: Zabili Render Pištu, ktorý chodil po potockých horách s puškou a strieľal na žandárov. Chodil v ženskom odeve a so sklonenou hlavou, aby ho nepoznali. Prvý ho začal biť Paľko Tkačoje, pretože sa opovážil ísť aj do jeho komory. Žičovských juhásop upozornili na raneného Pištu ovečky, ktoré nad ním bľáčali. Pastieri ho vyzývajú aby vstal hore, on odpovedá, že má dorúbanú hlavu, lúči sa s nimi a posielá pozdravy svojej rodine, Potočanom a nakoniec ironicky nováckemu pánovi richtárovi.

Varianty: Jeden zápis z rukopisnej zbierky K. Plicku je z Veľkého Lomu.

Strofa: Štvorriadková strofa zložená z troch 6-slabičných a jedného 8-slabičného verša.

Melódie: Jediný melodický zápis neberieme do úvahy, lebo podľa textu pod melódiou ide asi o odlišný sujet a iná je aj štruktúra strofy. Tento nápev nesprávne priradil K. Plicka k vyššie uvedenému textu.

Záver: Unikátny typ novelistickej piesne, ktorá hovorí o prevleku zbojníka do ženských šiat ako do maskovacieho úboru. Podľa J. Horáka (H-P s. 81) išlo možno o zbehnutého žandára, ktorý vykonával menšie krádeže v mieste bydliska. Takýto manéver mohol zbojníka načas kryť, prípadne odvrátiť od neho pozornosť hlavne s ohľadom na možnú strelbu žandárov.

Priklady: H-P s. 398, č. 480, Veľký Lom.

30. *Skrývajúceho sa zbojníka chytia a popravia, jeho milá za ním žiali*

1. Na visokej hure
šňižok zaľetuje,
ej, čože sebe Janči
teľo rozdumuje?
2. Pošol do koscela,
ta ho viplašili,
ucik do koľibi,
ta ho ulapili.
3. Jak ho ulapili,
na tvrdo skapčali,
do birova na lanc
pripovadzic daľi.
4. Prišla jeho mila,
plače kolo ňoho:
„Ej, mili muj, mili,
zla hodzina budze.“
„Mila moja, mila,
šak mňe nič ňebudze!“
5. Na pondzelok rano
pravo mu sudzil'i,
prišla johu mila,
plače kolo ňoho:
6. „Ej, mili muj, mili,
zla hodzina budze.“
„Mila moja, mila,
šak mňe nič ňebudze!“
7. Na utorok rano
pod šibeň ho vedli,
prišla johu mila,
plače kolo ňoho:
8. „Ej, mili muj, mili,
zla hodzina budze.“
„Mila moja, mila,
šak mňe nič ňebudze!“
9. A na štredu rano
šibeň mu kresali,
prišla jeho mila,
plače kolo ňoho:
10. „Ej, mili muj, mili,
zla hodzina budze.“
„Mila moja, mila,
šak mňe nič ňebudze!“
11. A na štvartok rano
šibeň zakopali,
prišla johu mila,
plače kolo ňoho:
12. „Ej, mili muj, mili,
zla hodzina budze.“
„Mila moja, mila,
šak mňe nič ňebudze!“
13. A na piatok rano
kata mu privedli,
prišla johu mila,
plače kolo ňoho:
14. „Ej, mili muj, mili,
zla hodzina budze.“
A vun kriči:
„Jak Boh da, tak budze!“

WOL č. 118/71, Brekov, 1941,
to isté KOL s. 148, č. 60, to isté BUR II, s. 17, č. 152

Incipit: *Na visokej hure šňižok zaľetuje*

Sujet: Na horách sneží a Janči zbojník zájde do kostola. Tam ho vyplašili, preto uniká do koliby, kde ho však chytia, spútajú a odvedú k richtárovi. Jeho milá stále pri ňom plače, bojí sa toho čo má prísť. Janči ju neustále upokojuje, že sa nič nestane. V pondelok ho však súdia, v utorok ho odvádzajú na miesto popravy, v stredu mu krešú šibenicu, vo štvrtok ju upevňujú a v piatok mu privedú kata. Keď jeho milá naposledy plače nad jeho osudom, Janči zbojník sa zmieruje s osudom a prijíma od Boha svoj údel.

Varianty: Jediný, viackrát publikovaný záznam zapísaný v Brekove (Humenné) v roku 1941.

Strofa: Štvorriadková strofa zo 6-slabičných veršov.

Melódie: Bez záznamu melódie.

Záver: Ojedinelé znenie je zaujímavé tým, ako sa zbojník pokúša skrývať a do poslednej chvíle vzdoruje svojmu osudu.

Príklady: WOL č. 118/71, to isté KOL s. 148, č. 60, to isté BUR II, s. 17, č. 152.

31. *Janka Jablonického po dlhom naháňaní uväznia*

Jan - ku, Jan - ku, Jan - ku Ja - blo - ňic - ký,
stav - ja - jú tí z dre - va ši - be - ňic - ky,
z dre - va, z dre - va li - po - vé - ho,
ne - by - uo tí, Jan - ku, tre - ba te - ho.

1. Janku, Janku, Janku Jabloňický,
stavjajú tí z dreva šibeňičky,
z dreva, z dreva lipového,
nebyuo tí, Janku, treba teho.
2. Janku, Janku, Janku Jabloňický,
veru vyšeus' na pječné chodňičky,
kradeus', zbýjau aj rabovau,
cuži pany, Janku, si milovau.
3. Janku, Janku, tys' byu dobrý zbojňík,
poznau si na Bílú horu chodňík,
od Nádaša po Trnavu,
sto dukátú, Janku, na tvú hlavu.
4. Janku, Janku, Janku Jabloňický,
hajdúsi ťa naháňali dycky.
a predsa ťa nechycili,
frajírky ťa, Janku, skovávali.
5. Janku, Janku, Janku Jabloňický,
čekáš v chuádku, na rukách retázky

a na nohách si v železách,
už nám vicej, Janku, nezutekáš.

BLA V, s. 36, č. 48

Incipit: *Janku, Janku, Janku Jablonický*

Sujet: Pieseň sa obracia menom na konkrétneho zbojníka z taktiež pomenovanej obce, vyčítajúc mu, čo všetko zlé robil – kradol, zbíjal, raboval, zvädzal cudzie ženy. Popisuje jeho zbojnícky rajón a pripomína aj odmenu za jeho hlavu. Po dlhom naháňaní napokon zbojník končí zviazaný vo väzení, kde čaká iba na šibenicu.

Varianty: Ojedinelý zápis je z obce Lakšárska Nová ves (Záhorie).

Strofa: Pravidelná štvorriadková strofa z veršov 10, 10, 8, 10.

Melódie: Štvordielna molová melódia s pravidelným jednoduchým rytmom.

Záver: Cenná novelistická pieseň s veľmi konkrétnym miestnym aj meným názvom. Zaznamenaná bola vďaka dôkladnému oblastnému výskumu J. Blahu.

Príklady: BLA V, s. 36, č. 48.

32. Skupina zbojníkov sa ubráni pred žandármí

Pól pat-nás - ta ro - ka sem já bul sta - rý keď sem za - čál
cho - di - va - ti po zbu - ji, mel sem zla - ta, stríb - ra dos - ti,
du - ká - tú, le - bo sem já o - ra - bo - val fa - rá - rú.

1. Pól patnásta roka sem já bul starý
keď sem začal chodívaťi po zboji,
/:mel sem zlata, striebra dosti, dukátú,
lebo sem já oraboval farárú.:/
2. Podme, chlapi, do hostinca nového,
napijeme sa tam vínka dobrého.
Keď sa vínka dobrého napijeme,
potom si my na cestu zastaneme.

3. Pošli nám, ty šenkérečko, dífča sem,
nech nám ide malú chvílku trochu ven,
ja ked šandárú uvidí, nech poví,
lebo ináč nás tu každý prozradí.
4. Jak to dífča na cestu ven skočilo,
hned tu dvanást šandárú íst videlo:
„Ach, moji milí pánové, už je zle,
už tu na vás dvanást šandárú ide.“
5. Jak to oni od dífčata počuli,
hned si kvere, karabíny zbírali,
jak začali naproti ním strílati,
museli aj šandári utekati.

Blaho II, s. 91, Osuské

Incipit: *Pól patnásta roka sem já bul starý*

Sujet: Zbojníci idú do hostinca posilniť sa vínom pred výpravou na zboj. Hostinskú žiadajú, aby poslala dievča strážiť, či nejdú žandári. Hneď ako dievča vyjde von, vidí prichádzať dvanásť žandárov. Keď to oznámi zbojníkom, tí si rýchlo poberú svoje zbrane a začnú útočiť na žandárov. Strelba je taká silná, že žandári musia ujsť.

Varianty: Jediný zápis je z Osuského (Senica).

Strofa: Pravidelná štvorriadková strofa z 11-slabičných veršov.

Melódie: Novšia melódia s interpretačným údajom *Pomaly, baladicky*, je ozvláštnená bodkovaným rytmom a chromatickým mezatetrachordom v druhej časti.

Záver: Ojedinelé znenie zo Záhoria sa zachovalo len vďaka dôkladnému výskumu J. Blahu v tejto oblasti.

Príklady: BLA II, s. 91.

ZÁVER

Zbojníctvo je širší európsky fenomén, ktorý vznikol a vyvíjal sa pod vplyvom historického vývinu a spoločenskej situácie jednotlivých krajín a etník. V takomto zmysle je osobitý karpatský región, ktorého súčasťou je aj Slovensko. Historické procesy v ňom poskytli viacero možností vzájomnej komunikácie, napriek tomu sa v jeho ľudovej tradícii aj medzi najbližšie susediacimi národmi nachádza popri mnohých vzájomnostiach aj veľa osobitostí. Folkloristi sa už dlhé obdobie snažia nájsť čo tieto, najmä jazykom si blízke národné kultúry spája, čo je ich spoločné, ale aj čo je u jednotlivých národov autochtónne. Náš príspevok, ktorý je vedený snahou umožniť uspieť v týchto skúmaniach ďalej, sa preto venuje téme a konkrétnym sujetom tak, aby sa tým uľahčilo vzájomné porovnávanie.

Môj záujem o túto tému motivovala medzi iným práca Medzinárodnej komisie pre štúdium ľudovej kultúry Karpát a Balkánu, ktorá sa v 80. a 90. rokoch vo veľkej miere sústreďovala v Ústave etnológie SAV. Komplex piesní, ktorý mi umožnil hlbší výber aj prehľad, som získala pri príprave Katalógu slovenských naratívnych piesní (BUR III), keď som excerpovala zásadnú časť publikovaného aj archívneho materiálu slovenských ľudových piesní. To mi umožnilo uvádzať aj približný počet variantov jednotlivých piesní, čo do veľkej miery dopĺňa pohľad na ich tradovanie. Každý folklorista vie, že úplný počet variantov samozrejme nie je možné získať, jednak vzhľadom na stav výskumu, ale aj preto, že množstvo zápisov sa nachádza v súkromných rukopisných zbierkach, ktoré nie sú k dispozícii. Vzhľadom na množstvo excerpovaného materiálu, možno aj tak ukazovateľ rozšírenosti jednotlivých typov považovať za reprezentatívny.

Sústredený materiál sa delí do viacerých skupín, v najvšeobecnejšom prehľade do týchto troch: A/ Piesne, pre ktoré je príznačná interetnická súvislosť, B/ Piesne domáceho pôvodu o najslávnejších slovenských zbojníkoch Jánošíkovi a Vdovčíkovi, C/ Novelistické piesne o konkrétnych udalostiach, rozšírené prevažne regionálne, alebo známe iba miestne.

V A/ skupine zaujmú predovšetkým prvé dva typy, ktorých sujet je zaregistrovaný v Medzinárodnom katalógu ľudových rozprávok (ATU). Týmto faktom však nie je doložený aj medzinárodný výskyt ich piesňových foriem, svedčí to len o tom, že ide o širšie známe sujety, ktoré mohli byť určitým podnetom k vytvoreniu ich piesňových verzií. Hneď prvá pieseň (č. 1) uvádzaná u iných bádateľov často aj s nadpisom „Zbojníková žena“ je eminentne karpatský typ, s ktorým sa stretávame u všetkých slovanských ná-

rodov susediacich so Slovenskom, ale aj vzdialenejších. Podľa J. Horáka doklady české, slovenské, poľské a ukrajinské tvoria spoločnú skupinu. Podľa O. Zilynského (ZIL II) sú širšie sujetové súvislosti aj u Chorvátov a Slovincov. Typ s uspávkou a s uhryznutím tváre dieťaťa matkou pred jej sŕatím dáva do súvislosti aj s maďarskými baladami. Podľa moravských bádateľov (Š-S s. 175) je súbor moravských variantov oproti slovenskej a poľskej tradícii motivicky chudobnejší a jednoduchší. Nachádza sa v rôznych častiach východnej Moravy, od jej najjužnejšieho cípu až po najsevernejšie body tešínskeho Sliezska. Pre moravskú tradíciu sú typické verzie, ktoré končia odhalením vraždy a následným uväznením zbojníka. Pre Slovensko je príznačné množstvo veľmi kompletných, pritom však rozlične variovaných znení.

Sujet č. 2 o „Okradnutej krčmárke“ nie je tak bohato dokumentovaný ako predošlý typ, avšak existencia viacerých verzií, ako aj tonálne odlišné melódie ukazujú taktiež na jeho dlhodobé tradovanie. Zaujímavý je predovšetkým tým, že je to jediná pieseň osnovaná na dôvtipnom nápade, v ktorej sa krádež odohráva v priebehu tanca a zábavy so samotnou okradnutou. Pieseň sa všeobecne pokladá za pôvodom poľskú, o čom svedčia aj viaceré slovenské incipity uvádzajúce dejisko „V mestečku vo Sliezske“, „V Opave“, ale ďalej si ju speváci prisvojujú lokalizovaním „Na Sliačku“, „V Prešove“ a i. Podľa O. Zilynského (ZIL II) slovenské verzie majú širšiu epickú osnovu, obsahujú konkrétnejšie údaje o mieste a osobách deja, teda mohli vzniknúť aj na Slovensku. Prikláňam sa k názoru, že vzhľadom na evidenciu v ATU, pieseň vznikla na medzinárodnom sujete v Poľsku, odkiaľ sa šírila na Slovensko a moravskosliezsku oblasť, kde má taktiež viacero verzií. Podľa O. Zilynského Ukrajinci túto pieseň nepoznali.

Ešte v menšom množstve je zapísaný sujet č. 3 ako zbojníci zabijú tehotnú ženu. Dej naznačuje, že ide o typ z raného obdobia baladickej tvorby, o čom svedčí v ňom naznačovaná mágia – predstava zbojníkov opradená poverovými črtami. Vzhľadom na územne obmedzený výskyt pieseň mohla preniknúť z Ukrajiny.

Pieseň o tom ako zbojníci prepadnú furmana č. 4, je naopak bohato dokumentovaná. Pod jej dlhé tradovanie sa podpisuje aj charakter melódií, ktoré svojou tonalitou ukazujú na viaceré vývinové obdobia. Pieseň patrí medzi obľúbené spoločenské piesne na celom Slovensku, o niečo menej je známa na východnej Morave zo Slovácka a Valaška, ojedinele je známa na južnom Poľsku.

Podobné príbuznosti zdieľa aj nasledujúca pieseň č. 5, takisto známa na Morave a v Sliezske, poukazujúca však na svoj pôvod na Slovensku.

Najmenej početné, vzhľadom na susedstvo, sú filiácie s maďarskou ľudovou kultúrou. Vyplýva to úplne samozrejme z veľkej rozdielnosti jazykov. Výnimku potvrdzujú sujety č. 6 a č. 7. Pieseň o mládencovi zabitom pre peniaze je priamo odvodená z maďarskej balady. Text je samozrejme prispôbený, ale niektoré slová ako „hajov-legén“, alebo incipit „Zabili Šipoša“ jasne naznačujú pôvod piesne, ktorá je prekvapujúco rozšírená po celom

Slovensku až po sever. Pieseň č. 7, ktorá je kontamináciou maďarskej piesne o maďarskom zbojníkovi Rózsa Sándorovi, má svoj pôvod v príbehu z ľudového čítania vydávaného v Uhorsku. Je menej rozšírená a známa iba na západe Slovenska.

Piesne č. 8 a č. 9 zaujmú tým, že sa v nich hovorí o vojenskom pobočníkovi (hadňad'), alebo o kopaní hrobu šablami. Ide pravdepodobne o zbojnícku družinu, ktorá vznikla z vojenských zbehov. Slováci sa v priebehu dejín zapájali do mnohých bitiek aj bojov a po porážke sa potrebovali načas zachrániť pobytom v zbojníckych táboroch v horách, alebo si družinu sami vytvorili a živili sa dočasne zbojom.

Pieseň č. 10 o Rinaldo Rinaldinim, na prvý pohľad akoby do súboru ani nepatrila. Námietskou proti je jej pomerná populárnosť, ako aj fakt, že postava talianskeho zbojníka vstúpila aj do slovenskej prozaickej tradície, kde sa spomína dokonca ako Jánošíkov druh. Predlohou bol román z r. 1797 od Ch. A. Vulpiusa a na jeho základe odvodená aj knižka ľudového čítania (GAŠ II, s. 23).

Piesne č. 11 a č. 12, obe nepočetne dokumentované na Šariši, hovoria o zbojníkovi a jeho sestre. V prvom príklade sestra nepodľahne bratovým hmotným ponukám a oznámi brata vrchnosti. V druhom prípade ponuku bohatstva sestre vypočujú dvanásť zbojníci, Aničku pojmu za ženu a jej brata Janička vrhnú do temnice. Vzhľadom na námet neobvyklý na Slovensku a na minimálny počet variantov prevažne z východného Slovenska, ako aj na fakt, že ide o tému známu z východoslovanského folklóru, predpokladám, že ide o infiltráciu z tohoto prameňa. Týka sa to aj piesne č. 13 o Siberbeny Katke.

Územne úzko lokalizovaná pieseň č. 14 napriek epickému začiatku je odľahčujúcou romancou o vysnivanom úniku z väznenia v podobe lietajúceho vtáka.

Strednú časť B/ a zároveň ťažisko celej zbierky tvoria piesne o najznámejších slovenských zbojníkoch Jánošíkovi a Vdovčíkovi. O obidvoch zbojníkoch existuje predovšetkým množstvo rozprávok, realistických aj čarodejných a s poniektorými z nich sú aj korelácie s piesňami. Juraj Jánošík (1688 – Terchová, 1713 – obesený v Liptovskom Mikuláši) už v mladosti vstúpil do Rákócziho povstaleckého vojska, neskôr aj do cisárskej armády. Zbojnícky vodca Tomáš Uhorčík ho naviedol na zboj a po čase sa stal kapitánom družiny. Širší zoznam jeho zbojníckych druhov sa nachádza v rozprávkach, v piesňach sa vyskytujú iba niektorí z nich. Jánošíkov zboj netrval dlho, ľudová tradícia ho však opriadla hrdinskými vlastnosťami rázu „zázračný opasok“, „Jánošíkovský poklad“ a vytvorila z neho popredného zástancu ľudových vrstiev, ktorý „bohatým berie a chudobným dáva“. Piesne sú tematicky chudobnejšie ako rozprávky, sústreďujú sa menej na to ako Jánošík žije a zbíja, najviac na jeho dolapenie a vedenie pod šibenicu a na to ako sa do poslednej chvíle hrdinsky správa. Jeho osoba sa stala národným hrdinom a dodnes pôsobí ako významný symbol. Na začiatku skupiny jánoší-

kovských piesní sú početnejšie typy, za nimi tie, ktorých zápisy sú menej početné, alebo aj ojedinelé.

Michal Vdovec (Vdovčík) (1803 Henckovce – 1833 obesený v Henckovciach) taktiež slúžil pri vojsku, odkiaľ zbehol a začal zbojníčiť. S vlastnou družinou zbíjal v rodnom Gemeri i v Hontianskej a Spišskej stolici (GAŠ II). V čase jeho pôsobenia už boli rozšírené piesne o Jánošíkovi a ľudová tradícia si oboch zbojníkov začala, vzhľadom na ich príbuzný život i osudovú smrť, stotožňovať. Preto možno spolu s V. Gašparíkovou povedať, že piesne o Vdovčíkovi sú akýmsi derivátom jánošíkovských piesní. Preto sa tie isté piesne vyskytujú raz s jednou, druhý raz s druhou osobou. Rozprávky a povesti o Vdovčíkovi bohato kolovali hlavne v jeho rodnom Gemeri, piesňové filiacie s jánošíkovskou tematikou sa dostávali oveľa širšie. Vzhľadom na storočný časový odstup pôsobenia zbojníkov, Vdovčík už nebol opradený zázračnými schopnosťami národného hrdinu, vykreslený je skôr ako tvrdý a nezdolný zbojník, ktorý za života urobil veľa zlého a tak ho aj v jánošíkovsky osnovaných piesňach prijíma vrchnosť razantnejšie. Zračí sa v tom celková zmena spoločenského vedomia, ale aj samého zbojníctva, ktoré je na začiatku 19. storočia už v štádiu doznievania.

C/ Svojskú skupinu zbojníckych piesní predstavujú piesne novelistické. Kým v predchádzajúcich typoch sa s tvrdou až krutou baladickou skutočnosťou spájali neraz prvky romantického presvetľovania deja, novelistické piesne sú zamerané priamo na činy v ich konkrétosti až presnosti údajov. Hrdinov pomenúvajú, popisujú ich výzor a správanie a dej lokalizujú. Líčia sa tu rozličné akcie, ktoré majú skôr charakter lúpeže či krádeže, bohužiaľ aj vraždy. Vzhľadom na to sú novelistické piesne rozšírené ponajviac lokálne, alebo len regionálne. Výnimočne sa spomína iba typizovaný Janči-zbojník. Často sa hovorí o rodine, manželke aj o reakcii spoluobčanov. Dej je lokalizovaný do obce, mesta, alebo do určitej časti chotára. Zásadne však nie je datovaný.

Ak pozeráme na všetky tri skupiny piesní, sú odrazom postoja ku zbojníkom, tak kladného ako aj záporného, ako aj odrazom rozličných štylizovaných predstáv o nich. Ako tematicky špecifické motivické prvky sa v nich vyvíjajú: motív odboja, sociálnej kritiky, odplaty pánom, ale tiež vitality, životnej energie, nezdolnosti, ako aj opačne – rezignácie, smútku, nezdaru, nespokojnosti. Ich poznávací funkcia sa prejavuje v tom, že sú symbolom národného historického aj sociálneho povedomia. V niektorých folklórne aktívnych lokalitách sa pociťujú aj v súčasnosti ako živé v kontexte iných piesní.

Historické okolnosti, geografické podmienky, etnické danosti a z nich vyplývajúca špecifická poetika spôsobili, že folklórna tvorba národov karpatskej oblasti navzájom ku sebe inklinuje. V jej rámci tvoria slovenské zbojnícke piesne početnú vrstvu, ktorá vykazuje pomerne vysoký stupeň autenticity, originalnosti, čo zároveň podmienilo aj prenikanie časti tejto tvorby za štátne a etnické hranice. V miere o niečo menšej sa prijímali podnety z tvorby susedných národov.

ZOZNAM SUJETOV

A/ Sujety pre ktoré je príznačná interetnická súvislosť

1. *Zbojník zabije ženinho brata (aj svoju ženu)* (187 variantov), ohnisko výskytu v horských oblastiach Slovenska, odkiaľ vyžaruje tradovanie aj do nížinných oblastí. Zápisy aj od Slovákov v Maďarsku, Bulharsku, Srbsku.
2. *Zbojníci okradnú krčmárku* (54 variantov), rozšírená predovšetkým v severnejších oblastiach Slovenska a v Honte. V okolí Nitry iná verzia (3 varianty).
3. *Zbojníci zabijú tehotnú ženu, aby získali na magické účely nenarodené dieťa* (6 variantov), hlavne Gemer a 1 variant Šariš, územne obmedzený výskyt.
4. *Zbojníci prepadnú furmana* (50 variantov), populárna na celom Slovensku, tiež u Slovákov v Maďarsku a Srbsku.
5. *Dievča vypustí jedenástich zbojníkov zatvorených vo veži, iba jedného nechá, aby ho obesili* (37 variantov), patrí medzi známejšie piesne, rozšírená je na západnom a strednom Slovensku, u Slovákov v Maďarsku, Bulharsku a Srbsku.
6. *Mládenca zabitého pre peniaze oplakávajú rodičia a milá* (14 variantov), známa v rozličných častiach Slovenska.
7. *Zbojníka vedú k šibenici* (3 varianty) západné Slovensko.
8. *Uväznený zbojník sa žaluje na krivdu* (6 variantov), rozptýlená po Slovensku.
9. *Ranený zbojník žiada kamarátov, aby ho pochovali* (7 variantov) zo západného aj severného Slovenska.
10. *Družinu zbojníka Rinaldiniho zajmú vojaci* (6 variantov, 3 celistvé, 3 torzovité).
11. *Sestra prezradí brata zbojníka* (2 varianty sú zo Šariša). Pieseň je známa u Ukrajincov.
12. *Sestra poskytne pomoc svojmu uväznenému bratovi zbojníkovi*. Jediné znenie bez záznamu melódie a miesta výskytu poukazuje dialektom na východné Slovensko (Šariš alebo Zemplín). Má súvis s ukrajinskou tradíciou.
13. *Zbojníci spoznajú v násilne privedenom dievčati svoju sestru* (2 varianty z dvoch odlišných obcí Zemplína). Napriek základnej osnove známej vo východoslovanskej tradícii, ide o samostatné spracovanie námetu.
14. *Zbojník sa vyslobodí zo žalára v podobe vtáka* (4 varianty, z toho dva z obce Hrochoť, zvolenská oblasť). Alegorické vyjadrenie.

B/ Piesne o najznámejších slovenských zbojníkoch Jánošíkovi a Vdovčíkovi

15. *Jánošíka – Vdovčíka – chytia a obesia* (46 variantov) známa prevažne v Liptove, menej vo zvolenskej oblasti, piesne o Vdovčíkovi prevažne na Gemeri.
16. *Jánošíka – Vdovčíka – chytia pri frajerke a odvedú ho obesiť* (33 variantov) predovšetkým z Terchovej, ale rozšírená je vo viacerých krajoch. Prebraná je aj v južnom Poľsku a Podhalí.
17. *Jánošíka vedú k šibenici, dievčence za ním plačú* (21 variantov), širší územný rozptyl, 7 variantov je z východného Slovenska.
18. *Jánošíkova družina zbíja* (2 varianty), súvis s inými folklórnymi druhmi.
19. *Jánošíka chytia a obesia, čo mu predpovedal zlý sen* (jediný zápis je zo Zemplína).
20. *Jánošík sa žaluje na zradu gajdoša* (1 variant z Turca ukazuje na súvis s umelou tvorbou).

C/ Novelistické piesne, prevažne oblastného alebo miestneho významu

21. *Kapustu a Ursíniho obesia pre krádež* (14 variantov) prevažne zvolenská oblasť, tiež Horehronie, Liptov, Gemer.
22. *Paľa Demikáta zabijú kvôli vypísanej odmene* (10 variantov) prevažne zvolenská oblasť.
23. *Matúša Budáča zabijú pri zboji* (10 variantov) výlučne zo zvolenskej oblasti.
24. *Zbojníka Šimka chytia* (5 variantov) prevažne v Gemeri, 1 variant zo Spiša.
25. *Nedávno z väzenia prepusteného zbojníka vedú späť pre vraždu* (3 varianty) zvolenská oblasť a Gemer.
26. *Dvoch obyvateľov Kokavy uväznia pre lúpežnú vraždu* (3 varianty) Novohrad, Gemer.
27. *Dvoch obyvateľov Kokavy uväznia a nechajú obesiť novohradskí páni.* (Jediné znenie je z Kokavy nad Rimavicou.)
28. *Janíka-zbojníka zabijú pri frajerke, vrahyňa ide do žalára* (2 varianty Lešť a Madačka).
29. *Render Pištu zabili, lebo strieľal na žandárov* (1 zápis z obce Veľký Lom, Novohrad).
30. *Skrývajúceho sa zbojníka chytia a popraví, jeho milá za ním žiali* (jeden zápis z Brekova, Zemplín).
31. *Janka Jablonického po dlhom naháňaní uväznia* (1 zápis z obce Lakšárska Nová Ves – Záhorie).
32. *Skupina zbojníkov sa ubráni pred žandármi.* Jediný zápis je z Osuského (Záhorie).

LITERATÚRA A PRAMENE

– SKRATKY

- ATU UTHER, H.-J.: The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography. Based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson. In: FF Communications no. 284-286. Helsinki 2004. Vol. II
- BLA BLAHO, J.: Záhorácke pjesničky I-VI, Bratislava 1948–1986
- BAR BARTÓK, B.: Slovenské ľudové piesne, Bratislava 1959–2007
- BUR BURLASOVÁ, S.: Ľudové balady na Horehroní, Bratislava 1969
- BUR II BURLASOVÁ, S.: „V šírom poli rokyta“ II, Balady a iné epické piesne, Bratislava 1984
- BUR III BURLASOVÁ, S.: Katalóg slovenských naratívnych piesní. Typenindex Slowakischer Erzähllieder, Etnologické štúdie 2–4, Bratislava 1998, zv. 1–3
- BOG BOGATYRIOV, P. G.: Slovackije epičeskije rasskazy i liroepičeskije piesni, Moskva 1963
- CSE Šesťsto slovenských ľudových piesní, zostavil K. Csecsotka, Budapešť b. r. (do r. 1914)
- DEME DEME, D.: Mít dalolnak a Borsod-Abauj-Zemplén megyei Szlovákok?, Miskolc 1964
- DRO DROPPA, J.: Dejiny hradu Muráň. Vydanie Jozefa Bahéry v Pohorelej 1905
- ELSCH ELSCHEKOVÁ, A. – ELSCHKE, O.: Slovenské ľudové piesne a nástrojová hudba. Antológia, Bratislava 1980
- GAŠ GAŠPARÍKOVÁ, V.: Zbojník Michal Vdovec v histórii a folklóre gemerského ľudu. Bratislava 1964
- GAŠ II GAŠPARÍKOVÁ, V.: JÁNOŠÍK obraz zbojníka v národnej kultúre, Bratislava 1988
- GAŠ III GAŠPARÍKOVÁ, V. – PUTILOV, B. – KÜLLŐS, I. – SZABÓ, P.: Geroj ili zbojnik? Obraz razbojnika v folklóre karpatskogo regiona, Budapest 2002
- GER GERYK, J.: Slovenské ľudové piesne z Púchovskej doliny II, 1926
- HAL Rukopisná zbierka textov slovenských ľudových piesní z konca 19. a zo začiatku 20. stor. Autormi zápisov sú Andrej Halaša a jeho spolupracovníci. Uložená je v Matici slovenskej, dnes Slovenskej národnej knižnici v Martine
- HOR HORÁK, J.: Slovenské ľudové balady, Bratislava 1956
- H-P HORÁK, J. – PLICKA, K.: Zbojnícke piesne slovenského ľudu, Bratislava 1965
- JAN JANKOVEC, J. E.: Zemlinske špivanky, zošit I-VII, rukopisná zbierka z rokov 1927–36 uložená v Etnologickom ústave AVČR, v.v.i.
- KOL KOLEČÁNYI, M.: Slovenské ľudové balady, Bratislava 1948
- KOLL KOLLÁR, J.: Národné spievanky I, II, 2. vyd. Bratislava 1953 (prvé vyd. Budín 1834–35)
- KRES KRESÁNEK, J.: Slovenská ľudová pieseň zo stanoviska hudobného, Bratislava 1951
- MAN MANGA, J.: Z minulosti Veňarcu, Budapest 1978
- MED MEDVECKÝ, K. A.: Sto slovenských ľudových ballád, Bratislava 1923
- MED D MEDVECKÝ, K. A.: Detva 1905
- MEL MELICHERČÍK, A.: Jánošíkovská tradícia na Slovensku, Bratislava 1952
- MIŠ MIŠÍK, Š.: Piesne ľudu slovenského, 1898

- PL I PLICKA, K.: Slovenský spevník I, Bratislava 1961
- POD PODJAVORINSKÁ, L.: Piesne z Horných Bziniac, Český lid XIV, 1905
- RMS Archív Matice slovenskej, dnes Slovenskej národnej knižnice v Martine (ALI)
- RÚEt Archív piesní Ústavu etnológie SAV v Bratislave
- RÚHV Archív piesní Ústavu hudobnej vedy SAV v Bratislave
- ROZ KÁLMÁNYI, B.: Rozmarín zelený. Slovenský folklór z okolia Esztergomu, Budapest 1973
- SbM Sborník slovenských národných piesní, povestí, prísloví, porekadiel, pohádok, hier, obyčajov a povier. Vydáva Matica slovenská, zv. I 1870, zv. II Martin 1874
- SEP SEPRÖDI, J.: Marosszéki dalgyűjtemény. In: Ethnographia 23, Budapest 1912
- SEP Slovenské ľudové piesne, I. (2. vyd.) Bratislava 1959, II. – 1952, III. – 1956, IV. – 1964
- SlSp Slovenské spevy 2. vyd. I – 1972, II – 1973, III – 1976, IV – 1978 (I. vyd. I, II, III – Martin 1880, 1890, 1899)
- Š-S ŠRÁMKOVÁ, M. – SIROVÁTKA, O.: Moravské a slezské lidové balady se zbojnickou tematikou. In: Interetnické vzťahy vo folklóre karpatskej oblasti, Bratislava 1980, s. 171–191
- VÁC VÁCLAVÍK, A.: Podunajská dedina v Československu, 1925
- VIL VILIKOVSKÝ, J.: Tři nejstarší slovenské zbojnické písně. In: Bratislava IX, 1935, č. 5, s. 550–573
- WOL Zbierka ľudovej slovesnosti zozbieraná poslucháčmi slavistiky na Filozofickej fakulte Univerzity v Bratislave v rokoch 1928–1944 pod vedením profesora F. Wollmana. Uložená je v Ústave etnológie SAV v Bratislave
- ZIL I ZILYNSKYJ, O.: Interetnické vzťahy v ľudových baladách západných Karpat In: Interetnické vzťahy vo folklóre karpatskej oblasti, Bratislava 1980, s. 193–206
- ZIL II ZILYNSKYJ, O.: Lidové balady v oblasti západných Karpat. Interetnická skupina. Academia, Studie ČSAV č. 13, 1978, Praha 1978
- ŽAK Banícka dedina Žakarovce, Bratislava 1956, Burlasová, S.: Ľudová hudobná kultúra, s. 527–588

NARRATIVE SONGS ABOUT ROBBERS A Contribution to the Comparison Study

Slovak researchers have paid close attention to robber songs as a significant genre of Slovak folklore. The texts and melodies of robber songs are widely documented in numerous song collections, usually without any specific thematic classification. For example, Ján Kollár lists in *Spievanky*¹ several robber songs in the section on Ballads, Romances and Fairy Tales. In his collection of ballads², K. Medvecký devoted specific sections to robber songs under the titles “Robber Songs” and “Gallows Songs” (pp. 109–122, 123–129). Horák’s selection of works of poetry³, published in the same period, contains ten robber songs in volume I, section V. (The first song in this section, however, is not a robber song, which is explained in the comment). The big collector of Slovak folk songs K. Plicka focused mainly on lyrical robber songs.⁴ In his contribution, he provides examples of his own records and also presents his opinions on the melodies of robber songs. Historian J. Vilikovský⁵ examined the manuscript of the popular songs “*O Surovec Jakubovi, zbojníkovi*” (“*About Jakub Surovec, robber*”), “*Pieseň o Jánošíkovi zbojníkovi*” (“*Song about Jánošík, robber*”) and “*Pieseň o Adamovi a Ilčíkovi, zbojníkoch*” (“*Song about Adam and Ilčík, robbers*”) which were disseminated by copying. The manuscript seems to date back to 1780. Even though these songs are artificial, there are clear relations in terms of texts and motifs between some of them (in particular the song about Jánošík) and folk tradition.

Melicherčík’s book *Jánošíkovská tradícia na Slovensku (Jánošík Tradition in Slovakia)*⁶ should be considered a fundamental work about Slovak folklore with robber themes, just like a wide range of his studies published in journals. In these works, Melicherčík supported the perception of robber folklore as a documentation of people’s heroic, progressive and anti-feudal attitudes. This concept was later supported by V. Gašparíková⁷ who studied Michal Vdovec, a robber of regional (not national) importance, a typical representative of the robbery epilogue in Slovakia. Both authors devoted much attention to the comparison of historic reality and its reflection in

1 KOLLÁR, J.: *Národné spievanky*. Part II, 2nd edition, Bratislava 1953, pp. 65–69.

2 MEDVECKÝ, K.: *Sto slovenských ľudových balád*, Bratislava 1923.

3 HORÁK, J.: *Výber slovenskej poézie ľudovej*. I. *Piesne epické*. Martin 1923.

4 PLICKA, K.: *Lyrické piesne zbojnícke*. *Slovenské pohľady*, 50, 1934, pp. 290–298.

5 VILIKOVSKÝ, J.: *Tri najstaršie slovenské zbojnícke písně*. In: Bratislava IX, 1935, No. 5, pp. 550–573.

6 MELICHERČÍK, A.: *Jánošíkovská tradícia na Slovensku*, Bratislava 1952; and *Juraj Jánošík – hrdina protifeudálneho odboja slovenského ľudu*. Prague 1956, 2nd edition, Bratislava – Martin 1963.

folklore. These analytical works offer an extensive piece of documentation material from literature and from their own field researches.

The importance of Slovak folklore material with robbery themes was highlighted by the excellent Russian folklorist P. G. Bogatyriov who lived in Slovakia for many years. His book on this topic deals not only with songs, but to a larger extent with their prosaic expressions.⁸ In his work, he introduces the reader to Slovak robber folklore traditions and compares it to Russian, Polish and Ukrainian ones.

The book by J. Horák and K. Plicka *Zbojnícke piesne slovenského ľudu* (*Robber Songs of Slovak People*) is so far the single most important work dealing specifically with robber songs.⁹ This comprehensive anthology of 705 songs of all genres is introduced by an extensive study by J. Horák, providing a historic overview of the development of robber songs and their adventures, and a multi-aspect analysis of the songs. J. Horák based his material on printed sources and manuscript collections from which it is necessary to mention the manuscript collection by A. Halaša from the end of the 19th and the beginning of the 20th century and the collection by K. Plicka which also contains the records of 289 melodies. This work gathers representative material offering an authentic picture of rich Slovak robber song traditions. The only disruptive element is the insufficient distinction between robber and shepherd songs, between which there is a close relation. The collection therefore contains many songs whose motifs suggest that they are not purely robber songs.

The contribution by I. Mačák¹⁰ studies the specific features of music thinking manifested in robber songs. Just like in text motifs, the melodies also show great affinity to shepherd songs. This premise is also supported by O. Elschek¹¹ who presents his opinion that robber songs constitute a higher stage of the development of shepherd culture. Their melodies largely prove integral links with the instrument technique used when playing the shepherd's pipe.

I dealt with shepherd songs in two studies: the first one¹² focused on the themes, the presence of epical and lyrical elements and on the characters, poetics and ecology; in my second study, I sought to outline some of their inter-Slavic filiations.

7 GAŠPARÍKOVÁ, V.: Zbojník Michal Vdovec v histórii a folklóre gemerského ľudu. Bratislava 1964; in addition, she also published a range of journal studies on this topic.

8 BOGATYRIOV, P. G.: Slovacckije epičeskije rasskazy i liro-epičeskije piesni. Zbojnickij cikl. Moscow 1963.

9 HORÁK, J. – PLICKA, K.: Zbojnícke piesne slovenského ľudu. Bratislava 1965.

10 MAČÁK, I.: K problematike zbojníckej piesne. Vlastivedný časopis 12, 1963, pp. 60–63.

11 ELSCHKEK, O.: Piesne a hudba. Slovensko. Ľud – Part II. Bratislava 1975, pp. 1075–1076. A characteristic of robber songs is also offered in the Anthnology ELSCHKEKOVÁ, A. – ELSCHKEK, O.: Slovenské ľudové piesne. Bratislava 1980, pp. 9; 212–213.

12 BURLASOVÁ, S.: Slovenské ľudové piesne so zbojníckou tematikou. In: Slovenský národopis 36, 1988, no. 3–4, pp. 469–482.

BURLASOVÁ, S.: Slovenské zbojnícke piesne a ich medzislovanské filiacie. In: Československá slavistika, literatura, folklór. Prague: 1988, pp. 221–231.

In 1979, on the occasion of the jubilee meeting of the International Committee for the Study of Folk Culture of the Carpathians and the Balkans (ICSFCCB), a proposal was tabled to particularly study, apart from other areas of folk culture, folklore with robber themes in the Carpathians and the Balkans. B. N. Putilov and V. Gašparíková were in charge of managing the authors' team and compiling the publication. The Slovak text material, including a selection of robber songs which I prepared, formed a part of the collected material. The book was originally planned to be published in Moscow, but after the death of B. N. Putilov the situation got complicated and the book was consequently published in 2002 in Budapest.¹³ In the 1980s, the Ethnographic Institute (Institute of Ethnology SAS since 2004) came with the initiative to conduct, in cooperation with the Czech Academy of Sciences, a coordinated research project of Czech and Slovak robber folklore for comparison purposes. With a view to later historic events and changes, this proposal has not been implemented. Different studies were produced in the meantime according to the area of interest of particular authors. I would highlight as an inspiring example the study by my Moravian colleagues M. Šrámková and O. Sirovátka *Moravské a slezské lidové balady se zbojnickou tematikou (Moravian and Silesian Folk Ballads with Robber Themes)*,¹⁴ which not only provides but partly produces a good basis for inter-ethnic comparison.

Most robber songs have a lyrical and lyrical-epical character. They represent reflections richly intertwined with everyday realities and fragmented epical parts reflecting the events which excluded robbers from daily life. An analysis of this extensive sample of songs provides a relatively panoramic picture of the lives of robbers tied to nature – romantic, dynamic and vital, but also cruel and tragic.

Songs of narrative nature can be best used as a basis for the international comparison study. I will therefore focus on these kinds of songs in this paper. According to the Catalogue of Slovak Narrative Songs of 1998, 30 types of robber songs out of the total number of 307 song types are represented in the collection of narrative songs.¹⁵ Narrative songs are those which tell a story or an event. Dramatic, lyrical and epic elements, which are by rule alternated in these songs, are dominant in some of them on the basis of which we can further divide them into ballads, romances and novelistic songs (novelistic ballads). This is how they are viewed by domestic and also foreign authors working with repertoires similar to ours. What is most frequently observed is the opposition of the epical and lyrical, and hence scenic and reflective, objective and subjective, dynamic and static,

13 GAŠPARÍKOVÁ, V. – PUTILOV, B. – KÜLLÖS, I., - SZABÓ, P.: *Geroj ili zbojnik? Obraz razbojnika v folklóre karpatskogo regiona*, Budapest 2002.

14 ŠRÁMKOVÁ, M. – SIROVÁTKA, O.: *Moravské a slezské lidové balady se zbojnickou tematikou*. In: *Interetnické vzťahy vo folklóre karpatskej oblasti*. Bratislava 1980, pp. 171–204.

15 BURLASOVÁ, S.: *Katalóg slovenských naratívnych piesní*. Typenindex slowakischer Erzähllieder, vol. 1-3, Etnologické štúdie 2–4, Bratislava 1998.

or external and internal principles. The prevalence of any of the motifs leads us to a more precise determination of the specific types. I analysed the issue in two studies from 1983 and 1984 on the basis of the studies by Slovak, Czech, Polish, Ukrainian, Russian, Yugoslav, Bulgarian, German, Romanian and Hungarian researchers.¹⁶ In this study, I analyse narrative robber songs mainly as a coherent thematic whole which is supposed to serve through the summary of all types of songs – ballads, romances and novelistic songs – as a sufficiently comprehensible basis for a partial or overall comparison study of European robber songs.

The work method of this paper is based on a collection of small monographic studies on each type of epic robber songs recorded in the Slovak tradition. The structure of each section is as follows: Incipit, Theme, Variants, (Stanza: in Slovak), Melodies, Conclusion, and Examples. For the sake of availability, examples contain mainly records from printed sources, if there are enough of them. If no published records are available, I also quote archive materials. A certain part of the documentation material only contains texts; the number of complete records with texts and melodies is smaller. I have solved this situation by adding to the text the melody of partial, incomplete or thematically the same type. The origin of both records is always mentioned. The order of the individual song types is as follows: the first category are internationally known and inter-ethnically widespread types of songs; secondly, songs which are widespread in Slovakia and are assumed to be of older origin with a larger number of variants sometimes acquiring a mythological dimension, though their actual basis is real; thirdly, realistic-fantasy types of songs (with a smaller number of variants); and lastly, regionally limited novelistic types.¹⁷

16 BURLASOVÁ, S.: Kompozícia balady ako kritérium žánru. In: Československá slavistika, Prague 1983, pp. 209–219.

BURLASOVÁ, S.: Ľudová balada a jej vzťah k príbuzným epickým piesňam. Slovenský národopis 32, 1984, no. 1, pp. 39–48.

17 The text records respect the original, due to which the grammatical form alternates with common reading-phonetic records. The music records also respect the original, with the exception of the transposition to final tone G1, which has been fixed in folklorist literature since its introduction by B. Bartók. The analysis of the music part is based on the genetic-historical theory by Jozef Kresánek (1951), completed and detailed with works by Alica and Oskár Elschek (1980).

TYPES OF SONGS AND COMMENTS

1. *Robber kills the brother of his wife (and his wife)*

Incipit: *A tam hore pod javorom*

Theme: Version A: A girl ploughs the field under a hill. Her mother calls her to come home because she is going to marry her to the robber Janíček. They have a son in less than a year. She sings a lullaby to him, warning him of not becoming like his father who comes home at night in a sweaty shirt and with a bloody saber. She must wash his shirt, however, is not allowed to untwist it. One time, she did this and found in it the hand of her Brother (she recognised it according to the ring). Her husband listens to her and asks her to repeat the song again. The woman explains that she just rebuked the nursemaid. Her husband tells her to take off her clothes (and to kneel down) because he is going to behead her. The woman asks for permission to hug her son; she kisses him on one cheek and bites the other one in memory of his father killing his mother.

Version B (without lullaby): A girl ploughs the field under a hill. Her mother calls her to come home because she is going to marry her to the robber Janíček. Janko leaves in the evenings and returns in the mornings with blood on his clothes. His wife complains that she must wash them, but is not allowed to untwist them. Doing so once, she finds in his shirt a glove and her brother's hand in it. (She writes a letter to her mother asking her whether all her brothers are at home; her mother replies that the youngest son is not at home). The woman asks her husband why he did it. He makes excuses that he could not see because of the darkness and could not hear because of the wind. She has a dilemma because, as a wife, she should not betray her husband, but as a sister, she should not disguise the truth about her brother. In several variants, the robber, riding a horse, takes his wife to the forest and beheads her.

Variants: 187 variants represent the most extensive collection of records of all Slovak ballads. The records are from all over Slovakia, with the largest number from the regions of Zvolen (30 records), Gemer (20), followed by Nitra (13), Žilina (10), Horehronie (9), Hont (9), and Spiš with the High Tatras (9). Six records come from Slovaks in Hungary, two from Slovaks in Bulgaria, and one from Slovaks in Yugoslavia. Part of the variants starts with the words *Pod hájičkom pod zeleným* (99 variants). We can find complete texts, as well as just fragments. The complete texts have 50 to 60 lines.

The other part of the variants (23) starts with the stanza *Janík, Janík, ty si zbojník* and represents a version without introduction; the full text of this type has 20 to 40 lines, mostly fragments. Ten variants start with the lines *Načo ste ma, mamko, mali, načo ste ma vydávali za Janíka, za zbojníka, za veľkýho bezbožníka?*, followed by lines about Janík's night trips. These texts represent a version without the lullaby and without the murder of the robber's wife. 35 variants start with the lullaby; fuller texts from this group represent the version with the murder of the robber's wife. 20 variants have different introductions, sometimes contaminated with a song about taking the robber to the gallows.

Melodies: Further to the analysis of the records of 121 melodies in terms of tonality, form, melodics and rhythm, I came to the following conclusions: the ballad, so widely documented in Slovakia, differs not only by the regional affinity of individual melodies, but also by their age and the degree of development of the respective melody.

Conclusion: According to international research, the ballad known under the name *Zbojníkova žena (Robber's wife)* is clearly a Carpathian type. Based on an analysis of the records of the melodies of this ballad in Slovakia, it can be deduced that it must have been handed down for a very long time. In this regard, we find not only the richest occurrence of textual variants, but also the most archaic melodic forms ever among ballads which can be compared, for example, to the romance *Ta dala mati, ta dala dcéru* and the ballad *Išli hudci horou*. According to the character of the melody, however, we are unable to determine the age of the ballad because folk music thinking is resistant and survives longer periods of time, and new texts can be sung with older melodies, as well. On the other hand, the occurrence of several ancient music forms in conjunction with the same balladic text does not seem to be by coincidence, and the many transitional forms indicating a long development is also important evidence. The ballad about the robber's wife is therefore considered one of the oldest ballads sung in Slovakia for a long time until the present.

Examples: H-P, pp. 404 and 621–624, no. 483; pp. 405–408 and 624, no. 484. SLSp I, p. 306, no. 255; p. 328, no. 285. SLSP II, p. 166, no. 219; p. 424, no. 555. SLSP III, p. 294, no. 379; p. 204, no. 253; p. 468, no. 593. SLP I, p. 57, no. 36; p. 218, no. 324. SLP II, p. 120, no. 194. SLP IV, p. 136, no. 106; p. 330, no. 345. BARI, p. 507, p. 312; p. 543, no. 332b. MED p. 112, no. 2. PLI, p. 118, no. 83. DEME, pp. 44–47, no. 15, 16. BUR pp. 138–143, no. 16a, 16b, 16c.

2. *Robbers robbing an (she) inn-keeper*

Incipit: *V mestečku vo Sliezske*

Theme: Robber Rojko (Rolek, Juro, Janík, Brunka) sets out with his friends

for robbing a rich inn-keeper. They ask her for overnight accommodation so that they can dance in the evening. Musicians play music and the chief robber dances with the inn-keeper while instructing his friends (singing) what they are supposed to do: grease the saw with tallow and cut the chests, take bacon, lard and cloth and everything possible, plug the hole above the door to prevent light from coming in, and finally, go to the storage room and saddle their horses, leaving Sivka (Liska, Fačka) for him. In a few variants, he distributes the money to his friends (singing) and tells them where to wait for himself; in others, he just rides the horse towards the forest where he meets them.

Variants: There are 49 recorded variants in total with three versions. Version A: The most frequent version with 29 records. They usually start with the incipit *V mestečku vo Sliezsku (In a town in Silesia)* (Liptov, Orava, Kysuce, Stredné Považie, Hont); the location of the events later changes: *In Opava* (Kysuce, Upper Považie), *In Sliach* (Gemerný, Zvolen region), *At a Pressburg square* (Middle Považie). Version B: Three records, all of them from the Nitra region, start with the incipit *Dajte si klobúky nabok*. Version C: Known from a fragment from Žakarovce with the incipit *Ej, pomaľučky stupaj*.

Melodies: Version A: Most melodies are similar and represent variants of the same type.

Version B: This melody differs from the previous ones and is characterised by a four-part tune with closed form, three-eight metre and with only a fifth ambit. Version C: Sung with a melody from the transition from the older to the newer development layer.

Conclusion: The three textual and melody versions are clearly linked to the area of their occurrence and suggest the possible dissemination of the song via different channels from the north (Poland) and from the west (Moravia). The authors O. Sirovátka and M. Šrámková have also detected three different territorial editions in the Moravian and Silesian tradition, as well as sporadic variants in southern and eastern Czechia (S-Š, p. 179). They formed the origin of the song in Poland from where it spread to Moravia, Silesia and Slovakia. According to O. Zilinský (ZIL, p. 376), the song may have originated in northern or central Slovakia somewhere in the 18th century, because Slovak versions have a more extensive epic scheme and contain more concrete information about the place and characters. What is important is that it is an international narrative theme (recorded in the Types of International Folktales, ATU under no. 1525L).

Examples: BAR I, p. 222, no. 55. BAR II, p. 382, no. 734a, 734b. BAR III, no. 1226 (manuscript). GER p. 40, no. 97. ŽAK, p. 571, no. 42.

3. *Robbers kill a pregnant woman to get an unborn child for magic purposes*

Incipit: *Na hore, na dole, tam sedliačok ore.*

Theme: Twelve (two, six) robbers come to a peasant ploughing a field and ask him to find a pregnant woman. The peasant admits that he himself has a pregnant woman and is willing to sell her. As agreed, he sends his wife to the mill. On her way back, the robbers catch her, take the baby away from her and take its hand (cutting its fingers).

Variants: Five out of six records come from Gemer and one is from Šariš (Jarovnice, Sabinov district). The east-Slovak variant and one variant from the Gemer region (Poloma, Rožňava district) have a different ending. The woman asks the robbers to allow her to sing a song *Nech se mi materi do uší donese, Nech se mi bratovi do uší donese* (*Let my mother know about it, Let my brother know about it*) – Gemer region. In the variant from Jarovnice village, the song is heard by a hunter who shoots and the robbers run away.

Melodies: The songs represent a combination of a narrow ambit (third, fourth) and of newer principles of harmonic style.

Conclusion: The internationally widespread theme is known to a limited extent in Slovakia. The theme is about superstitions: robbers need the fingers of an unborn child to use them as magic means for their robbery. In accordance with the experiential theme and language archaisms, it is an older, non-harmonic type of melodies.

Examples: BAR I, p. 378, no. 186c; p. 379, no. 186d. SLP III, p. 579, no. 858 (during spinning). H-P, p. 409, no. 485.

4. *Robbers attack a carrier*

Incipit: *Ide furman dolinou*

Theme: Robbers attack a carrier and ask for his horses, but the carrier hesitates to unharness them. The most frequent is a short version ending with the carrier's call, expressing either his unwillingness to submit to the robbers' wishes or, vice versa, his resignation over these wishes. In some variants, the carrier negotiates with the robbers on which horses should not be unharnessed, or the robbers negotiate with the carrier until they fall asleep after drinking spirits (Očová, region of Zvolen). The song is several times contaminated with the text *Vlha, vlha (Žlna, žlna), pekný vták* (*Woodpecker, woodpecker, nice bird*) – 8-times at the beginning and twice at the end of the song, or, after the final carrier's call, it is contaminated with the text *Tam je jeden zameček* (*There is a castle overthere*) (brothers kill the lover of their sister).

Variants: Over 50 records come from all over Slovakia and also from Slovaks in Serbia and Hungary. It was a common and widespread song in Slovakia in the 18th and 19th century.

Melodies: The melody, also widely documented in the records from Slovakia and among Slovaks in Hungary and Serbia, has a varied structure, and differs not only according to the place of the record, but also within a single locality. In older records, it is clearly non-harmonic melodic types which suggest an older age of the song. A single melodic type seems to have become fixed in newer records, harmonic in nature, and varied as well, which can be due to the popularisation or rather nationalisation of the song under the influence of social singing.

Conclusion: The song is considered to be one of the oldest ballad-romances with a robber theme, though it is clearly against robbers: *Vlha, vlha, pekný vták, nerob hniezdo pri cestách. Ale ich rob pri horách, pri zbojníckych komorách. Kde zbojníci bývajú, dobrých ľudí zbíjajú* (Woodpecker, woodpecker, nice bird, don't make your nest along roads. Make them near hills, near robbers' shelters. Where robbers live, good people are robbed). This is the beginning of the song in some variants, e.g. the one from Pivnica (Serbia). The song is most widely documented in Slovakia, and is relatively widespread also in Moravia, in the Moravian Slovakia (Slovácko) and southern Wallachia region (Valašsko). Sporadic Polish variants are found mainly in the bordering southern Polish regions (S-Ś, p. 180); in the Ukraine, it is known among northern Lemkas (Zil. p. 376). Zilynskyj also points out the links to the text of the record of the song from the 15th century *Stuoj, formánku, nehýbaj*.

Examples: SISP I, p. 337, no. 298. BAR I, p. 448, no. 254e; p. 455, no. 259a, 259b. SLP II, p. 262, no. 473. PL I, p. 173, no. 179. H-P p. 257 a p. 597, no. 242; pp. 257–260 and pp. 598–599, no. 242a-d, mel. p. 598, no. 242₁₋₉. BUR, pp. 134–135, no. 14₁, 14₂. ROZ, p. 155, no. 11. MAN, p. 159, no. 38.

5. A girl releases eleven robbers imprisoned in a tower, and leaves one of them there to be hanged

Incipit: *Červený kantár, biely kôň*

Theme: A girl has the keys from a tower in which robbers are imprisoned. She releases (kills) eleven of them, and leaves one of them there to be hanged. The young man revolts. Then he asks her to be hanged where his lover goes to take water so that she can repel birds from his body. In some variants (mainly from western Slovakia and in only one from the Gemer region), the song starts with the text: *Slúžilo dievča na fare, nemalo otca, matere* (The girl served in the parish, having no father and no mother), which is close to the Moravian variants. In the variant published in Kollár's *Spievanky*, the end of the song is contaminated with a text in which the robber sends a message to his mother asking her to send him two shirts, and another message to his lover with a request to send him two wreaths.

The variant from Lišov (Hont) does not mention the girl, and nothing is known about the robbers, just that *Janík was left there*. He is promised gallows with the words: *Budeš, Janík, vyvýšený, nebudeš ležať na zemi* (You'll be raised, Janík, you won't lie on the ground).

Variants: 37 records are mostly from western (south-west also being widely represented – Myjava, Záhorie) and central Slovakia, but also from Slovaks in Hungary, Serbia and Bulgaria. The prevailing region is Zvolen and the west. In Moravia, the song is known as *Děvče a dvanáct zbojníků* (*The girl and twelve robbers*).

Melodies: The melody of this song is characterised by noticeable similarities (based on 11 melodic reports): a four-part, usually closed form (AA⁵BA), as well as an open form (AA³BC). The melody of the song suggests an older style, but with some elements of transition towards harmonic thinking, while three variants have a major-minor character.

Conclusion: Given the number of variants, the song is quite frequent. The plot line is very close to the one of the Moravian-Silesian song *Děvče a dvanáct zbojníků* (*Girl and twelve robbers*). A girl serves in a yard where twelve robbers are imprisoned in a tower. She opens the tower and releases them, but leaves one of them there (her Janko) to be hanged by the lord (Š-S, p. 183). Czech authors assume that the song got to Silesia and Moravia from a Slovak region. Given the variation process of this song, the text of which also contains several well-known travelling stanzas, it could have originally been a Slovak song.

Examples: KOLL II, p. 65, no. 52. BARI, p. 560, no. 342b; p. 565, no. 345a. SLSp III, p. 120, no. 343; p. 210, no. 587. SLSP IV, p. 307, no. 441. MED pp. 116–117, no. 5; p. 128, no. 3. VÁC, p. 315. ROZ, p. 150, no. 8. HOR, p. 255, no. 59. SLP III, p. 99, no. 94.

6. *A young man killed because of money is mourned by his parents and lover*

Incipit: *Zabili Janička pre šesťdesiat zlatých* (in the 1st variant: *Zabili šipoša*)

Theme: The killed Janík is thrown into the Danube, but the river refuses him and throws him out onto the bank. A ship captain finds him there (*a friend, Ferenc Jožka and others*) and puts him into the *ship* (*into wood, thorny shrubs*). His mother (sometimes also father) and his lover find him and mourn him. The motive of his murder is not specified, but the theme addresses interpersonal relationships.

Variants: 14 variants can be found almost all over Slovakia – the Nitra region, Hont, the Zvolen region, Horehronie, Liptov, Myjava, Orava.

Melodies: The recorded Slovak melodies suggest the occurrence of two types. The melody is harmonic in both of them. The recorded melodies

show no affinity to the Magyar variants not even in the areas closer to our southern neighbours.

Conclusion: K. Medvecký (MED, p. 100) points out the link to the Magyar ballad for which this song could have served as a model. This assumption is supported by magyarisms (*hajov-legeny*), as well as the mutilated name of the person which finds the killed man. The Magyar text is indeed very close to the Slovak one (see article by János Seprődi: *Marosszéki dalgyűjtemény*. Ethnographia, XXIII. Budapest 1912). In the Magyar variant, the young man is killed because of sixty forints and is thrown into the Tisa River. The Tisa rejects him and throws him out onto the bank. A carrier travelling along the bank puts him into a boat. He is found by his father, mother and brother; all of them speak to him, but he cannot hear them. The last one to come is his lover, and he speaks to her. He asks her whether she would mourn him before the whole world. The comment provides bibliographic data on the variants and a note that it is a very popular, well-known ballad. The melody is quite different from the Slovak variants. The example published by Bartók starts with the words "*Zabili Šipoša*" ("*They killed Šipoš*").

Examples: BUR, pp. 128–129, no. 12. BAR III, no. 1123, p. 114.

7. *A robber led to the gallows*

Incipit: *A ten Jožko Šúbry, Jožko Čubrík bol zbojník*

Theme: Since his childhood, Jožko Šúbry has been trained at Bakonská hora. (He has a manor house there with three servants – his girlfriends.) (They tell him that some troops have set up against him, but he is not afraid and even encourages his friends.)

Jožko Šúbry is caught and tied down. When he is led to the gallows, his father and mother call him to come back home. As he knows that the executioner is already waiting for him, he asks to say good-bye to his parents and lover.

Variants: Three variants from western Slovakia.

Melódia: The two recorded melodies (*rubato* and *giusto*) are of older type, with some harmonic elements.

Conclusion: Even though the name Jožko Čubrík is Slovak in one of the songs (Nadlice, 1926) and is even mentioned in connection with Ilčík and the Magyar robber Sobri Jóska (with a more similar name), the song seems to have been contaminated with the Magyar song about Rózsa Sándor, a robber from the 2nd half of the 19th century (H-P p. 109) who settled on the Transdanubian Bakon Hill to which the song refers. The stories of "folk reading", translated from Magyar, were published by the "Hungarian Royal Education Society" from 1886. The stanzas about going to the gallows, however, relate to other Slovak folk robber songs.

Examples: H-P, p. 540, no. 653, RÚHV, no. 4069, Wol no. 72/98.

8. *An imprisoned robber complains about injustice*

Incipit: *O ti čarna hura, co tak smutňe stojiš*

Theme: Apostrophe to a black hill with a question whether it knows where robber Janči – Kovačovič is. He used to go to school to the black hill and was not aware whether it was night or day, until he was caught, bound and carried to Rožňava. He finds in the prison his adjutant (military officer) with whom he complains about the injustice that occurred to them as they are going to be beheaded.

Variants: Six variants come from the Nitra region, Záhorie, Liptov and Spiš.

Melodies: In all variants, the song has a melody in the minor of new Hungarian style. Three out of four musical records represent the same melodic type; the fourth record, similar in structure, adopted the melody from the popular folk song *Sihote, sihote*.

Conclusion: The black hill, mentioned in all variants, is understood neutrally and the robber is transported *up along Ďarmoty* or to *Rožňava*. In the variant recorded by P. Hatala in 1892 (SLSp II, p. 276, no. 367) in Myjava, Čierna Hora (Black Hill) is recorded as a local name, and this variant also mentions the towns Mostar and Dormus, and Kovačovič is not characterised as a robber. This record also contains a note by the editor that the song was for sure brought by soldiers from Herzegovina. It mentions that the charging guns may refer to military persecution. Originally, he could have been a military deserter who helped himself by robbing when in need. Several variants, however, also contain fragments of other Slovak robber songs. It is an interesting south-Slavic/Slovak contamination.

Examples: SLSp II, p. 276, no. 467, POD p. 247, RÚHV no. 19652.

9. *An injured robber asks his friends to bury him*

Incipit: *Na Kráľovej holi, Na vídenskej hori*

Theme: Twelve robbers (boys) stand around a fire, one of them is sick (old, beaten). He asks his friends not leave him there and to dig a grave for him. Noblemen pass around while travelling from former Hungary to Moravia, and ask who is buried over there. The variant from Štrba (RÚEt no. 3060) mentions a thirteenth one – “a *hadnagy* (officer – from Hungarian), *beaten all over*”. His friends dig a grave for him at the very top of Poľana hill.

Variants: Seven variants come from western Slovakia, Považie and northern Slovakia.

Melodies: Most songs are preserved as records without melodies. The example mentioned above has a melody in minor and pertains to the group of older types.

Conclusion: The position of a lieutenant beaten by his friends and the

digging of a grave with sharp sabres in one of the variants suggest an event in a robbers' group formed by military deserters.

Examples: CSE p. 249, to isté Bur II, p. 88, no. 208, H-P pp. 428–433, no. 505–508, RÚEt no. 3060, RÚHV no. 40771.

10. *The group of the robber Rinaldini is seized by soldiers*

Incipit: *A tam hore ve skalinách, V čiernej hoľe nad skalinou*

Theme: Rinaldino, the leader of robbers, sleeps in a cave. One day in the morning, his lover wakes him up with a kiss, because the sun is high above the horizon. His friends arrive with bad news – they are besieged by troops. Rinaldino is annoyed because they disturbed him while dreaming. This is followed by a cruel, bloody battle. All 32 (35, 23) robbers are captured, only the leader Rinaldino escapes on a horse.

Variants: Six variants originate from Liptov (3), Gemer, the Žilina region and Kysuce. Three variants tell the full story, the other three are fragmented.

Melodies: All variants preserve the same melody with minor variations. It is a harmonic melody with a four-part form and 3/4 metre. It is based on the tune of the common Russian song “*Volga, Volga*”, which was popular in our country back in the 1st half of the 20th century.

Conclusion: We have not encountered in the entire material any songs on well-known robbers from among neighbouring nations – Czechs, Poles and Ukrainians; the song about an Italian robber is therefore surprising. It is, however, not a purely folk text, but a pattern adopted from the Czech version known from a printed copy, which is reflected in the language of the Slovak variants. However, the song has been largely Slovakised.

Examples: RÚHV no. 27808, no. 30957, no. 25477, RÚEt no. 4163.

11. *Sister betrays her brother – a robber*

Incipit: *Byla jedna Hanička, Ej, sídzem ročky chodzil, po huroch zbujoval*

Theme: A girl whose brother left for robbing goes to the forest to collect grass. She is approached by her brother, a robber, and is offered money. His sister does not accept it and runs to inform the noblemen that they have a robber in the forest. They send armed officers to seize him. The song ends with a monologue of the robber who is sorry for not being able to take revenge.

Variants: The two variants are from Šariš.

Melodies: The only melodic record which exists and is published represents a typical shepherd-robber style.

Conclusion: Given that the theme is so uncommon for Slovakia – sister

betraying her brother (a robber) to noblemen – and the minimum occurrence of variants, the theme is assumed to have been taken over from east-Slavic folklore.

Examples: RÚHV no. 21854. HAL no. 3336. Dlhá Lúka (Bardejov) 1901 – the same H-P, p. 412, no. 487, without melody.

12. *Sister helps her imprisoned brother a robber*

Incipit: *Z jednej strany hory kalina previta.*

Theme: An orphan picks peaches and cries. She is heard by her brother about whom she has not known anything; he offers her money and fabric for clothes. They are, however, heard by twelve robbers; they take Hanička and imprison Janko. After seven years, Hanička cradles her son and remembers her brother. She takes the keys and runs after him. Her brother asks her to call a priest. As soon as he confesses his sins, he falls to dust.

Variants: The only version comes from Kollár's *Spievanky* (1835). The place of the record is not specified, but the dialect suggests eastern Slovakia (Šariš or Zemplín).

Melodies: The melody was not recorded.

Conclusion: There seems to be contamination with a theme according to which the sister betrays her brother, a robber, but the continuation is quite different. Some motifs recall the ballad about children captured by Turks. It may be a record of occasional improvisation, because as a whole it is not logical.

Examples: KOLL II, p. 68, no. 57.

13. *Robbers recognise their sister in a girl brought by violence*

Incipit: *A na hure hori cirňovy ohničok*

Theme: Twelve robbers sit around a fire and are approached by a young man who offers them to bring Katka Siberbeny. Robbers promise to give him two carts of red coins and two carts of white coins (kinds of historic coins). The young man lures the girl out of her home, throws her over the horse, and hands her over to the robbers. They start to prepare the bed for her, asking her from which family she is. Her answer suggests that it is their sister. They let Katka Siberbeny leave and throw the young man into fire.

Variants: The two variants are from eastern Slovakia (Zemplín), from the villages Nacina Ves and Staré.

Melodies: The simple melody of the song suggests a transition to harmonic tonality. The second part is characterised by east-Slovak heterophonic two-part.

Conclusion: J. Horák (H-P, pp. 83–85) considers this song a representative of the theme of knight robbery which was known in Slovakia in the 15th and 16th century. The ballad about robbers taking possession of a young woman in which they recognise their sister is widespread among eastern Slavs (H-P, p. 84). The Slovak variant has a slightly different plot, which suggests that it could have been created independently in eastern Slovakia in the contemporary context, yet under the influence of knowing the east-Slavic tradition. The latter assumption is supported by the fact that it is a unique type present only in eastern Slovakia.

Examples: JAN no. 650. H-P, p. 410–412 and p. 625, no. 486. Nacina Ves.

14. A robber sets himself free from prison, transformed into a bird

Incipit: *Bola jedna mamička*

Theme: A mother brings her son up for seven years and in the eighth year, he flies away. He appears above the prison and asks the prison wardens why they imprisoned him. They ask themselves what kind of bird it is, whether it is not the well-known robber *Janičok* who was already in prison. The song ends with Janík's reflections about the sergeant of Bystrica thinking he would die in prison, but God helped him to get back home.

Variants: Four variants; two of them are from Hrochoť and the other two from nearby villages.

Melodies: The melody of the song was only recorded in Hrochoť, in two similar records. The occasions for singing the song were also noted – at festivities, with musicians.

Conclusion: The song as a whole is not entirely logical. The idea of the song gives the impression of imagination or symbolisation of being set free before rising as a bird. The composition resembles the romance *Bola jedna hrdlička*. It seems to be a local song and characteristic of local melody.

Examples: SLP IV, p. 432, no. 483 – the same RÚHV no. 20894, no. 20986 and no. 38910.

15. Jánošík (Vdovčík) is caught and hanged

Incipit: *Bol by Janík bojoval (bol by Vdovčík vdovčoval), keby sa bol varoval*

Theme: The introductory words suggest that Jánošík (Vdovčík) was caught because of being incautious. His belt, which was left on the table, was seen by an old woman who revealed the secret that his power was hidden in the belt. The belt is nicely decorated. Jánošík (Vdovčík) is led to the noblemen who welcome him as a *trapped bird*. Jánošík turns to them with a request to

allow him to hold for the last time his belt, his shepherd's axe, his lover, the old woman, his hat on his head and a shirt on his back. Most frequently he has three requests, but also four to six. They reject his requests, but fulfil the last one – to dance around the gallows. When he does it for seven times (twelve-times), he jumps up to the height of the hook and is hanged by his rib. In some variants he smokes a pipe at the gallows. The middle part of the song with Jánošík's (and Vdovčík's) requests is similar to the song *Co sa stalo nové v tom liptovskom dvore* (at Kobeliarov – Vdovčík). The variant from Skalité (Kysuce) also contains Jánošík's reply to the blame of why he was stealing: *Bohatým som kradol, chudobným som dával, tak som ja úbohým pomáhal* (*I stole from the rich and gave to the poor, thus helping the miserable ones*).

Variants: 46 variants are localised mainly in Liptov, a smaller number of variants in the Zvolen region (Detva), in Pohronie, Turiec, Kysuce and middle Považie. Songs about Vdovčík are the most popular in Gemer where one can also find many folk fairy tales about him.

Melodies: The texts of this song are close to the melody of “odzemok” (traditional men's dance), which makes it pertain to the shepherd's style.

Conclusion: The song about the national hero Jánošík has Slovak style elements in the text and in melodies. The variants about Vdovčík, who lived a century later, are probably adaptations of the songs about Jánošík. The links between the songs about Jánošík and Vdovčík can also be observed in shorter lyrical songs. Besides various similarities, there are also differences in the narrative songs: noblemen welcome Vdovčík in a less condescending manner – not “vitaj, vtáčik Jánošík” (“welcome, dear bird Jánošík”), but “vitaj, Dovčík tvrdý” (“welcome, you tough Dovčík”). Moreover, the songs about Vdovčík are often fragmented, but are more numerous.

Examples: SSp IV, p. 428, no. 589, H-P p. 534, p. 649, SSp IV, p. 96, no. 112, BAR I, p. 412, no. 217e, SLP III, p. 606, no. 904.

16. *Jánošík (Vdovčík) is captured while staying with his lover and is taken to be hanged*

Incipit: *Čo sa stalo nove v tom liptovskom dvore (v Bardejove, Dubovej, Kobeliarove, Mikuláši)*

Theme: Jánošík is captured while staying with his lover, but there is no mention about being betrayed. Jánošík is tied and most often taken to Mikuláš (but also to Rožňava, Kubín). Noblemen welcome the *trapped bird*. Jánošík turns to them with some requests: to hold, for the last time, his hatchet (shepherd's axe) and to belt-up. His requests are rejected. They only satisfy his third request – to hug his girlfriend because they are not afraid of him anymore. The variant from Nižná nad Oravou contains a fourth request – to dance a robber's dance. The stanzas with the requests are similar

to the song *Bou by ten Jánošík, bou by ten bojovau*. Some variants do not include Jánošík's requests, but contain the reasons why Jánošík robbed: *Veď som ja nezbižal chudobných žobrákov, ale som ja veru zbižal nenásytných pánov* (*I didn't rob poor beggars, I robbed greedy noblemen*). This song also has a parallel text about Vdovčík which makes up a fourth of the records; all of them, however, note only the text without melody. The song also tells about the person who produced the gallows for Vdovčík. As for localisation, it refers to Kobeliarovo or Slaná. His mother is also mentioned – she is sorry that “*že ho na šibeni vetrik preduchuje*” (“*he is blown by the wind in the gallows*”). Vdovčík replies: *Darmo vy, mamička, teraz ľutujete, keď sú deti malé, vtedy ich napomínajte* (“*In vain you feel sorry, mum; you should admonish children while they are small*”).

Variants: 33 variants come mostly from Terchová (5), Jánošík's hometown, and also from Kysuce, Orava, Liptov, Gemer, Tekov, Hont and Spiš. The most complex variants can be found in manuscript records.

Melodies: The simplest tune has the skelet on quintchord with a note-row with the Lydian fourth. Other examples are based on a combination of two skelets in the form of a quintchord.

Conclusion: The song about Jánošík is similar to other songs of the Jánošík cycle. As for localisation, it is influenced by the song about Vdovčík which in turn is derived from Jánošík songs. Regarding music, it preserves the elements of the shepherd's style.

Examples: SĽP II, p. 124, no. 202. KOL, p. 149. MIŠ p. 129. SĽSp II, pp. 401–402, no. 526. MIŠ p. 3, no. 2. H-P, p. 524, no. 640; p. 525, no. 642; p. 536, no. 650.

17. *Jánošík i sled to the gallows, girls cry after him*

Incipit: *Už v Liptove vyzváňajú, Jánošíka chytať majú* (*v Levoči, vo Zvolene*)

Theme: The captured Jánošík is led through the streets; three girls (*brides, lovers*) cry after him and one of them throws herself into his arms. Jánošík sees the fir-tree prepared for the gallows and says how he would decorate if he knew that he would be hanged on it.

Variants: 21 variants – seven from eastern Slovakia, four from Liptov, the others from Gemer, Spiš and central and north-western Slovakia.

Melodies: The melodies mostly have an octave interval and a modal character, and are characterised by free performance. The melodic is mostly of an older type.

Conclusion: It is a romantic love song, different from the other ones from the Jánošík cycle. The territorial dispersion of the variants is extensive.

Examples: PL I, p. 318, no. 430. CSE p. 378–379. MED p. 126, RÚHV no. 30944.

18. *Jánošík's group is robbing*

Incipit: *Na Cvensglóvom vršku, V tej bakonskej hori*

Theme: Robbers are having a rest near a fire on a hill; Jánošík is sleeping, ten men are keeping guard, and one of them is playing the bag-pipe. Ilčík wakes Jánošík up to go hunt for something to eat. Ilčík suddenly sees beyond a fir-tree a big procession with goods. Jánošík asks the coachman to take down the goods. He objects saying that if they were not in the forest he would not be that obedient. Jánošík yells at him and orders him to throw the money into the pit, *nech ich neminieme ani my, ani vy (so that neither us nor you spend it)!*

Variants: Two variants, both without melody records; one of them is from 1870 and the other one from 1950; they are identical to such an extent that the second one seems to be dependent on the first one.

Melodies: K. Plicka (H-P) introduces the melody of this song, but the published text of the 1st stanza is different: *V tej bakonskej hori tichý ohník horí a pri tom ohníčku, ej, dvanásť chlapcú stojí.* The record is from Jablonica (Trnava surroundings). This melody seems to be adopted from a fragment of a song identical to the introductory words of the ballad. (Compare: *Pod bakonskou horou jasný ohník horí a pri tom ohníčku Róža Šándor stojí.* GAŠ, p. 76.) The melody recorded by Plicka is in the minor; it is a transitional type combining older and newer melodic thinking. The record from Sbm and from the Institute of Ethnology is without melody.

Conclusion: P. G. Bogatyriov (BOG, pp. 69-71) points out the links between this song and paintings on glass (mountain boys around a fire), as well as a folk-tale about Jánošík defeating a military brigade led by a general, and a link to a song about robbers robbing a carrier. It is, however, just a minor similarity of motifs. The song describes a concrete episode from a robber's life and could have rather been based on its verbal prosaic version, and can also have an artificial origin. Its sporadic occurrence is also surprising. With regard to the main character Jánošík, the song is believed to have a Slovak origin. This assumption is supported by the motivic links to other folklore forms, including prosaic ones.

Examples: SBM II, p. 90, no. 9 – the same wording, also H-P, p. 254, no. 241, melody p. 597, RÚEt no. 3068 Velké Borové, Liptov.

19. *Jánošík is captured and hanged, as foretold in his bad dream*

Incipit: *A na hore oheň čisty cirničkovy*

Theme: Twelve robbers are standing at a fire. Jánošík worriedly speaks to them because he had a bad dream. As soon as he ends his speech, he is surrounded by noblemen who chain him down. Jánošík asks them to release his hands, but they tighten the handcuffs even more until his hands

are bloody. Jánošík then asks the noblemen (just like in the song *Bou by Jánošík bojovau* and in other similar ones) to hold in his hands his gold, play the pipe and raise his shepherd's axe. The noblemen do not allow him anything and take him away. On the way to the gallows he speaks to his parents. Under the gallows he requests to ask permission from his parents to leave. After that he dances around the castle and jumps into the gallows and is immediately hanged.

Variants: The only record is from Fekišovce pri Úbreži (Zemplín), 20 stanzas.

Melodies: Two-part melody of an older type.

Conclusion: The song forms a part of the idealising tradition about Jánošík. With its motivic similarity it pertains to the Jánošík cycle. The parts about harsh enchainment are similar to the song *Čo sa stalo vnove pri Kobeliarove* with the robber Vdovec as the main character. The song is probably of artificial origin given its sporadic occurrence and the complexity of the form. Most partial motifs, however, represent travelling folk stanzas.

Examples: JAN VII, no. 1362, the same H-P p. 526, no. 643, source JAN, RÚHV no. 5845.

20. *Jánošík complains about being betrayed by a bag-piper*

Incipit: *Nenazdau som sa ja v Klenovci na krčme*

Theme: Jánošík complains about a bag-piper who betrayed him falsely. The complaints are followed by Jánošík's apostrophe (illogical regarding the last stanza) saying that he would not rob anymore. He defends himself claiming that he only robbed noblemen and *bad judges*. Jánošík then turns to Hunka who is in prison and says good-bye to him. Later he talks to Uherčík who is out and asks him to be cautious. In the two penultimate stanzas, Jánošík's apostrophe (*where is your sabre?*) alternates with Jánošík's call to the inn in Klenovec. The last stanza says that this song was composed by *Jánošík, zbojnícky kapitán (robbers' captain)*.

Variants: The only version from the collection by A. Halaša (HAL no. 13985) is from the village Tomčany (Turiec). According to Halaša, the original source is a manuscript by an unknown author from 1812. It was also published by J. Horák (Hor p. 236, no. 50).

Melodies: Only the text of the song is recorded. The record of the melody presented here was added by K. Plicka from his own records which relate to the motif of Jánošík's sabre in terms of text. The published melody of parlando character with a descending melody with an octave interval pertains to older layers.

Conclusion: The song has a folk character, but does not have a continuous sequence, as if it was composed of heterogeneous parts. The composer of the song seems to have used different known stanzas of other songs. J. Vilikovský (VIL) describes the history and publishes in full extent three

manuscript songs from around 1780 which were distributed by copying. Viličkovský got to the source on the basis of which he could also identify the changes made in the poems by B. Tablic who published them in 1809 in his *Slovenskí veršovci* (pp. 107–137). This refers to three artificial compositions *O Surovec Jakubovi, zbojníkovi* (About Jakub Surovec, the robber), *Píseň o Jánošíkovi zbojníkovi* (Song about Jánošík, robber) and *Píseň o Adamovi a Ilčíkovi, zbojníkoch* (Song about Adam and Ilčík, robbers). Some parts of the composition about Jánošík relate to our folk romance. All three poems are written in Biblical Czech, the literary language at that time; the parts presented here are written in the same language. Hence, they relate to folk composition in terms of motifs, but are different when it comes to the language. It is difficult to make a clear conclusion whether a folk song inspired an artificial song, or vice versa, some parts of the artificial song penetrated into the folk tradition. We are talking about approximately 24 lines which show large similarities. This issue is studied more closely by P. G. Bogatyriov (BOG pp. 90–96), as well. When we speak about mutual links, we should not leave out prosaic folk works. The significant share of folk song creativity in the general composition of this song is mainly proven by the large number of individual songs with texts which form a part of the song presented here.

Examples: HAL 13985, the same HOR p. 236, no. 50, H-P p. 519, no. 633.

21. *Kapusta and Ursíni are hanged because of stealing*

Incipit: *Zabili, zabili dvoch chlapcov bez viny*

Theme: The epical introduction is followed by a question addressed to Kapusta of why he was enchained. Kapusta replies that he only stole one pot (one taler, one heifer) for which he is going to be hanged. As they are leading him to the gallows, his wife calls from behind his back to join hands, but he cannot. Under the gallows he asks the executioner to say good-bye to his wife. The ending has different points (or is missing). The song clearly presents an empathetic attitude towards the robber.

Variants: 14 variants come mainly from the Zvolen region, but also from Horehronie, Liptov and Gemer.

Melodies: The song is traded down with a rhapsodic parlando melody of descending character of an older type. The variant presented by a chief shepherd from Liptovské Sliache (RÚHV no. 28434) has a typical shepherd's pipe melody known in conjunction with shepherd's texts.

Conclusion: Given the place of occurrence and the nature of the melodies, the song represents a shepherd-robber type from Podpoľanie, spread mainly within this region.

Examples: BAR I, p. 349–350, no. 169a, text b. MED D, p. 266. HOR, p. 244, no. 54. PL I, p. 346, no. 476. SLP IV, p. 429, no. 478.

22. *Paľo Demikát is killed because of a reward*

Incipit: *Veru už zabili Demikáta Paľa*

Theme: The Bezeks kill Paľo Demikát to get a reward offered by Šurman. Šurman (A. Šundik) watched as they tortured him. Demikát's girlfriend mourns him.

Variants: The ten variants come mostly from the Zvolen region (Detva, Očová, Poniky, Pliešovce, Môtová).

Melodies: The melodies are descending and have a small interval. The tempo giusto resembles a dance type.

Conclusion: It is a typical novelistic song based on a real event, known among people independent from the song. P. Dobšínský attached the following note in SbM (p. 89): "Demikát was originally from Klokoč, Zvolen region. As a mountain boy, he robbed together with his friends. Šurman, a guard, offered a reward of 300 golden coins for capturing Demikát alive and 100 golden coins for bringing him dead. For this reward, Demikát was betrayed and shot by the Bezeks, a peasant family from Pliešovce." On the basis of the facts and names, the song is clearly of domestic origin.

Examples: MED, p. 122, no. 11. MED D, p. 261–262. HOR, p. 239, no. 52. BAR I, p. 349, no. 169a. H-P. p. 568, no. 690, 690a.

23. *Matúš Budáč is killed while robbing*

Incipit: *Spoza vrch Poľany slniečko vychodí*

Theme: Friends contact Matúš (Janík) Budáč and call him to rob. His young wife tries to dissuade him from going and, instead, calls him to church. Matúš orders her to go there alone. She tries to find him among some married men but in vain, because Budáč was killed *at a limestone kiln (in Hrochoť valley)*. His friends come to tell this news to his wife. The individual variants have different endings: Matúš is covered by needle-cuts, thrown into water because of a stolen heifer, or there is also an addendum according to which he is mourned by the widows of Hrochoť, or the son ends with a speech by Budač or his wife. The variant from Očová (RMS, no. 451) tells a story of how Budáč enters a sheep-farm, takes sheep for his brother, but is spotted by the chief shepherd who stabs him in the rib. The other variants tell no details about the object of robbing.

Variants: All ten variants are from the Zvolen region (Detva, Očová, Hrochoť, Hriňová, Povrazník).

Melodies: The melody is based on a single basic type with repeats of the third line which is varied. It is a parlando melody with regular structure, and is mostly recorded in two-fourth or four-fourth metre with a note specifying how to sing it: *Hovorene* (parlando), or *Pomaly* (slowly), *Voľne* (freely). As for tonality, mainly tunes in minor of an older type or modal tunes are used.

Conclusion: It is a novelistic type of song with a plot based on a real event, as a result of which its occurrence is limited in terms of territory.

Examples: MED D, p. 111, no. 1; Sl.l.p. IV, p. 425, no. 472, H-P p. 393, no. 477, RÚHV no. 15417.

24. *Robber Šimko is captured*

Incipit: *Idú listy po gemerskej stolici*

Theme: *Šimko* is captured on *Šiarkanica* (name of a hill in the Muráň district); *Kartúnik* (*Kartuňák*) wants to shoot him but *Šimko* asks him not to shoot, he would submit voluntarily. Young women “*hajdúk*” (policeman) from Muráň are greedy about *Šimko*’s money. *Šimko* asks for a gun from a to shoot *Zuzanka Fabuli*.

Variants: The five variants (four from Gemer, one from Spiš) are closely interlinked.

Melodies: No melody records.

Conclusion: The name *Šimko* pertains to a real robber from Gemer who was a member of the Michal Vdovec’s group and lived in the 1st third of the 19th century. According to court documents of 1831, Martin *Šimko* was a companion of Michal Vdovec in fights. “According to folk tradition, *Šimko* deserted from the military and stayed for some time in Muráň where he fell in love with *Zuzanka Fabuli*. After *Kartuňák* realised this (*Zuzanka* was actually his girlfriend), he started to pursue him. *Šimko* retired to the Muráň Mountains, *Šárkanica* hill (*Šiarkanica* or *Šárkanova jama*) where *Kartuňák* sought him out and shot him. The folk tradition tells nothing about whether *Šimko* was betrayed by *Zuzanka* or whether he was sought out by *Kartuňák*” (GAŠ, p. 68-70). According to V. Gašparíková, the song about *Šimko* is the only case where the people of Gemer praise in a song a robber other than Michal Vdovec.

Examples: MED, p. 119, no. 8. GAŠ p. 69-70. DRO p. 153. H-P, p. 445, no. 523, the same SbM, p. 88.

25. *A recently released robber is taken back to prison because of a murder*

Incipit: *Zvolenskýho zánku chlapci pozerajú*

Theme: A young man disappears from the Zvolen Castle. He is searched for by the police. They catch him, tie him down and lead him through the gates of Bystrica (up along *Ďarmoty*). The lawyer’s wife asks what he had committed, as he had been released from his cell just a week ago. The lawyer replies that he had killed a man on the road to Zvolen because he did not greet him. The captain says that the man should be imprisoned for twelve years, since he is a young robber and has committed many sins.

Variants: The three variants are from central Slovakia.

Melodies: Only one of the examples (from 1950) contains a record of the melody of modal nature.

Conclusion: This theme presents the robber as an arbitrary, boastful young man able to kill for petty causes. The planned punishment for his sins shows a critical attitude towards the robber.

Examples: RÚEt no. 2986, H-P p. 497, no. 593, RÚHV no. 11702.

26. Two Kokava citizens are imprisoned for committing a robbery murder

Incipit: *Čo sa stalo nové v ťurianskej dedine*

Theme: The song describes the preparations for robbery by four men *Král, Budín, Hľiuko, Svitaj* (Herceg), how their roles are divided, who is on guard, who enters first. They approach Ursíni's yard; the door is opened by a servant (Madlena) with whom they seem to have agreed with in advance. Ursíni is killed for no reason and his wife for seven ducats. The ending is factual, but with certain sympathies towards the sinners, such as *teraz ich morujú, úbohých chlapcov neborákov (and now they are tortured, poor boys)*.

Variants: Three records from Novohrad and Gemer.

Melodies: Two recorded melodies have a modal character and a parlando and also a giusto style.

Conclusion: This novelistic song is very concrete and descriptive and must have been based on a real event.

Examples: H-P, p. 400, no. 481 (based on Hal, the melody is introduced by K. Plicka on the basis of his own record from Horný Tisovník). ŠLP II, p. 331, no. 604, Turie Pole.

27. Two Kokava citizens are imprisoned and hanged by the noblemen of Novohrad

Incipit: *Murujú, budujú v Ďarmotech temnice*

Theme: Two citizens of the Kokava village are imprisoned for robbery. The song tells their story. They were led by Adam Bocman, dressed in an altar robe. He then donates the robe to Mara Pirohová who makes a dress out of it and colours it black to mourn Adam. The noblemen of Novohrad watch the robber being led to the gallows. Next is an apostrophe from the inhabitants of Kokava asking why the two boys are being hanged, blaming the notary and the reeve. The lyrical ending is a kind of a cliché *Povecte, odkážte tej mojej materi... (Tell my mum...)*

Variants: The only available variant is from Kokava nad Rimavicou (Gemer).

Melodies: No melody record.

Conclusion: The concrete names and the localisation of the story suggest a novelistic character of this local song.

Examples: RÚEt no. 2994.

28. *Janík, robber, is killed while staying with his girlfriend; the murderer is imprisoned*

Incipit: *Zabili Janíka, zabili zbojníka*

Theme: Janík is killed while staying with his girlfriend. It is not clear who killed him (there were also his friends, but at the end a woman is imprisoned). His bleeding head is covered by *Anka's* headscarf and *Klenovka* takes him to his brother's stable. The doctor checks the head. *Anička*, his girlfriend, is asked how she killed him. She refuses to answer. *Klenovka* is imprisoned.

Variants: The two extensive records from Lešť and Madačka villages are similar.

Melodies: Both recorded melodies are modal.

Conclusion: Sporadic variants seem to describe a local event which, after some time, is not very clear about the murderer. The song has 17 stanzas.

Examples: SLP II, p. 294, no. 533, detto RÚHV no. 11600, H-P p. 396, no. 479.

29. *Render Pišta is killed because he shot at policemen*

Incipit: *Čo sa stalo vnove v tej nováckej hore*

Theme: Render Pišta who used to walk in Potocké hory (mountains) with a rifle and shoot at policemen is killed. He used to walk in female clothes and with his head down in order not to be recognised. The first one to beat him is Paľko Tkačoje because he dares to enter his storage-room. The shepherds of Žičov are alerted about the injured Pišta by sheep bleating above his body. The shepherds ask him to get up, but he replies that he has completely injured his head, says good-bye to them and sends greetings to his family, to the people of his village and, finally and ironically, to the reeve of Nováky.

Variants: One record from the manuscript collection of K. Plicka is from Veľký Lom.

Melodies: The only available melodic record is not considered here, because according to the text under the melody, there seems to be a different theme and a different stanza structure. K. Plicka incorrectly assigned this tune to the above text.

Conclusion: A unique type of a novelistic song telling about a robber disguised in female clothes. According to J. Horák (H-P p. 81), he might have been a deserted policeman who committed minor thefts at the place of his

residence. Such a manoeuvre could have hidden the robber for some time, or to draw away attention from him mainly with regard to potential shooting by policemen.

Examples: H-P p. 398, no. 480, Veľký Lom.

30. *A hiding robber is caught and executed, his lover mourns him*

Incipit: *Na visokej hure snížok zaľetuje*

Theme: It snows in the mountains and Janči, the robber, goes to church. He becomes noticed there, and so he escapes to a shepherd's hut where he is caught, enchained and taken to the reeve. His lover is crying next to him all the time, afraid of what would come next. Janči tries to calm her down saying that nothing bad would happen. He is, however, condemned on Monday, taken to the place of execution on Tuesday, the gallows are installed on Wednesday and fixed on Thursday, and the executioner comes on Friday. When his lover cries about his fate for the last time, Janči the robber reconciles with his fate and accepts his lot from God.

Variants: The only record from Brekov (Humenné, recorded in 1941) was published several times.

Melodies: No melody record.

Conclusion: A sporadic variant of the story telling how the robber tries to hide and defy his destiny is interesting.

Examples: WOL no. 118/71, the same KOL p. 148, no. 60, the same BUR II, p. 17, no. 152.

31. *Janko Jablonický is imprisoned after long persecution*

Incipit: *Janku, Janku, Janku Jabloňický*

Theme: The song addresses a concrete robber from a village called Jablonice, reproaching him all his sins – he stole, robbed, looted, seduced others' women. It describes his robbing area and mentions the reward for catching him. After a long persecution the robber ends up tied down in prison, waiting to be executed.

Variants: The only record is from Lakšárska Nová Ves village (Záhorie).

Melodies: Four-part melody in minor with a regular simple rhythm.

Conclusion: A valuable novelistic song with a very concrete locality name and personal name. It was recorded thanks to an in-depth field research by J. Blaho.

Examples: BLA V, p. 36, no. 48.

32. *A group of robbers resists policemen*

Incipit: *Pól patnásta roka sem já bul starý*

Theme: Robbers go to an inn to have a glass of wine before setting out for robbing. They ask the inn-keeper to send a girl to keep watch of policemen coming. As soon as the girl goes out she spots twelve policemen coming. She informs the robbers; they quickly take their guns and start attacking the policemen. The shooting is so heavy that the policemen are forced to escape.

Variants: The only record comes from Osuské (Senica).

Melodies: A newer melody with an interpretation note *Pomaly, baladicky* (slowly, in a balladic manner).

Conclusion: The only version from Záhorie is preserved thanks to the in-depth research by J. Blaho in this field.

Examples: BLA II, p. 91.

CONCLUSION

Robbery is a wider European phenomenon which arose and evolved under the influence of historic processes and the social situation of individual countries and ethnic groups. In this context, the Carpathian region, including Slovakia, holds a special position. The historic development of this region provided many opportunities for mutual communication, yet its folk traditions and the traditions of its closest neighbours show many specific features. For a long period of time, folklorists have sought to find what is common to these national cultures which are so close mainly by their languages, and what is autochthonous. Our paper, motivated by the effort to succeed in this research, therefore focuses on this topic and particular themes in order to facilitate mutual comparison.

My interest in this topic was motivated, among other things, by the work of the International Committee for the Study of Folk Culture of the Carpathians and the Balkans, which was largely concentrated in the Institute of Ethnology SAS in the 1980s and the 1990s. I obtained the whole set of songs which enabled me to make a deeper selection and to have a broader overview during the preparation of the Catalogue of Slovak Narrative Songs (BUR III) by excerpting a major part of the published and archived material on Slovak folk songs. This enabled me to provide the approximate number of variants of individual songs, which largely completes the picture of them being handed down. Each folklorist knows that it is not possible to obtain the entire number of variants given the state of the research and also because many records can only be found in private manuscript collections which are not available. Regarding the rich amount of excerpted material, the indicator of the occurrence of the individual types can still be considered very interesting.

The collected material is split into several groups – from the most general perspective into the following three: A/ Songs characterised by inter-ethnic links; B/ Songs of domestic origin about the most famous Slovak robbers Jánošík and Vdovčík; C/ Novelistic songs (Novelistic ballads) about concrete events, spread mainly regionally or known just locally.

In group A/, the first two types are most interesting – with their themes registered in the Types of International Folktales (ATU). This fact, however, does not prove the international occurrence of their song forms; this only proves that the themes are widespread and could have been a certain incentive for creating their song versions. The very first song (no. 1), often in-

troduced by other researchers under the title *Robber's wife*, is clearly of a Carpathian type present among all Slavic nations neighbouring with Slovakia, but also among more distant Slavic ones. According to J. Horák, the Czech, Slovak, Polish and krainian evidence form a common group. According to O. Zilynskyj (ZIL II), wider thematic links can also be found among Croats and Slovenes. He relates the type of the song with a lullaby and with the biting of the child's cheek by the mother before being beheaded to Magyar ballads, as well. According to Moravian researchers (Š-S p. 175), the group of Moravian variants is poorer and simpler compared to the Slovak and Polish traditions in terms of motifs. These can be found in different parts of eastern Moravia, from its southernmost tip up to the northernmost villages of Silesia around Těšín. The Moravian traditions are characterised by versions ending with the disclosure of the murder and subsequent imprisonment of the robber. Slovakia is rather characterised by a big number of full, yet varied versions.

Theme no. 2 about the "robbed inn-keeper" is not documented as widely as the previous type, but the existence of several versions and the melodies differing in their tonality also suggest its handing down during long periods. It is interesting mostly for the fact that it is the only song built on an ingenious idea in which robbing is carried out while dancing and having fun with the robbed woman. In general, the song is considered Polish in origin, which is proven by several incipits introducing the place "V mestečku vo Sliezske" ("In a Silesian town"), "V Opave" ("In Opava"), but is further adopted by singers through localisation: "Na Sliačku" ("In Sliač"), "V Prešove" ("In Prešov"), etc. According to O. Zilynskyj (ZIL II), the Slovak versions have a wider epic plot and contain more concrete information about the place and the characters which suggests that they could have been created in Slovakia. I support the opinion that, regarding the record in ATU, the song was created on the basis of an international theme in Poland from where it spread to Slovakia and to the Moravian-Silesian region, where it again has several versions. According to O. Zilynskyj, Ukrainians did not know this song.

Even less recorded is theme no. 3 about robbers killing a pregnant woman. The plot implies that it is a type of song from the early ballad period, which is supported by magic elements – robbers' imagination with traits of superstitions. Given the limited occurrence of the song, it could have penetrated from the Ukraine.

On the other hand, song no. 4 about robbers attacking a carrier is widely documented. The fact that it has been handed down for long periods of time is proven by the character of the melodies the tonality of which suggests several development periods. The song is a popular social song all over Slovakia and is less known in eastern Moravia (Moravian Slovakia and Wallachia, Valašsko), and is sporadically known in southern Poland.

Similar affinities can be found in song no. 5 which is also known in Moravia and Silesia, yet with Slovak origin.

The least numerous, taking into consideration the close neighbourhood, are filiations with Magyar folk culture. This is due to big language differences. An exception to this rule are themes no. 6 and 7. The song about the young man killed for money is directly derived from a Magyar ballad. The text is, naturally, adapted, but some words, such as “hajov-legén”, or the incipit “Zabili Šipoša” clearly suggest the origin of the song, surprisingly widespread all over Slovakia up to the north. Song no. 7, which represents a contamination of the Magyar song about the Magyar robber Rózsa Sándor, has its origin in a story from popular readings published in Magyar. It is less widespread and is known only in western Slovakia.

Songs no. 8 and no. 9 attract attention by telling a story about a military aide (hadnad') or about digging a grave with sabres. The song may refer to a robbers' group formed by military deserters. Throughout history, Slovaks were engaged in many battles and fights, and after defeat they temporarily had to rescue themselves by staying in robber camps in mountains, or by creating groups on their own and living temporarily from what they robbed.

At first sight, song no. 10 about Rinaldo Rinaldini does not pertain to this group. An objection to this is its relative popularity and the fact that the character of the Italian robber penetrated also in the Slovak prosaic tradition which even mentions him as Jánošík's companion. The song is based on a novel by Ch. A. Vulpius from 1797, which also served as a basis for a booklet of popular reading (GAŠ II, p. 23).

Songs no. 11 and no. 12, both of them widely documented in Šariš, tell a story about a robber and his sister. In the first case, the sister refuses her brother's material offers and informs the authorities about his sins. In the second case, the offer for wealth to the sister is heard by twelve robbers; they take Anička as their wife and imprison Janíček. Due to the uncommon character of the theme in Slovakia and the minimum number of variants from mainly eastern Slovakia, and to the fact that this topic is common in eastern Slavic folklore, I assume that it is an infiltration from this source. This also applies to song no. 13 about Katka Siberbeny.

In spite of its epic beginning, the specifically localised song no. 14 represents a lighter romance on a dreamt-of escape from prison in the form of a flying bird.

The middle part B/ and the core of the collection consist of songs about the most famous Slovak robbers Jánošík and Vdovčík. There are many tales – both realistic and magic ones – and some of them correlate with the songs. Juraj Jánošík (1688 – Terchová, 1713 – hanged in Liptovský Mikuláš) joined Rákóczi's rebellious troops at a young age and the emperor's army later. The robbers' leader Tomáš Uhorčík seduced him into robbery, and Jánošík later became the captain of the robbers' group. A wider list of his robber companions can be found in fairy tales; songs only list some of them. Jánošík's robbing did not last long, yet the folk tradition ascribed to him heroic properties in the form of a “magic belt” or “Jánošík's treasure”, and

made from him a prominent defender of common people who “takes from the rich and gives to the poor”. In terms of themes, the songs are less rich compared to fairy tales, and focus less on the life and robbing by Jánošík and more on his capturing and going to the gallows and his heroic behaviour until the last moment. He became a national hero and is represented as an important symbol even today. The group of Jánošík songs begins with more numerous records followed by songs with less numerous or sporadic records.

Michal Vdovec (Vdovčík) (1803 Henckovce – 1833 hanged in Henckovce) also served in an army, but later he deserted and started to rob. With his own group he robbed in his home region Gemer and in Hont and Spiš (GAŠ II). In that period, songs about Jánošík were already widespread, and the folk traditions began to identify the two robbers due to their similar lives and deaths. We can therefore conclude together with V. Gašparíková that the songs about Vdovčík are a kind of a derivative of Jánošík songs. The same songs therefore refer to one or the other one. Fairy tales and legends about Vdovčík were widely disseminated mainly in his home region Gemer, but the song filiations with Jánošík themes went much further. Given the time lapse of one hundred years between the two of them, Vdovčík was not attributed magic powers of a national hero and is rather depicted as a tough and stubborn robber who did many bad things throughout his life for which the authorities took a stricter attitude towards him in Jánošík motivated songs. The songs also reflect the general change in social awareness and of robbery as such, which started to fade away at the beginning of the 19th century.

C/ Novelistic songs represent a special group of robber songs. While in the previous types the tough and cruel balladic reality is often accompanied by romantic elements which gave some light to the plots, novelistic songs focus directly on actions through concrete and precise data. They give name to the characters, describe their look and behaviour, and localise the plot. They depict different actions which rather have the nature of robbery and thefts, but also murder. For this reason novelistic songs can mostly be found locally or regionally. Exceptionally, they mention a “standardised” robber Janči. They often tell stories about family, wives and about fellow-citizens’ reactions. The plot takes place in a village, a town or a certain part of a district, but without giving date.

All three groups of songs reflect attitudes towards robbers – both positive and negative ones, as well as various stylised ideas about them. The following thematically specific motivic elements prevail: the motif of revolt, social criticism, revenge on nobility, as well as vitality, life energy, insuperability, but also resignation, sadness, failures and dissatisfaction. Their cognitive function is manifested by being a symbol of national historic and social awareness. In some localities which actively preserve folklore traditions, they are perceived even today as living heroes in the context of other songs.

The historic situation, geographic and ethnic conditions and the resulting specific poetics caused mutual inclination of the folklore created by the nations of the Carpathian region. Slovak robber songs form a rich layer in this context, demonstrating a relatively high level of authenticity and originality, which influenced the penetration of this part of folklore beyond state and ethnic borders. Motifs from neighbouring nations were adopted to a lesser degree.

LIST OF THEMES

A/ Themes characterised by inter-ethnic links

1. *Robber kills the brother of his wife (and his wife)* (187 variants), main occurrence in the mountainous regions of Slovakia from which it is spread to lowland regions. Records also from Slovaks in Hungary, Bulgaria and Serbia.
2. *Robbers robbing an inn-keeper* (54 variants), extended mainly in the northern regions of Slovakia and in Hont. A different version can be found in the Nitra region (three variants).
3. *Robbers kill a pregnant woman to get an unborn child for magic purposes* (six variants), mainly Gemer and one variant in Šariš, limited occurrence in terms of territory.
4. *Robbers attack a carrier* (50 variants), popular all over Slovakia and also among Slovaks in Hungary and Serbia.
5. *A girl releases eleven robbers imprisoned in a tower, and leaves one of them there to be hanged* (37 variants), one of the well-known songs, extended in western and central Slovakia and among Slovaks in Hungary, Bulgaria and Serbia.
6. *A young man killed because of money is mourned by his parents and lover* (14 variants), known in different parts of Slovakia.
7. *A robber is led to the gallows* (three variants) western Slovakia.
8. *An imprisoned robber complains about injustice* (six variants), dispersed all over Slovakia.
9. *An injured robber asks his friends to bury him* (seven variants) from western and northern Slovakia.
10. *he group of the robber Rinaldini is seized by soldiers* (six variants, three full and three fragmented versions).
11. *Sister betrays her brother – a robber* (two variants are from Šariš). The song is known among Ukrainians.
12. *Sister helps her imprisoned brother, a robber*. The only version without the record of the melody and of the place of occurrence suggests eastern Slovakia by its dialect (Šariš or Zemplín). It has a link to Ukrainian traditions.
13. *Robbers recognise their sister in a girl brought by violence* (two variants from two different villages of the Zemplín region). In spite of the basic plot widespread in east-Slavic traditions, the song represents an independent presentation of the theme.
14. *A robber sets himself free from prison, transformed into a bird* (four variants, two from Hrochoť villages, Zvolen region). Allegoric form.

B/ Songs about the best-known Slovak robbers Jánošík and Vdovčík

15. *Jánošík (Vdovčík) is caught and hanged* (46 variants) known mainly in Liptov, less frequently in the Zvolen region; the songs about Vdovčík are widespread mainly in Gemer.
16. *Jánošík (Vdovčík) is captured while staying with his lover and is taken away to be hanged* (33 variants) mainly from Terchová, but is also widespread in several other regions. It is also adopted in southern Poland and Podhalie.
17. *Jánošík is led to the gallows, girls cry after him* (21 variants), wider territorial occurrence; seven variants come from eastern Slovakia.
18. *Jánošík's group is robbing* (two variants), links to other folklore forms.
19. *Jánošík is captured and hanged, as foretold in his bad dream* (a single record from Zemplín).
20. *Jánošík complains about being betrayed by a bag-piper* (the only variant from Turiec shows links to artificial works).

C/ Novelistic songs, mainly of regional or local importance

21. *Kapusta and Ursíni are hanged because of stealing* (14 variants), mainly from the Zvolen region, as well as Horehronie, Liptov, Gemer.
22. *Paľo Demikát is killed because of a reward* (ten variants), mainly from the Zvolen region.
23. *Matúš Budáč is killed while robbing* (ten variants), exclusively from the Zvolen region.
24. *Robber Šimko is captured* (five variants), mainly from Gemer, one variant from Spiš.
25. *A recently released robber is taken back to the prison because of a murder* (three variants), from the Zvolen region and Gemer.
26. *Two citizens of Kokava are imprisoned for committing a robbery murder* (three variants), from Novohrad, Gemer.
27. *Two citizens of Kokava are imprisoned and hanged by the noblemen of Novohrad* (the only variant is from Kokava nad Rimavicou.)
28. *Janík, robber, is killed while staying with his girlfriend; the murderer is imprisoned* (two variants from Lešť and Madačka).
29. *Render Pišta is killed because he was shooting at policemen* (one record from Veľký Lom village, Novohrad).
30. *A hiding robber is caught and executed, his lover mourns him* (one record from Brekov, Zemplín).
31. *Janko Jablonický is imprisoned after long persecution* (one record from the municipality of Lakšárska Nová Ves – Záhorie).
32. *A group of robbers resists policemen*. The only record is from Osuské (Záhorie).

BIBLIOGRAPHY AND SOURCES – ABBREVIATIONS

- ATU UTHER, H.-J.: The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography. Based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson. In: FF Communications no. 284-286. Helsinki 2004. Vol. II.
- BLA BLAHO, J.: Záhorácke pjesničky I-VI, Bratislava 1948–1986
- BAR BARTÓK, B.: Slovenské ľudové piesne, Bratislava 1959–2007
- BUR BURLASOVÁ, S.: Ľudové balady na Horehroní, Bratislava 1969
- BUR II BURLASOVÁ, S.: „V šírom poli rokyta“ II, Balady a iné epické piesne, Bratislava 1984
- BUR III BURLASOVÁ, S.: Katalóg slovenských naratívnych piesní. Typenindex Slowakischer Erzähllieder, Etnologické štúdie 2–4, Bratislava 1998, vol. 1–3
- BOG BOGATYRIOV, P. G.: Slovackije epičeskije rasskazy i liroepičeskije piesni, Moscow 1963
- CSE Šesťsto slovenských ľudových piesní, zostavil K. Csecsotka, Budapešť, no year (until 1914)
- DEME DEME, D.: Mit dalolnak a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Szlovákok?, Miskolc 1964
- DRO DROPPA, J.: Dejiny hradu Muráň. Edition by Jozef Bahéry in Pohorelá 1905
- ELSCH ELSCHEKOVÁ, A. – ELSCHEK, O.: Slovenské ľudové piesne a nástrojová hudba. Antológia, Bratislava 1980.
- GAŠ GAŠPARÍKOVÁ, V.: Zbojník Michal Vdovec v histórii a folklóre gemerského ľudu. Bratislava 1964
- GAŠ II GAŠPARÍKOVÁ, V.: JÁNOŠÍK obraz zbojníka v národnej kultúre, Bratislava 1988
- GAŠ III GAŠPARÍKOVÁ, V. – PUTILOV, B. – KÜLLÖS, I. – SZABÓ, P.: Geroj ili zbojnik? Obraz razbojníka v folklóre karpatskogo regiona, Budapest 2002
- GER GERYK, J.: Slovenské ľudové piesne z Púchovskej doliny II, 1926
- HAL Manuscript collection of texts of Slovak folk songs from the end of the 19th and the beginning of the 20th century. The authors of the records are Andrej Halaša and his colleagues. The collection is deposited at Matica slovenská, today Slovak National Library in Martin
- HOR HORÁK, J.: Slovenské ľudové balady, Bratislava 1956
- H-P HORÁK, J. – PLICKA, K.: Zbojnícke piesne slovenského ľudu, Bratislava 1965
- JAN JANKOVEC, J. E.: Zemplinske špivanky, zošit I-VII, manuscript collection from 1927–36, deposited at the Institute of Ethnology of the Academy of Sciences of the Czech Republic
- KOL KOLEČANYI, M.: Slovenské ľudové balady, Bratislava 1948
- KOLL KOLLÁR, J.: Národné spievanky I, II, 2nd edition Bratislava 1953 (1st edition Budín 1834–35)
- KRES KRESÁNEK, J.: Slovenská ľudová pieseň zo stanoviska hudobného, Bratislava 1951
- MAN MANGA, J.: Z minulosti Veňarcu, Budapest 1978
- MED MEDVECKÝ, K. A.: Sto slovenských ľudových ballád, Bratislava 1923
- MED D MEDVECKÝ, K. A.: Detva, 1905

- MEL MELICHERČÍK, A.: Jánošíkovská tradícia na Slovensku, Bratislava 1952
- MIŠ MIŠÍK, Š.: Piesne ľudu slovenského, 1898
- PL I PLICKA, K.: Slovenský spevník I, Bratislava 1961
- POD PODJAVORINSKÁ, L.: Piesne z Hor. Bziniec, Český lid XIV, 1905
- RMS Archive of Matica slovenská in Martin (ALI), today Slovak National library
- RÚEt Song archive of the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava
- RÚHV Song archive of the Institute of Musicology of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava
- ROZ KÁLMÁNFI, B.: Rozmarín zelený. Slovenský folklór z okolia Esztergomu, Budapest 1973
- SbM Sborník slovenských národných piesní, povestí, prísloví, porekadiel, pohádok, hier, obyčajov a povier. Published by Matica slovenská, vol. I 1870, vol. II Martin 1874
- SEP SEPRÖDI, J.: Marosszéki dalgyűjtemény. In: Ethnographia 23, Budapest 1912
- SEP Slovenské ľudové piesne, I (2nd edition) Bratislava 1959, II – 1952, III – 1956, IV – 1964
- SlSp Slovenské spevy 2nd edition I – 1972, II – 1973, III – 1976, IV – 1978 (1st edition I, II, III – Martin 1880, 1890, 1899)
- Š-S ŠRÁMKOVÁ, M. – SIROVÁTKA, O.: Moravské a slezské lidové balady se zbojnickou tematikou. In: Interetnické vzťahy vo folklóre karpatskej oblasti, Bratislava 1980, pp. 171–191
- VÁC VÁCLAVÍK, A.: Podunajská dedina v Československu, 1925
- VIL VILIKOVSKÝ, J.: Tři nejstarší slovenské zbojnické písně. In: Bratislava IX, 1935, no. 5, pp. 550–573
- WOL Collection of folk literature collected by students of Slavic studies of the Faculty of Arts in Bratislava in 1928–1944 under the leadership of profesor F. Wollman. Deposited at the Institute of Ethnology SAS in Bratislava
- ZIL I ZILYNSKYJ, O.: Interetnické vzťahy v lidových baladách západných Karpát In: Interetnické vzťahy vo folklóre karpatskej oblasti, Bratislava 1980, pp. 193–206
- ZIL II ZILYNSKYJ, O.: Lidové balady v oblasti západných Karpát. Interetnická skupina. Academia, Studie ČSAV no. 13, 1978, Prague 1978
- ŽAK Banícka dedina Žakarovce, Bratislava 1956, Burlasová, S.: Ľudová hudobná kultúra, pp. 527–588

OBSAH

Úvod	5
Poznámky k zápisom piesní a analýzam melódíí	8
Typy piesní a komentáre	17
Záver	69
Zoznam sujetov	74
Literatúra a pramene – skratky	76
Narrative Songs about robbers. A Contribution to the Comparison Study	79
Types of Songs and Comments	83
Conclusion	105
List of Themes	111
Bibliography and Sources – Abbreviations	113

V EDÍCII ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE DOTERAZ VYŠLO:

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 1

Folklore in the Identification Processes of Society. G. Kiliánová, E. Krekovičová (eds.). Bratislava : Ústav etnológie SAV, 1994. 165 s. ISBN 8085665328.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 2

Burlasová, Soňa: *Katalóg slovenských naratívnych piesní. Typenindex slowakischer Erzählieder.* Zväzok 1. E. Krekovičová (ed.). Bratislava : Vydavateľstvo VEDA – Ústav etnológie SAV, 1998. 225 s. ISBN 802240506X.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 3

Burlasová, Soňa: *Katalóg slovenských naratívnych piesní. Typenindex slowakischer Erzählieder.* Zväzok 2. E. Krekovičová (ed.). Bratislava : Vydavateľstvo VEDA – Ústav etnológie SAV, 1998. S. 227-441. ISBN 8022405094.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 4

Burlasová, Soňa: *Katalóg slovenských naratívnych piesní. Typenindex slowakischer Erzählieder.* Zväzok 3. E. Krekovičová (ed.) Bratislava : Vydavateľstvo VEDA – Ústav etnológie SAV, 1998. S. 445-682. ISBN 8022405124.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 5

Identita etnických spoločenstiev. Výsledky etnologických výskumov. G. Kiliánová (ed.). Bratislava : Ústav etnológie SAV – SAP-Slovak Academic Press, spol. s. r. o., 1998. 128 s. ISBN 8088908035.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 6

Dekoratívny prejav – tradícia a súčasnosť. O. Danglová, J. Zajonc (zost.). Bratislava : VEDA, 1998. 179 s. ISBN 802240523X.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 7

Identity of Ethnic Groups and Communities. The Results of Slovak Ethnological Research. G. Kiliánová, E. Riečanská (ed.). Bratislava : Ústav etnológie SAV – SAP-Slovak Academic Press, spol. s. r. o., 2000. 164 s. ISBN 8088908728.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 8

Traditional Culture as a Part of the Cultural Heritage of Europe. The Presence and Perspective of Folklore and Folkloristics. Z. Profantová (ed.). Bratislava : Ústav etnológie SAV – Tomáš Písecký-ARM 333, 2003. 143 s. ISBN 8089069096.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 9

Ethnology in Slovakia at the Beginning of the 21st Century: Reflections and Trends. G. Kiliánová, K. Köstlin, R. Stoličná (eds.). Etnologické štúdie 9 and Veröffentlichungen Europäische Ethnologie 24. Bratislava – Wien : Ústav etnológie SAV – Institut für Europäische Ethnologie, Universität Wien, 2004. 229 s. ISBN 3902029102.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 10

Slavistická folkloristika na rázcestí. Z. Profantová (ed.). Bratislava : Ústav etnológie SAV – Tomáš Písecký-ARM 333, 2003. 116 s. ISBN 808906910X.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 11

Beňušková, Zuzana: *Religiozita a medzikonfesijné vzťahy v lokálnom spoločenstve.* Bratislava – Dolný Oháj : Ústav etnológie SAV – MERKUR, 2004. 198 s. ISBN 8096916351.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 12

Folklor v kontextoch. Zborník príspevkov k jubileu Doc. PhDr. Ľubice Droppovej, CSc. H. Hlôšková (ed.). Bratislava : Ústav etnológie SAV – Katedra etnológie a kultúrnej antropológie FFUK – Národopisná spoločnosť Slovenska, 2005. 215 s. ISBN 8088997208.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 13

Malé dejiny veľkých udalostí v Česko(a)Slovensku po roku 1948, 1968, 1989. I., II. Z. Profantová (ed.). Bratislava : Ústav etnológie SAV – Ústav pamäti národa – Tomáš Písecký-ARM 333, 2005. I. – 283 s. ISBN 8089069134; II. – 193 s. ISBN 8089069142.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 14

Malé dejiny veľkých udalostí v Česko(a)Slovensku po roku 1948, 1968, 1989 III. Naratívna každodennosť v kontexte sociálno-historickej retrospektívy. Z. Profantová (ed.) Bratislava : Ústav etnológie SAV, 2007. 207 s. ISBN 9788088997412.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 15

Od folklórneho textu ku kontextu. Venované pamiatke PhDr. Márie Kosovej, CSc. E. Krekovičová, J. Pospíšilová (eds.). Bratislava – Brno : Ústav etnológie SAV – Etnologický ústav AV ČR, 2006. 214 s. ISBN 8096942743.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 16

Slavkovský, Peter: *Svet na odchode. Tradičná agrárna kultúra Slovákov v strednej a južnej Európe.* Bratislava : Veda, 2009. 216 s. ISBN 9788022410861.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 17

Slavkovský, Peter: *Svet roľníka. Agrárna kultúra Slovenska ako predmet etnografického výskumu.* Bratislava : Veda, 2011. 135 s. ISBN 9788022412056.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 18

Slavkovský, Peter: *Slovenská etnografia (kompendium dejín vedného odboru).* Bratislava : Veda, 2012. 127 s. ISBN 9788022412797.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 19

Slavkovský, Peter: *S nošou za industrializáciou krajiny. Tradičné podoby dopravy na slovenskom vidieku.* Bratislava : Veda, Ústav etnológie SAV, 2014. 128 s. ISBN 9788022413985.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 20

Vanovičová, Zora: *Autorita symbolu.* E. Krekovičová (ed.). Bratislava : Ústav etnológie SAV 2014. 119 s. ISBN 9788097097523.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 21

Popelková, Katarína a kolektív: *Čo je to sviatok v 21. storočí na Slovensku?* Bratislava : Ústav etnológie SAV 2014. 320 s. ISBN 9788097097530.

Soňa Burlasová

NARATÍVNE PIESNE O ZBOJNÍKOCH

Príspevok k porovnávaciemu štúdiu

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 22

Vydal Ústav etnológie SAV Bratislava v Bratislave v roku 2015.

Editorka a jazyková redakcia: Eva Krekovičová, Ústav etnológie SAV Bratislava

Obálka, grafická úprava a technická príprava do tlače: Eva Kovačevičová-Fudala

Tlač: ETERNA PRESS, spol. s r. o.

ISBN 978-80-970975-4-7